

tv-15 naš TOVARIS

Št. 38
23. septembra 1982
Leto XX

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Moritev, ki vpije v nebo!

Celih dvanajst ur so porabili pred dnevi v varnostnem svetu, da so se zedinili v mnenju, da je umor 3200 palestinskih civilistov v bejrutskih taboriščih Sabra in Šatila gnusen zločin! Izraelci so pobili otroke, žene, starce, le malo mož je bilo med njimi, ker so zvečine odšli s soborci iz mesta že prej ali pa so na barikadah krvavega mesta popadali pod izraelskimi streli.

Svet se zgraža in hkrati kot vedno strahoma skozi prste gleda grozljive prizore, ki so jih pogumni novinarji posredovali s tistega prežalostnega kraja, kjer se, tako pravijo, na poziv o predaji ni zganil nihče, ker preživelih ni bilo...

Vse mogoče najbolj ogorčene besede so imeli te dni na ustih komentatorji tako enega kot drugega bloka, pa nevrščeni in sploh vsi, ki so doumeli, da tokrat nobene človeku razumne razlage ni več in tudi potrpežljivost tistih, ki so to igro za kulisami političnega odra nekoč začeli, je pri kraju.

Je tri tisoč dvesto mrtvih ljudi dovolj, da zgane Izraelce v Izraelu proti povampirjeni vladi in vojaškim krvnikom? Je ta žrtev dovolj veliko krvavo dramilo številnim Židom po svetu, da bodo ukrepali? Da bodo storili vse, kar je v njihovih močeh, da odstranijo gnilo misel, bolno zablodo, ki naj bi s krvjo in terorjem prinesla Izraelu mir in razcvet?

Krvoločnost in nasilje sta vedno rojevala maščevanje, vse pa nenehno stopnjevanje do takšne mere, »da so se ljudje s hriba na hrib klicali«, ker jih je ostalo tako malo...

Izraelskih državnih in vojaških voditeljev so polna usta demagogije, kakor so bila nekoč polna usta demagogije fašizma in nacizma na pohodu. In kako naj človek sploh premišljuje o bližnjem, ko ga vprašajo, o Izraelu in Izraelcih, ne da bi se prav takoj spomnil druge svetovne vojne, genocida nad Židi in njihovega mučnega preganjanega življenja skozi veke?

In ko je končno vsemu svetu prišlo v zavest, da se je Židom dogajala strašna krivica in da so v trumah umirali najbolj strahotnih smrti in da je treba njihovo tisočletno željo po lastni državi podpreti, so državljani te mlade države stopili pred ta isti svet maščevalno, brezobzirno, in počno s Palestinci prav tisto, kar so z njihovimi družinami in prijatelji počeli nacisti in fašisti!

Kako daleč lahko gredo Izraelci, se sprašuje človek po vsem tem. Kako dolgo bo svet zapleten v toliko različnih interesov, da se ne bo zganil zares? Še včeraj so bile vojne z arabskimi državami, bliskovita bombardiranja, danes zavzetje Bejruta in pokol tri tisoč dvesto ljudi. Kaj pa jutri? Koliko časa bo še lahko Beginova vlada brez kančka sramu in nenazadnje tudi razuma mesarila po mili volji? Očitno je bil svet do vseh dosedanjih izraelskih početij vse preveč mlačen in zato ni nič čudnega, če si je izraelski predstavnik v varnostnem svetu, ko je slišal že vse številne obtožbe na račun lastne vlade, privoščil še to, da je vse skupaj imenoval lažnivce!

Bojana Žokalj-Jesih

Partizanski praznik v Zavrhu

Minulo nedeljo so se v prijaznem zaselku Zavrhu na Blokah zbrali številni občani cerkniške občine in gostje, da bi skupaj z borci 18. jurišnega bataljona, ki je bil ustanovljen prav pred 40 leti v tej vasi, bili priča odkritju spominskega obeležja kurirski postaji TV-10. Med številnimi borci in aktivisti je bil tudi domačin, narodni heroj Stane Semič-Daki.

V pestrem kulturnem programu so sodelovali poleg Loškega pihalnega orkestra še združena pevsko zbor iz Šivč in Blok ter učenci osnovne šole Toneta Šraja-Aljoše iz Nove vasi.

Slavnostni govornik, nekdanji kurir TV-10 Jože Intihar, se je s ponosom spominjal borbenih poti kurirjev in borcev na Bloški planoti in njeni okolici.

Potem ko je predsednik krajevne organizacije ZB NOV Nova vas - Bloke Rafael Kraševac odkril spominsko obeležje kurirski postaji TV-10, so mladinci in mladinke prostovoljci TO cerkniške občine podpisali izrečeno svečano zaobljubo.

Tone Urbas

Pot spominov in tovarištva - 33.561 metrov dolg spominski park po bivši trasi okupatorske žice, ki je med NOB 1170 dni zaklepala Ljubljano v uničevalno taborišče. Gradnja na posameznih odcepih dobro napreduje. Sedaj se približuje že drugi tretjini uresničitve načrtovanega. V četrtek, 16. septembra, so odprli odsek od Golovca do Litijske ceste. Ob tej priložnosti so podelili 8 plaket ljubljanskim kasarnam, 7 pisnih priznanj ter knjižne nagrade prizadevnim brigadirjem in starešinam JLA, ki so ta 724 metrov dolg odsek gradili od 26. maja letos pa do konca avgusta. Ob mladincih in starešinah JLA je delalo Komunalno podjetje Ljubljana - TOZD Komunalna gradnja. Odcep je opremljen z vsemi prometnimi znaki, predvidevajo pa še zasaditev drevov ob obeh straneh ceste.

Ž. D.

Ob prazniku vezistov

V vseh enotah JLA, ki se kakorkoli ukvarjajo z zvezami, bo 26. septembra slovesno. Vojaki, starešine in gostje se bodo spomnili časov, ko se je začela rojevati ta vrsta naših oboroženih sil. Korenine razvoja segajo v čase, ko je na čelo KPJ prišel tovariš Tito. Zavedal se je, da se učinkovito partijsko delo ne more razvijati brez stalne izmenjave informacij. Razširil je obstoječo ilegalno partijsko mrežo zvez in jo prilagodil novemu položaju. Med narodnoosvobodilno vojno so se te zveze samo okrepile in pomnožile. Partizani so uporabljali kurirske, signalne, žične in radio zveze. Konec vojne so vezisti dočakali organizirani na vseh ravneh poveljevanja, s 35 tisoč borci in s približno 30 tisoč napravami, od katerih jih je bilo več kot 85 odstotkov zaplenjenih.

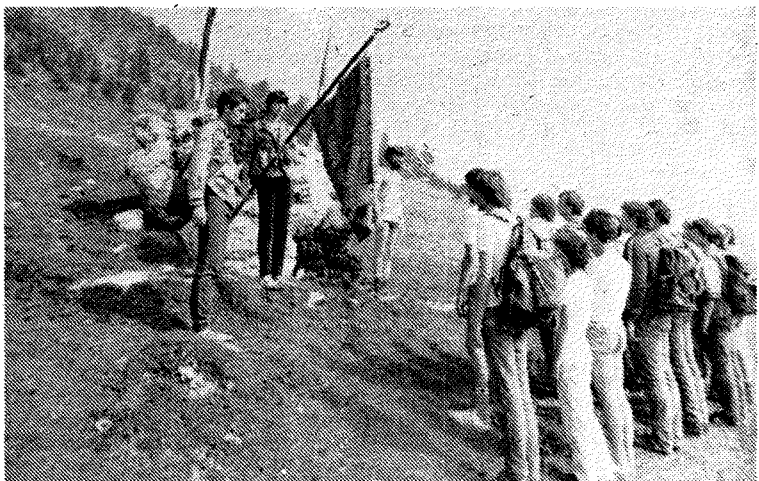

Povojni razvoj sistema zvez lahko razdelimo v tri obdobja. Za prvo obdobje, od 1945 do 1950, je značilna obnova porušениh zvez, predvsem usposabljanje telefonskih in drugih tehničnih sredstev in njihova uporaba za potrebe JLA, varnosti in obnovo države, in šele potem za druge potrebe. V drugem obdobju, od leta 1950 do 1960, je pomembna proizvodnja opreme in sredstev zvez v domačih tovarnah. Takrat smo začeli uvajati tudi tranzistorsko tehniko v sistem zvez. V tretjem obdobju, od 1960 pa do 1970, je sistem zvez postal nezamenljiv dejavnik vodenja in poveljevanja in kot vrst v vsem spremlja in ohranja raven dosedanjega razvoja naših oboroženih sil.

Prihodnji razvoj, izboljševanje in posodobitev sistema vodenja in poveljevanja ter vse večje potrebe po prenosu podatkov zahtevajo nadaljnjo posodobitev sistema zvez. Prihodnji sistem zvez bo moral biti univerzalen in uporaben v vsakršnih razmerah in na vsem območju Jugoslavije. Seveda pa ne smemo pri tem pozabiti, da bi bila vsa tehnika brez človeka samo kup neuporabnega železja.

Bojan Kuntarič

V spomin na boje

V spomin na 40-letnico bojev Kokrškega odreda pod Krvavcem in II. grupe odredov-Simonovega bataljona, ki je v avgustu leta 1942 pri preboju na Štajersko nad Davovcem padel v sovražnikovo zasedo, so se minulo nedeljo srečali borci z mladino in krajani Cerkljanske in sosednjih krajevnih skupnosti.

Srečanja pri spomeniku, ki na simboličen prikaz povezuje nekdanje borce Kokrškega odreda in II. grupe odredov, se je udeležilo nekaj nad sto udeležencev, med njimi največ mladine, ki ohranja in nadaljuje tradicije NOB. O pomenu srečanja in veličini borb pod Krvavcem je spregovoril Miloš Rutar-Ružo, predsednik skupnosti borcev Kokrškega odreda. Učenci osnovne šole, moški pevski zbor ter KUD Davorin Jenko Cerklje so srečanje popestrili z bogatim kulturnim programom. Delegacije borcev Kokrškega odreda in II. grupe odredov so položile vence k spomeniku, spominske svečanosti pa so se udeležili predstavniki DPO ter maloštevilni preživeli borci, med njimi pravnik pisatelja Josipa Jurčiča Metod Jurčič, sedaj tajnik skupnosti borcev II. grupe odredov, ter pohodniki I. SMPPB Franca Rozmana-Staneta iz občine Moste-Polje, ki se je tudi poklonila pred spomenikom in položila venec padlim domačinom na območju Krvavca.

Jože Čurin

Nova uskladitev pokojnin

Kakor se je v letošnjem letu že zgodilo in kakor velja po novi zakonu o temeljnih pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja (iz leta 1980), so tudi tokrat sklepali o višini pokojninskih prejemkov in usklajevanju z gibanji nominalnih osebnih dohodkov. Nov statut Skupnosti za pokojninsko in invalidsko zavarovanje predvideva tudi možnost usklajevanja teh prejemkov med letom, če na to kažejo podatki o porastu nominalnih OD.

Na osnovi omenjenih zakonov in samoupravnih aktov se bodo s 1. oktobrom tega leta ponovno zvišale starostne, invalidske in družinske pokojnine za 6 odstotkov, kar velja tudi za pokojnine borcev NOV pred 9. 9. 1943 (oziroma pred 13. 10. 1943), odmerjene od zajamčene pokojninske osnove.

Mejni znesek najnižjih pokojninskih prejemkov znaša tako po novem 7162,75 din.

Srečanje radistov in šifrerjev NOV Slovenije

Pred dnevom vezistov JLA 26. septembra in v počastitev letošnjih jubilejev je bilo na Mirni gori preteklo soboto (18. t. m.) srečanje radistov in šifrerjev NOV Slovenije, ki ga je pripravil domicilni odbor radistov in šifrerjev pri RTV Ljubljana.

Po dobrodošlici, ki jo je izrekel belokranjski prvoborec in nekdanji vezist Franc Košir, je na slavnostni prostor pred planinskim domom 1048 metrov visoko na Mirni gori prikorakala mladinska pohodna enota. »Tovariš predsednik! Mladinski pohodni odred 99 D, ki ga sestavljajo mladi iz Iskre, RTV, PTT in vezisti JLA, tokrat nas je petdeset, je v dveh dneh prehodil del poti partizanskih kurirjev in vezistov. Raport predal komandant Dževo Kerič«. Raport je

bil namenjen predsedniku skupščine RTV Ljubljana Jožetu Smoletu, ki je med drugim dejal: »V imenu skupščine RTV Ljubljana se vam, tovarišice in tovariši, zahvaljujem za vaša prizadevanja in vam čestitam za uspešen pohod. Zlasti nam je ljubo, da je v tem pohodu sodelovalo tudi nekaj tovarišev in tovarišic iz RTV Zagreb, kar govori o tesnih povezavah in pomeni tudi

vez, ki krepi bratstvo in enotnost narodov in narodnosti Jugoslavije. Želim posebej poudariti, da moramo vsi skupaj gojiti tovarštvo, tisto, kar je bilo najbolj plemenito v času partizanskega bojevanja in celotne naše NOB. Mi danes potrebujemo iskreno tovarštvo, dobre medsebojne odnose, potrebujemo visoko moralo, etiko. V tem pogledu takšne prireditve in pohodi predstavljajo zelo pomembno vez med nami, kajti samo na osnovi tovarštva lahko gradimo našo prihodnost.«

Spomin na delovanje zvez med NOB v Sloveniji je obudil Rudi Jančar, po kulturnem programu pa so udeležencem slavlja poslali pozdrav slovenski radioamaterji: »YU 3 ACA YZ 3 ZRS. Radistom in šifrerjem NOV Slovenije, ki so se danes zbrali na Mirni gori, da počastijo dan zvez in 40-letnico vzpostavitve radijske zveze med vodstvom NOV Slovenije in kominternu v Moskvi, prinašamo pozdrave radioamaterji Slovenije.

Ponosni smo, ker so radiozveze NOV ustvarjali tudi radioamaterji, da jih danes mi, ki nadaljujemo vaše poslanstvo in ohranjamo vaše izročilo v vzpostavljanju zvez in prijateljstva v svetu, vzpostavljamo sodobnejšimi sredstvi. Radioamaterji Slovenije. 18. september 1982. Lep 7-3.« Sedem tri pa pomeni v radioamaterskem jeziku pozdrav. Sicer pa so po uradni slovesnosti oživel prenekateri spomini, ki so se prepletali z nalogami današnjega trenutka. Za prenekaterega pripadnika oziroma pripadnico zvez NOV Slovenije pa je bil zanimiv ne samo ogled, temveč tudi preizkus sodobnih aparatov zvez v vozilu JLA. Za prenekaterega pohodnika oziroma pohodnico pa je ostalo nepozabno doživetje ob tabornem ognju in pripovedi radistov in šifrerjev.

Tekst in foto: Staš

Močni moške tekmujejo

Od sobote 18. septembra pa do petka 24. septembra poteka v Ljubljani 36. svetovno in 41. evropsko prvenstvo v dviganju uteži. V tem času se močni moške iz 38 držav merijo med seboj, predvsem pa z utežmi. Med njimi so tudi naši predstavniki, ki pa se bolj držijo olimpijskega gesla: važno je sodelovati...

Sobotna otvoritev je privabila v obnovljeno tivolsko dvorano precej obiskovalcev. Najprej je zbrane obiskovalce in tekmovalce pozdravil predsednik organizacijskega odbora Vlado Gruđen. Predsednik medna-

rodne zveze za dvigovanje uteži Gottfried Schödl je čestital prirediteljem za uspešne priprave, tekmovalcem pa je zajezel veliko sreče in moči.

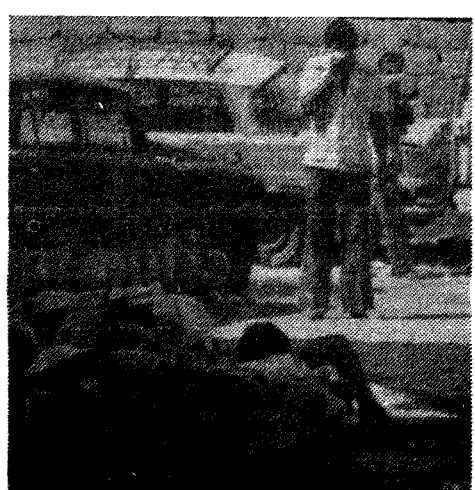
V imenu pokrovitelja, republiškega izvršnega sveta, je prvenstvo odprl njegov predsednik Janez Zemljarič. Izrazil je željo, da bi to prvenstvo prispevalo k sožitju in medsebojnemu zbliževanju mladim.

bk

Pokol v Bejrutu

Svet je ostrmel pred zločinom, za kakršnega smo mislili, da ni več mogoč, odkar je bila pred tridesetimi leti pod udarci svobodoljubnega sveta vržena ob tla nacistična zver. Zdaj pa kakor da je ta zver vnovič oživila in se pojavila v podobi izraelske soldateske. Skorajda ni moč izmeriti tragičnosti dogajanja, ki smo mu bili priče v Bejrutu: vojska tistega naroda, ki je bil v drugi svetovni vojni največja žrtev nacističnih zločincev, zdaj počenja nacistično do potankosti podobne zločine.

Palestinska vojska se je častno umaknila iz Bejruta. Arafat ni hotel storiti brezupnega koraka, kot mu ga je svetoval Gadafi, da bi pustil svoje vojake izkrcavati do zadnjega spriča neprimerno velike vojaške premoči sovražnika, kajti s tem bi nakopal smrt še novim številnim žrtvam nedolžnih libanonskih in palestinskih ljudi v Bejrutu. Prav v času, ko so Arafata sprejemali na Zahodu z vsemi državnimi častmi, v času, ko je z vseh delov sveta prihajala zahteva o umiku izraelske vojske iz Libanona, so se izraelski voditelji odločili izpeljati njihov peklenški načrt. S tanki in silovito vojaško močjo so vdrl v zahodni del Bejruta in pred tem na vse načine dopovedovali, kako da se tamkaj skrivajo še vedno oboroženi Palestinci. Bil je to le izgovor, da so lahko spustili v zahodni Bejrut poleg svojih vojakov še trumó de-

sničarskih falangističnih klavcev. In svet je doživel spet tisto, kar je bila stvarnost v drugi svetovni vojni: množično klanje nedolžnega ljudstva, žena, starcev, otrok. Vse to po načrtu izraelskih voditeljev in po krivdi tistih, ki so iz Izraela napravili to, kar danes dejansko je – do zob oboroženo nacionalistično silo, ki se ne ustavi pred nobenim še tako nečloveškim zločinom.

Drago Košmrlj

Po samoupravnih poti

Utrjevanje gospodarske stabilizacije in odločna zahteva za reševanje vseh nakopičenih težav po samoupravni poti je bilo vodilo vseh predkongresnih razprav o dokumentih – poročilo o delu v preteklih štirih letih, naloge ZSS v boju za nadaljnji družbenoekonomski razvoj na socialističnih samoupravnih temeljih oziroma tako imenovana kongresna resolucija in statut ZSS – 10. kongresa Zveze sindikatov Slovenije in 9. kongresa Zveze sindikatov Jugoslavije.

Na oktobrskem slovenskem sindikalnem kongresu naj bi tako največ pozornosti posvetili krepitvi samoupravnih socialističnih odnosov, odnosu do dela, boju za večjo proizvodnjo, prizadevanjem za večji izvoz in zmanjševanju vseh oblik porabe. Ob tem pa naj bi trdnje opredelili tudi mesto in vlogo sindikata, ki na sedanji stopnji razvoja socialističnih samoupravnih odnosov postaja vse bolj izpostavljena, odgovornejša in širša, tako na področju pridobivanja dohodka kot na področju zaščite in varstva delavca pred vsemi oblikami kršitve ali ukinitja pravic in interesov posameznika, skupine, kolektivov in delavskega

razreda kot celote. Moč delavskega razreda je namreč v njegovi organiziranosti in zato delavec vstopa v sindikat, da v svojih prizadevanjih ali obrambi svojih pravic ne bi bil osamljen, kakor je zapisano tudi v tako imenovani kongresni resoluciji.

V vrsti pripomb, pobud in predlogov iz razprave o dokumentih 10. kongresa ZSS, ki bodo potem tudi podlaga za nadaljnje delo zveze sindikatov, pa velja še posebej omeniti nekaj skupnih značilnosti, kot so nujnost utrjevanja ustavnega položaja delavcev, razvijanje delegatskih odnosov, socialna varnost, delitev po delu in odpravljanje neupravičenih socialnih razlik. Vzporedno s tem pa so bila omenjena tudi številna opozorila o nujnosti doslednega spoštovanja vsega dogovorjenega, ker prav neuresničevanje številnih samoupravnih sporazumov prinaša le nove kratkoročne in večkrat slabe administrativne ukrepe. Poleg tega pa si prav z nespoštovanjem dogovorov in sporazumov en del delavskega razreda neupravičeno ustvarja boljše možnosti za gospodarjenje in s tem boljši družbenoekonomski položaj,

kakor ga imajo tisti delavci, ki dogovorjeno spoštujejo. Te neenakosti v družbenoekonomskem položaju delavcev v sindikatih nikakor ne bodo dovolili in zato naj bi v bodoče proti vsem kršilec dosledno ukrepali tako s samoupravnimi mehanizmi kot s političnimi sredstvi.

Že predkongresne priprave, ki sicer še vedno tečejo, pa so lahko sklenjene tudi z mislijo iz uvodnega dela predloga resolucije 10. kongresa ZSS, ki se glasi:

»Čeprav nam ni uspelo uresničiti vseh ciljev, ki smo si jih zadali, smo – ob upoštevanju objektivnih pogojev in dosežene ravni v materialnem in družbenem razvoju – ustvarili pogoje za novo, zahtevnejšo in hkrati obetavnejšo obdobje na poti osvoboditve človeka in njegovega dela. Zavedamo se, da lahko živimo le od ustvarjenega dohodka. Imamo delavski razred, ki je pripravljen dati od sebe še več, da izplavamo iz težav in uresničimo samoupravljanje kot družbenoekonomski odnos. Vemo, v kakšnem položaju se nahajamo in kako se iz njega izkopati. Imamo izhodišča za stabilizacijo na samoupravnih temeljih. K njihovem uresničevanju bodo usmerjena vsa naša nadaljnja prizadevanja.«

M. G.

Uspeh s pridržki

Polovico sredstev, ki jih razviti namenjajo za pospešen razvoj manj razvitih republik in pokrajine Kosovo, je mogoče neposredno zbrati prek delovnih organizacij. Torej brez posredovanja sklada, državnih in drugih organov. Tako je bilo sklenjeno v začetku uresničevanja tega srednjeročnega obdobja.

Zdaj, ko smo že sredi uresničevanja srednjeročnega programa 1981–1985, je najbrž prav pogledati, kako delovne organizacije združujejo svoje delo in sredstva in ali smo v vsem tem času uspeli premagati republiško in drugo zaprtost. To še zlasti zaradi tega, ker smo v prejšnjem srednjeročnem obdobju samoupravno uspeli združiti komaj tri odstotke denarja, namenjenega za hitrejši razvoj manj razvitih v državi.

Lani so organizacije združenega dela iz razvitih delov Jugoslavije podpisale z organizacijami v manj razvitih območjih 137 samoupravnih sporazumov o skupnih vlaganjih. Navezali so približno 500 tesnejših stikov, ki napovedujejo – če se vezi ne bodo slučajno pretrgale – nova vlaganja. Stokovnjaki, ki se ukvarjajo s temi vprašanji, menijo, da bi utegnili do leta 1985 podpisati okrog 300 samoupravnih sporazumov. Te številke so spodbudne. Največ so k temu očitno prispevale organizacije združenega dela iz Slovenije, ki se nujnosti samoupravnega združevanja denarja na vsem jugoslovanskem prostoru – kot kaže – najbolj zavedajo. Lani je slovensko gospodarstvo ponudilo manj razvitim 136 projektov. Od teh so jih manj razviti doslej sprejeli 36, o preostalih pa še tečejo razprave. Ugotovili so, da so s temi izkoristili 82 odstotkov sredstev, ki naj bi jih razvita Slovenija namenila nerazvitim mimo sklada za kreditiranje. Sodijo pa, da te številke niso točne, kajti na dlani je, da se bodo organizacije na Kosovu, v Črni gori, Makedoniji in v Bosni in Hercegovini ogrele tudi za nekatere druge ponujene programe in da bodo končne številke precej večje. Če bi po tej poti hoteli uresničiti vse predlagane rešitve, bi potrebovali – kot zdaj domnevajo – kar 60 odstotkov sredstev sklada.

Položaj se je potemtakem v dokaj kratkem času močno spremenil. Pričakujejo, da bo slovensko združeno delo letos na ta način združilo z gospodarstvi v manj razvitih delih države okrog 3 milijarde 200 milijonov dinarjev. To bi bilo še precej več kot leto dni poprej, ko se je ta številka vrtela okrog dveh milijard in pol.

Ugotavljajo, da so naše organizacije z organizacijami v Makedoniji doslej podpisale 11 takih sporazumov o skupnih vlaganjih, z organizacijami na Kosovu 9, z organizacijami v Črni gori 7, z organizacijami združenega dela v BiH pa 12. Skupaj naj bi gradili objekte s področja kmetijstva, kovinsko-predelovalne industrije, pa tudi energetike itn. in si s tem zagotavljali ne samo potrebne surovine in reprodukcijski material, marveč tudi številne druge izdelke.

Mnogi trdijo, da so najbolj pomembni samoupravni sporazumi, ki smo jih doslej podpisali z gospodarstvom Kosova. To še zlasti zaradi tega, ker se ta pokrajina srečuje z najbolj zapletenimi gospodarskimi razmerami. Vendar pa to ne velja za vsa razvita gospodarstva. Na Kosovu so namreč te dni objavili podatke, po katerih so organizacije iz razvitih predelov doslej z organizacijami na Kosovu podpisale skupaj le 20 samoupravnih sporazumov in še od tega so jih začeli uresničevati komaj polovico. Skupna vrednost teh naložb znaša okrog 10 milijard dinarjev. Gre potemtakem le za pičlih 17 odstotkov sredstev, ki naj bi jih sicer zbrali.

Ti rezultati kažejo seveda drugačno podobo. Po oceni izvršnega sveta te pokrajine največ organizacij na taka vlaganja ni pripravljanih. Ponujeni programi niso dovolj obdelani, zato nanje – kot je slišati – še nekaj časa ne bo mogoče računati. Kljub temu pa se zdi, da so krivi predvsem odpori do samoupravnega združevanja sredstev, ki jih je opaziti še v marsikaterem kosovskem okolju. Odpori do takega načina zbiranja sredstev se kažejo tudi drugje, čeprav ne v tako zaostreni obliki. Znano je, da posamezni predpisi, denimo v Bosni in Hercegovini, še danes ovirajo vlaganja na posameznih

pomembnih gospodarskih področjih. In čeprav o nujnosti sprememb teh predpisov govorimo že dolgo, se za zdaj še ni kaj prida premaknilo.

Zelo pomanjkljiva je evidenca združenih sredstev. Sklad za kreditiranje manj razvitih zdaj, na primer, dolži Hrvatsko in Slovenijo, ki da za lansko leto nista poravnali vseh obveznosti. V Sloveniji zatrjujejo, da to ne drži. Vplačali nismo le 245 milijonov dinarjev, ker Bosna in Hercegovina kombinatu v Zenici še ni dala soglasja za uporabo sredstev, ki so jih tej organizaciji namenile slovenske železarnice. Po drugi strani gre za 100 milijonov, ki jih ljubljanska Emona ni mogla vplačati za zidavo hotela Otrant v Ulcinju, ker črnogorski izvršni svet ni poskrbel za potrebno soglasje. Ne zato torej, ker bi se zatikalo v naši republiki, temveč zato, ker administracija ne sledi, ker kdaj pa kdaj zavlačuje, namesto da bi samoupravne poti združevanja sredstev kar se le da pospeševala.

To so pomanjkljivosti, ki povezovanja gospodarstva v Jugoslaviji še ovirajo. Kljub temu pa je bil v letu ali dveh dosežen velik premik. Nekateri celo menijo, da bi veljalo spremeniti predpise, po katerih je mogoče neposredno združiti le 50 odstotkov sredstev sklada za manj razvite. Sodijo, da bi ta odstotek lahko že zdaj bil precej višji, saj je, posebno v nekaterih okoljih v državi, interes za skupna vlaganja izredno velik. To velja zlasti za organizacije združenega dela iz Bosne in Hercegovine ter iz Makedonije, ki so doslej za tovrstno združevanje pokazale največ pripravljenosti. Očitno pa je, da bodo morale po tej poti tudi organizacije iz drugih okolij, kjer doslej za take načine sodelovanja še niso pokazali dovolj razumevanja. Zlasti še zaradi tega, ker je jasno, da se je samo po samoupravni poti mogoče izogniti zapiranju jugoslovanskega gospodarstva v republiške in druge meje zaradi katerega smo utrpeli že veliko gospodarsko in drugo škodo.

Darko Marin

Borci ne bodo izjema

K plačilu stroškov zdravljenja naj bi pri-
spevali tudi udeleženci NOB – skrb za bor-
ce in njihovo zdravje.

V dnevniku Delo je tov. Živa Pavlin obja-
vila članek, v katerem piše, da sedanji za-
kon o zdravstvu oprošča prispevka za
zdravstvene storitve borce, med katerimi
imajo nekateri visoke dohodke. Te primer-
ja s tistimi, ki imajo sorazmerno nizke do-
hodke. Po njenem mnenju želi to napako
predlog novih sprememb zakona o zdrav-
stvenem varstvu odpraviti. Navaja, da se
RO ZZB NOV Slovenije zavzema za ertanje
petega odstavka 20. člena zakona, ki dopu-
šča možnost, da bi participacijo plačevali
tudi borci NOB, če imajo izjemno visoke
prejemke. Ta predlog so člani republiškega
komiteja za zdravstvo in socialno politiko
zavrnil.

Vprašujemo, kdo in kje so tisti borci, ki
imajo izjemno visoke dohodke. V naši orga-
nizaciji jih ni.

Govorimo in pišemo, da ne smemo in ne
moremo odvzeti pravic, ki jih imajo ude-
leženci NOV po obstoječi zakonodaji, da le-
ta zagotavlja varnost borcev in omogoča
reševanje socialnih in zdravstvenih proble-
mov borcev NOV. Letos pa smo že priče
zmanjševanju pravic preventivnega zdrav-
ljenja borcev in VVI v zdraviliščih zaradi
pomanjkanja finančnih sredstev. Glede na
zdravstveno stanje borcev in VVI je že ta
ukrep dovolj boleč, sedaj pa naj bi bila še
uvredena participacija. Podatki dispanzerja
za borce in VVI in konkretna praksa nam
kažejo, da se še živeči borci in VVI prav
sedaj bližajo tistemu kritičnemu obdobju,
ko je njihova obolenost pogostejša in hujša,
ko borci v povprečju umirajo bolj zgodaj
kot ostali. V naši občini umre na leto od 30
do 35 borcev. Prav zaradi tega ne smemo
primerjati borcev NOV in VVI z delavci v
združenem delu.

V obrazložitvi, ki je bila objavljena v TV-
15 25. maja 1978 in v kateri so našete pravi-
ce in obveznosti iz enotnega programa
zdravstvenega varstva v SRS, je rečeno, da
zdravstveno varstvo borcev NOV obsega:

- vsakoletni sistematični pregled v
ustreznih dispanzerjih oziroma splošnih
ambulantah,
- kurativne zdravniške preglede, prei-
skave in zdravljenja v enotah osnovne de-
javnosti,
- specialistično in bolnišnično zdravlje-
nje ter preiskave na podlagi napotnic, ka-
dar zahteva to njihovo zdravstveno stanje,
- zobno nego in za medicinsko indicira-
na zobnoprotetična dela,
- nujno in koristno zdraviliško zdravlje-
nje z medicinsko rehabilitacijo,
- druge zdravstvene ukrepe za ohranitev
in povrnitev zdravja.

Tako so opisane pravice zdravstvenega
varstva iz enotnega programa. Dalje je v
sporazumu tudi zapisano: borci NOV, ki
imajo čas v NOB priznan v dvojnem traja-
nju najmanj od 1. 1. 1945 do 15. 5. 1945, so
oproščeni plačevanja zdravlil, plačevanja za
kurativne zdravniške preglede v dispanzer-
jih za borce ali v splošnih ambulantah, za
zdravilniško zdravljenje.

Zakaj sedaj dopolnitve in spremembe re-

publiškega zakona? Ali so te spremembe v
skladu z zagotovilom, da se v skrb za borce
ostane pri obstoječi zakonodaji, da jih ne
bomo širili, še manj pa krčili? Ali je prav,
da se nas v tej starosti primerja z delavci v
združenem delu? Mi udeleženci NOB ni-
smo poznali 7 ali 8-urnega dela, nismo poz-
nali prostih sobot in nedelj. Kljub izrednim
obremenitvam med NOB smo še po osvo-
bitvi delali 10 do 16 ur dnevno, izvrševali
udarniške akcije pri obnovi porušene do-
movine.

Razmislite o tem, dragi tovariši, in potern
odločajte in spreminjajte obstoječo zakono-
dajo.

(Ta dopis je obravnavalo predsedstvo
ZZB NOV Hrastnik, na seji dne 10. 9. 1982.)

PREDSEDSTVO ZZB NOV HRASTNIK

Teden boja proti kajenju

Vsako leto v septembru objavijo nekateri
naši časopisi nadvse sramežljivo (kot bi se
bali komu zameriti) skromno vest o tednu
boja proti kajenju. Tu in tam najdemo kak
članek o škodljivosti kajenja, o nevzgojeno-
sti in nesramnosti nekaterih kadilcev in o
težavah nekadilcev v zvezi s kajenjem dru-
gih. Kakih akcij ali ukrepov pa ni niti od
zakonodajnih niti od zdravstvenih organov,
ki so poklicani za to, saj vemo, da ja preven-
tiva že pol uspeha. Društvi nekadilcev (se-
daj delujeta dve, eno v Šiški in eno na Viču)
sta brez širše družbene podpore nemočni,
kajenje pa se zastrašujoče širi prav tam,
kjer bo povzročilo največ škode – med mla-
dino.

Ob vsem tem pogosto beremo o visokih
številkah izostankov z dela zaradi bolezn
in zaradi nege bolnih otrok. Zelo zanimivo
bi bilo ugotoviti, koliko tega gre na rovaš
kajenja, in temu primerno tudi povečati
participacijo, kajti kdor zavestno uničuje
svoje zdravje, naj več prispeva iz svojega
žepa za svoje zdravljenje. Tistim pa, ki se
želi rešiti te suženjske razvade, naj zdrav-
stvena služba pomaga, saj vemo, da se z
akupunkturo uspešno prežene željo po ka-
jenju. Prepričana sem, da bi imele ambu-
lante za zdravljenje nikotinizma dovolj pa-
cientov, marsikdo bi rad sam plačal stroške
zdravljenja, ker sam ne zbere dovolj trdne
volje. Še bolje kot zdraviti pa je preprečeva-
ti! Zakaj zdravniki, ki so dobro poučeni o
škodljivosti kajenja (ali so res?) odkrito ne
povedo te resnice svojim bolnikom, zakaj
resno ne opozarjajo nosečnic na pogubne
posledice kajenja za otroka? Zadovoljijo se
s tolažbo, da imamo na kupe zdravil in
moderne aparature, ki bodo reševale življe-
nja. Ali ni to prav tako, kot bi spravljali
denar v strgan žep?

Pogosto ugotavljamo, da so naši otroci
prevečkrat bolni, da pojedjo mnogo preveč
antibiotikov, da pogostje obolevajo otroci
kadilcev. Ugotavljamo, da imamo v mestih
hudo onesnažen zrak, kljub temu pa ga
kadilci ne preprečijo. Delavsko samoupravl-
janje je bilo tista revolucionarna iskra, ki je
netila revolt delavcev proti stalinizmu in ki je
tudi narekovala sestavo baltskega sporazuma.
Toda izkazalo se je, da so znotraj Poljske,
še posebej pa zunaj nje, ki so si zadale nalo-
go za vsako ceno preprečiti uresničitev spo-
razuma 21 točk z dne 31. avgusta 1980. leta,
kajti za dogmatike so te točke in njih
vsebinska pomenila nič več in nič manj kot
poskus protirevolucije in zrušitve sistema, ki
edini predstavlja – po njihovi sodbi – bistvo
socializma in to tistega edino pravega, realnega.
Namesto postopnega uresničevanja določil
sporazuma 21 točk je prišel 13. december,
vojaški udar, kot tisto sredstvo, ki naj bi v
obstoječih poljskih razmerah edino lahko
rešilo socializem in Poljsko pred kontrarevo-
lucijo, ki da se je zasedla v sindikatih Solidarnost.

Mnoge delavske, komunistične in druge stranke
po svetu so svarile in opozarjale, kako ni mogoče
z diktaturami, z odvzemanjem vseh pravic delavcem,

in da ogorki pogosto povzročijo požare. Ka-
ko je poučen o požarni varnosti občan, ki
brezbrižno odvrže goreč cigaretni ogorek
skozi okno stanovanja ali avtomobila? Ko-
likšna je strokovna usposobljenost vzgoji-
telja ali učitelja, ki brez slabe vesti kadita
med predšolskimi in šolskimi otroki ter jih
nehote (ali pa hote?) navajata na nezdrav
način življenja, čeprav je to v nasprotju z
učnimi načrti in programi?

Kdaj bomo vsi skupaj začeli uresničevati
priporočila svetovne zdravstvene organiza-
cije, katere članica je tudi Jugoslavija? Ta
organizacija je že pred desetletji ugotovila
zvezo med kajenjem in celo vrsto obolenj
ter neprecenljivo škodo, zdravstveno in
materialno, ki jo povzroča kajenje posa-
meznikom in družbi. Svoje članice je sve-
tovna zdravstvena organizacija zadolžila,
da pomagajo zdravstveni službi in drugim
človekoljubnim organizacijam v BOJU
PROTI KAJENJU. Kdaj bodo naše tobač-
ne tovarne tiskale na zavojčkih svojih izdel-
kov razložna opozorila o škodljivosti kaje-
nja? Kdaj bo kmetijska služba preučila, ka-
tere koristnejše rastline bi rasle na sedanjih
tobačnih poljih, in kdaj bodo gospodarstve-
niki sprevideli, da se da zaslužiti tudi s čim
drugim, ne le s predelavo in prodajo toba-
ka? Ni nas tako malo, ki si želimo čistega
zraka in okolja in ki smo pripravljeni za
zdravje tudi sami kaj žrtvovati, le premalo
smo še samozavestni in pogumni. Društvo
nekadilcev Ljubljana Šiška in Društvo ne-
kadilcev Ljubljana Vič-Rudnik združujeta
take opogumljene občane in vas vabita v
svoje vrste. Pišite nam o svojih izkušnjah in
težavah in pomagajte nam v boju proti ka-
jenju, v boju za čistejšo okolje in boljše
zdravje!

Društvo nekadilcev
Ljubljana Vič-Rudnik
Tržaška 76
Partizan Vič

Tiskarski škrat

Prebral sem svoj prispevek v 35. šte-
vilki TV-15 z naslovom Na kongres v
Drvar (odmev na Skojevci v naših eno-
tah). Tudi to pot se je tiskarski škrat
poigral z junakom iz Šerčerjeve briga-
de. Noče pravilno ime na dan. Posku-
simo v tretje: pravilno je POLDE KA-
STALEC in ne KASTALEC.

JERKO SKOK
Nova Gorica

Naročam tednik »TV 15« za najmanj eno leto

Ime in priimek
Ulica, hišna št.
Kraj
Pošta
podpis

RADIO ŠE POMNITE – TOVARIŠI

Oddaja Še pomnite tovariši, ki bo
na sporedu v nedeljo, 26. septembra,
brž po poročilih ob 9. uri na prvem
programu Radia Ljubljana, je posve-
čena 40. obletnici ustanovitve 2.
SNOUB Matije Gubca. Tam, kjer dan-
es stoji spomenik, se je 4. septembra
1942, v gozdu južno od vasi Trebelno
nad Mokronogom, zbralo okrog 850
partizanov in aktivistov OF, da bi kar
najslovesneje pospremili na bojno pot
eno od prvih večjih enot narodnoosvo-
bodilne vojske Slovenije. Ustanovitev
Gubčeve brigade je bila plod izredne-
ga napora osvobodilnega gibanja na
Slovenskem, da bi vzdržalo pritisk in
nasilje velike ofenzive italijanskega
okupatorja, v varstvu katerega se je bil
prav tistikrat porodil oboroženi belo-
gardizem.

Oddajo pripravlja Stane Škrabar.

KOLEDAR POMEMBNEJŠIH DOGODKOV

24. septembra 1905 so bili po vsej Štajer-
ski veliki demonstracijski shodi za pridobi-
tev splošne volilne pravice. Največji tak
shod je bil v Mariboru.

20. avgusta – 23. septembra 1936 je bila v
Sloveniji splošna tekstilna stavka, ki se je
začela v Kranju in zajela v septembru kar
67 podjetij.

26. septembra 1941 je bilo v Stolicah pri
Krupnju vojaško in politično posvetovanje,
ki ga je vodil Josip Broz-Tito. Od Sloven-
cev sta se tega posvetovanja udeležila ko-
mandant in politkomisar glavnega po-
veljstva slovenskih partizanskih čet Franc
Leskošek-Luka in Miha Marinko. Preime-
novali so pokrajinska vojaška poveljstva v
glavne štabe, glavni štab pa v vrhovnega,
sklenili, naj se povsod na svobodnih ozem-
ljih ustanovijo novi organi oblasti: naro-
dnoosvobodilni odbori ter naj se ustanovijo
večje partizanske enote.

25.–27. septembra 1942 je bil v osvoboje-
nem Bosanskem Petrovcu kongres parti-
zanskih zdravnikov.

28. septembra 1942 so po odloku glavne-
ga poveljstva slovenskih partizanskih čet
(izdano je bilo 26. avgusta 1942) ustanovili
tretjo slovensko narodnoosvobodilno bri-
gado Ivana Cankarja. Njen prvi komandant
je postal dr. Marijan Dermastja, politkomi-
sar pa Jože Ravbar.

28. septembra 1943 je bila pri Dekanih v
Slovenski Istri ustanovljena Istrska naro-
dnoosvobodilna brigada. Prvi komandant
te enote je bil Ivan Kovačič, politkomisar
pa Vladimir Benčič.

26. septembra 1944. leta je VII. korpus
začel tretji napad na znani Štampetov most.
Sodelovalje so: 9. brigada s še dvema četa-
ma Notranskega odreda, Ljubljanska bri-
gada in specialni bataljon 18. divizije.

26.–28. septembra 1947 je bil v Beogradu
drugi kongres Ljudske fronte Jugoslavije.
Sprejeta je bila resolucija o nalogah vse-
ljudske politične organizacije in njen pred-
sednik je postal Josip Broz-Tito.

naš komentar

Poljska med decembrom in avgustom

Zadnji dan avgusta meseca bi bil na Poljskem
lahko obeležen na dva povsem različna načina: tako
kot je dejansko bil – z nemiri, demonstracijami,
spopadi s policijo in – kar je pri vsem najhujše – z
novimi žrtvami v vrstah delavcev; lahko pa bi bil
31. avgust tudi povsem drugačen, lahko bi na ta dan
Poljaki ocenjevali pomen korakov, če bi jih bili, kot
je bilo pričakovati, napravili v smeri demokratiza-
cije sistema, če bi začeli uresničevati določila spo-
razuma med sindikati Solidarnost in vlado iz leta
1980.

Morda je bil letošnji 31. avgust najbolj tragičen v
tem, ker se je pridružil drugim tragičnim dogo-
dom v povojnem boju poljskega delavskega raz-
reda proti stalinizmu – leta 1956 in leta 1970. Oba-
krat ni centralistična, dogmatska oblast našla dru-
gega jezika za pogovor z delavci kot jezik orožja in
nasilja. Vsakokrat so bili poljski delavci tisti, ki so
tako obliko »dogovarjanja« z oblastmi plačali z živ-
ljenji. Avgust leta 1980 naj bi bil velika, zgodovins-
ko pomembna prelomnica v tem smislu, da bi
enkrat za vselej odpadla sila kot sredstvo za pogaja-
nja med vlado, ki se šteje za delavsko, in delavci.
Takrat, pred dvema letoma, se je državna oblast
skupaj s partijskim vrhom obvezala, da ne bo pri
odpravljanju nesoglasij z delavci nikoli več upora-
bila silo in orožja, pač pa razsodno metodo pogovo-

rov, pogajanj, dogovarjanj, sporazuma. Res je taka
metoda dala pred dvema letoma prve ugodne sa-
dove. Namesto prelite delavske krvi je Poljska do-
bila sporazum med vlado in sindikati v obliki 21
točk. Toda vsebina tega sporazuma je bila taka, da
je preprečevala vrnitev na staro stanje, da je zago-
tavljala prenovo poljskega družbenega, političnega
in gospodarskega življenja. Delavsko samoupravl-
janje je bilo tista revolucionarna iskra, ki je netila
revolt delavcev proti stalinizmu in ki je tudi nareko-
vala sestavo baltskega sporazuma. Toda izkazalo se
je, da so znotraj Poljske, še posebej pa zunaj nje,
ki so si zadale naloge za vsako ceno preprečiti
uresničitev sporazuma 21 točk z dne 31. avgusta
1980. leta, kajti za dogmatike so te točke in njih
vsebinska pomenila nič več in nič manj kot poskus
protirevolucije in zrušitve sistema, ki edini pred-
stavlja – po njihovi sodbi – bistvo socializma in to
tistega edino pravega, realnega. Namesto postop-
nega uresničevanja določil sporazuma 21 točk je
prišel 13. december, vojaški udar, kot tisto sred-
stvo, ki naj bi v obstoječih poljskih razmerah edino
lahko rešilo socializem in Poljsko pred kontrarevo-
lucijo, ki da se je zasedla v sindikatih Solidarnost.

Mnoge delavske, komunistične in druge stranke
po svetu so svarile in opozarjale, kako ni mogoče
z diktaturami, z odvzemanjem vseh pravic delavcem,

z razpuščanjem delavskih sindikatov utrjevati te-
meljev socializma. Z druge strani pa so spet priha-
jali glasovi, ki so slavili vojno oblast kot poglavit-
nega zaščitnika socializma na Poljskem. V vse glob-
lji družbeni razrvanosti in gospodarski zmed
so potekali meseci vojaške oblasti vse do 31. avgusta,
druge obletnice baltskih sporazumov. Takrat so
ulice poljskih mest dokazale, da je sindikat še živ,
četudi so se razne, sicer vse prej kot napredne
skupine skušale obešati na njegova krila. Vlada se
je odločila s silo, s krvjo zadušiti izraze ljudskega
nemira. Posledica je bila pet mrtvih.

Komaj so se stvari v deželi nekolikaj poglele,
spet je nova obletnica poklicala na plan najbolj
odločne bojovnike proti vojaški diktaturi. Ko je 13.
septembra poteklo devet mesecev, odkar je vojska
prevzela oblast v deželi, so se vnovič pojavili nemiri
po ulicah poljskih mest, ne glede na represalije
oboroženih policijskih sil.

Vsi ti dogodki so kot opomin, ki govori, da pelje
iz poljske krize samo ena pot – pot pogovorov,
pogajanj, dogovorov in sporazumov med vlado in
delavskim razredom, med partijo in silami, ki imajo
danes na Poljskem resnično moč in veljavo.

Drago Košmrlj

Kako se ZRVS vključuje v družbenopolitično življenje?

V Mariboru družbenopolitične organizacije in skupščina mesta pozitivno ocenjuje vlogo zveze rezervnih vojaških starešin v družbenopolitičnem življenju. Rezervni starešine sodelujejo v raznih delegacijah, komitejih za SLO in DS in v krajevnih skupnostih. Predsednik mestne konference ZRVS Maribor Anton Gregorič-Jakec je odgovoril na nekaj vprašanj.

Kako se nova organiziranost kaže pri delu RVS v Mariboru?

»Po ustanovitvi šestih novih občinskih konferenc ZRVS v Mariboru opazamo večjo dejavnost občinskih in krajevnih organizacij ZRVS. To je tudi razumljivo, saj se je v aktivno delo vključilo dosti večje število rezervnih vojaških starešin. Tako se je naše delo približalo celotnemu članstvu in ljudem na terenu. Za ilustracijo lahko navedem, da je bilo prej pri občinski konferenci ZRVS pet različnih komisij, medtem ko jih danes aktivno dela 35 na občinski in mestni ravni. Ugotovili smo, da so vse krajevne konference ZRVS uresničile program strokovnega in političnega izobraževanja.

Kako organizirate predavanja?

»Mestna konferenca ZRVS pripravi seminarje za takojmenovane »uvodničarje«. Le-ti pa pozneje organizirajo pripravo za večje število predavateljev po občinskih in krajevnih konferencah.

Prizadevamo si, da bi bile teme za izobraževanje RVS in ostalega prebivalstva čim bolj enotne. V organizacijah, kjer je vključenih malo RVS, vabijo na predavanja tudi ostale prebivalce.

Kaj je največji uspeh organizacije v zadnjem letu?

»Predvsem je pozitivno, da se je povečalo število udeležencev na strokovnih in političnih predavanjih, pri preizkusih znanja, na orientacijsko-patrolnih pohodih, na strelskih vajah, tehničnih zborih in drugod. Organizacija je zaradi svojega dela pridobila tudi na ugledu in veljavi med člani in ostalimi prebivalci. Zaznavna je tudi večja prisotnost vodilnih predstavnikov družbenopolitičnih organizacij, mestne in občinskih skupščin na naših akcijah. Z mladinsko organizacijo smo navezali tesne stike, saj je to edina družbena organizacija, ki se vedno pomlaja in je neusahljiv vir za črpanje novih članov in razširitev organizacije.

Kako ženske vključujete v organizacijo?

»Že lani smo zastavili širšo akcijo, da bi v organizacijo pritegnili čim več žensk. Gre predvsem za tovarišice, ki so članice v komitejih za SLO in DS v krajevnih skupnostih in občinah in za pripadnice teritorialne obrambe. Lani smo sprejeli 25 tovarišic, medtem ko bo letos njihovo število večje. S tem številom pa seveda še vedno nismo zadovoljni in bomo ak-

cijo nadaljevali. Razen tega pa smo vključili v organizacijo tudi 59 družbenopolitičnih delavcev, ki nimajo vojaškega čina, opravljajo pa odgovorne naloge na področju SLO in DS.

Kakšno je vaše mnenje o izobraževanju članov?

»Na tem področju so opazni ozitni premiki, vendar v nekaterih krajevnih konferencah predvsem zaradi premajhne aktivnosti predsedstva nismo zadovoljni z doseženimi rezultati pri organiziranju izobraževanja in izpopolnjevanja članstva.

Rezervni vojaški starešine v takšnih krajevnih skupnostih opozarjajo svoje občinske in mestno konferenco ZRVS, naj ukrepe vse potrebno za poživitev dela takšnih organizacij in za morebitno zamenjavo vodstev.

Kako ocenjujete delo informativne komisije in pisanje TV-15 o Mariboru?

»V zadnjem letu je bil opazen velik napredek pri informiranju našega članstva, kar smo dosegli v veliki meri z izdajanjem lastnega glasila »Iz vrst RVS«. Vsebinsko glasilo je zelo aktualna, saj objavljamo vse pomembne sklepe občinskih in mestne konference ZRVS, prispevke iz krajevnih konferenc ZRVS, pogovore s predstavniki JLA, teritorialne obrambe in drugih struktur, rezultate raznih tekmovanj in letne programe izobraževanja članstva.

Uredništvo TV-15 letos namena resnično večjo pozornost problemu Maribora in

delu mestne in občinskih organizacij ZRVS. To je tudi prav, saj gre za eno največjih organizacij v Sloveniji. V Mariboru je namreč vključenih v organizacijo okoli 6700 članov. Pričakujemo, da bo uredništvo TV-15 tudi v prihodnje zasledovalo naše delo in objavljalo prispevke z našega območja, kar bo vsekakor prispevalo k boljšemu seznanjanju članstva, kakor tudi k izmenjavi mnenj med rezervnimi starešinami v Sloveniji.

Kakšno je sodelovanje z JLA, TO, družbenopolitičnimi organizacijami in skupnostmi?

»To sodelovanje je vzorno. Tudi v prihodnje si želimo takšnega sodelovanja z JLA, teritorialno obrambo, sekretariati za ljudsko obrambo po občinah in v mestu, s predstavniki občin in mesta ter zlasti z mladinsko organizacijo.

Ali so kakšne težave pri vključevanju novih članov?

»Vse rezervne starešine, ki prihajajo iz JLA, takoj vključimo v organizacijo. Imamo dobre stike z mestnim sekretariatom za ljudsko obrambo, ki nam sproti sporoča podatke o novih rezervnih vojaških starešinah, ki pridejo po odhodu iz JLA na področje posameznih občin in krajevnih skupnosti. Z bodočimi rezervnimi starešinami negujemo stike že od prihoda v JLA. Zaradi tega so ti stiki vedno pristni in nikoli ni problemov pri vključevanju novih rezervnih starešin, ki prihajajo iz JLA.

M. Kos

Tekmovanje gasilcev

Na šestem občinskem tekmovanju gasilcev, ki je bilo v Lesonitu v Ilirski Bistrici, se je zbralo osemdeset tekmovalcev. Merili so moči v treh razredih: v skupini gasilskih društev, skupini industrijskih gasilskih društev in skupini civilne zaštite. Tekmovala je tudi protipožarna skupina vojašnice iz Ilirske Bistrice.

Pod budnim nadzorom sodnikov so mladinke iz Koritnice začele opravljati eno od zadanih nalog.

O pomenu tekmovanja je zbranim govoril predsednik občinske gasilske zveze Aldo Muha, ki je med drugim poudaril, da je cilj tega srečanja predvsem v zbliževanju in medsebojnem spoznavanju gasilcev in hkrati tudi urjenje v ravnanju z gasilskimi napravami in sredstvi za boj proti rdečemu petelinu.

V razredu gasilskih društev je najboljši rezultat dosegla ekipa Ilirske Bistrice, druga je bila Koritnica in tretji Knežek. Med industrijskimi gasilskimi društvi je bila najboljša ekipa Lesonita pred protipožarno skupino JLA. Enote civilne zaštite so prvič sodelovale na takšnem tekmovanju in so dosegle dobre rezultate. Zmagala je ekipa Lesonita, druga je bila ekipa občinske gasilske enote, tretje pa mladinke iz Koritnice.

Na področno tekmovanje so se tako uvrstili industrijsko gasilsko društvo Lesonit, protipožarna skupina JLA in ekipa CZ Lesonita.

P. Nikolić

Uspešno končali usposabljanje prostovoljcev

Konec avgusta so občinski štabi za teritorialno obrambo koroških občin končali letošnji program usposabljanja mladincev prostovoljcev. S tem se je tudi začela skupna dejavnost občinskih konferenc ZSMS in OŠTO za evidentiranje mladincev, ki jih bodo usposabljali prihodnje leto.

V zadnjih letih so dosegli pomemben napredek na področju evidentiranja, usposabljanja, sprejemanja in vključevanja mladincev prostovoljcev v enote teritorialne obrambe koroške pokrajine. Dobro načrtovano in usklajeno dejavnost, za katero vlada veliko zanimanje med mladimi, vodijo občinske konference ZSMS in OŠTO v sodelovanju z medobčinskim svetom ZSMS in PŠTO za Koroško ter ob pomoči drugih družbenopolitičnih dejavnikov.

Mladinci in mladinke prostovoljci predstavljajo temelj kadrovske baze za usmerjanje v vojaške poklice, fantje pa se posebej za šolo rezervnih starešin.

Zadovoljstvo s kakovostjo uresničene programa urjenja, ki je bilo v slovenjegraški občini opravljeno celo v zahtevnih zimskih pogojih, pomeni vzpodbudo drugim mladincem za vključevanje v enote TO.

Adolf Ankon

Za zamudnike

Predsedstvo občinske konference ZRVS Ljubljana Šiška je na nedavni seji sklenilo, da bo za rezervne starešine, ki se med letom iz kateregakoli vzroka niso udeležili rednega izobraževanja, to pripravilo jeseni. Tako je komisija za idejno-politično in strokovno vzgojo pripravila nekoliko skrajšan program predavanj in ga razdelila v dve skupini. Prva skupina bo imela pouk usposabljanja v torek 5. oktobra v domu Svobode v Šentvidu. Obvezno se ga bodo morali udeležiti zamudniki iz KO ZRVS Šentvid, Brod, Guncleje, Edvarda Kardelja, Vodice, Medvode, Preska, Sora, Smlednik, Pirniče, Dravlje, Dolomitskega odreda, Podutik, Bratov Babnik, Gamelje-Rašica in Stanežiče-Medno.

Za drugo skupino bo program usposabljanja potekal 7. oktobra v domu Svobode v KS Zgornja Šiška. V tej skupini bodo zamudniki iz KO ZRVS Milana Majna, Zgornja Šiška, Petra Držaja, Ljube Šercerja, Koseze, Na jami, Hinka Smrekarja, Litostroj in vse tri organizacije iz KS Komandanta Staneta.

V zvezi z nadaljnjim izobraževanjem pa komisija že načr-

tuje pripravo in izvajanje pouka za prihodnje leto. Upoštevala bo predloge, ki so jih člani zapisali v anketi o organizaciji in načinu izvajanja pouka za rezervne vojaške starešine. Svoje predloge bo posredovala problemski konferenci, ki bo razpravljala tudi o vseh drugih organizacijskih problemih usposabljanja, o pripravah gradiva ter ustreznih materialnih sredstvih za izobraževanje v prihodnjem letu.

Roman Stana

Domačini so bili najboljši

Celjska občinska strelska zveza je pod pokroviteljstvom republiškega sekretariata za ljudsko obrambo pripravila 15. strelsko tekmovanje v spomin na legendarnega komandanta 14. divizije, narodnega heroja in dolgoletnega predsednika Strelske zveze Slovenije Jožeta Klanjska Vasje.

Tekmovanja so se poleg nastopajočih udeležili tudi predstavniki družbeno političnih organizacij Celja, republiškega sekretariata za ljudsko obrambo, Strelske zveze Slovenije in predstavnik odbora 14. divizije generalpolkovnik Ivan Dolničar Janošik, ki je obudil spomin na Jožeta Klanjska Vasjo.

Na strelišču Griček se je v streljanju z malokalibrsko puško serijske izdelave pomerilo v trojnem položaju 14 ekip. Najboljši so bili domačini, ki so tako že drugič zapored osvojili »Kip borca«, darilo RO ZZB NOV. Drugi so bili strelci Kamnika, tretji pa Kovinar iz Štor.

Med posamezniki je bil najboljši Repič iz Kamnika, pred Jeranom in Jagerjem iz Celja.

Organizacija tekmovanja je bila dobra, rezultati pa ne, saj je še vedno najboljši izid v ekipni konkurenci tisti, ki ga je dosegla ekipa ljubljanske Olimpije že leta 1966.

Edvard Progar

Slovesen trenutek

Pred nekaj dnevi je na odseku za ljudsko obrambo občine Grosuplje stopila pred naborno komisijo prva skupina mladincev nabornikov, rojenih leta 1964.

Pred tem, za vsakega mladince še kako pomembnim trenutkom, so delavci odseka pripravili krajšo slovesnost, na kateri so prihodnjim vojakom spregovorili in jim čestitali predstavniki družbenopolitičnih organizacij. Hkrati pa so jih pozvali, naj svojo pravico in dolžnost opravijo ponosno in častno.

Milan Žurman

Pomembni uspehi pri DS

V občini Maribor Pesnica so pri razvijanju družbene samozastite dosegli pomembne uspehe. Organizacija RVS občine je s svojimi programi in dejavnostmi vsestransko vključena v družbenopolitično življenje občine in posameznega kraja oz. krajevne skupnosti. Letos so se v svojih programskih izhodiščih dogovorili, da bodo vse rezervne vojaške starešine vključevali v družbenopolitično življenje na terenu ter v vse strukture, ki se ukvarjajo s SLO in družbeno samozastito. Še večjo skrb kot doslej bodo posvetili idejno-političnemu in strokovnemu vojaškemu usposabljanju rezervnih vojaških starešin in celotnega prebivalstva v občini. Tukaj čaka RVS ogromno dela pri organiziranju raznih akcij skupaj z mladino in drugimi družbenopolitičnimi organizacijami. Pri vseh dosedanjih akcijah v okviru NNPN so bili rezervni vojaški starešine prisotni kot aktivni udeleženci. Tudi v akcijah, ki jih izvajajo komiteji za družbeno samozastito, so člani RVS sodelovali v strokovnem pogledu kot odgovorni nosilci celotne aktivnosti.

Samo letos so v občini Maribor Pesnica pripravili za RVS in ostale prebivalce 20 različnih predavanj. Prikazali so tudi pet različnih filmov, ki so obravnavali različno tematiko s področja družbene samozastite. Organizirali so tudi šest skupnih streljaž z računalniško malokalibrsko puško in s pištolo za svoje člane in mladince. Uspešno so organizirali tudi šest taktično-orientacijskih tekmovanj rezervnih vojaških starešin in mladine, na katerih so preverjali tudi znanje in telesne sposobnosti. V krajevnih skupnostih in v občini opravljajo rezervni vojaški starešine veliko število najodgovornejših funkcij v komitejih in ostalih strukturah družbene samozastite.

Rezervni vojaški starešine v občini Maribor Pesnica uspešno sodelujejo tudi z JLA in milico. JLA je za starešine, ki predavajo o temi »Način uničenja diverzantsko-teroristične skupine« pripravlja nazorno vajo. V vseh šolah rezervni vojaški starešine sodelujejo pri organiziranju obrambnih dnevo. Takrat tudi predavajo mladini in jo seznanjajo z obrambnimi aktivnostmi na šoli in v krajevni skupnosti. Delo RVS se odraža tudi pri vpisu mladincev v vojaške šole. Člani RVS v občini Maribor Pesnica opravljajo svoje delo v specifičnih pogojih, saj je občina v obsejnem predelu ter je še posebej izpostavljena možnostim za sovražno delovanje. To pa terja tudi od vseh RVS še večje prizadevanje na področju izobraževanja in usposabljanja.

K. M.

Viktor Konjar

Veliko delo dr. Dušana Bibra, nagrajeno z eno od nagrad vstaje slovenskega naroda 1982

Tito – Churchill, strogo tajno

Ob koncu julija, po podelitvi letošnjih nagrad vstaje slovenskega naroda, smo obljubili, da bomo nagrajence oziroma nagrajena dela predstavili postopoma. Del dolga izpolnjujemo s predstavitev enega velikih zgodovinskih dejanj. Dr. Dušan Biber je zbral in uredil zbirko dokumentov, ki zadevajo britansko politiko do Jugoslavije in posebej do Tita v letih 1943–1945, ter jo natisnil pri založbi Globus.

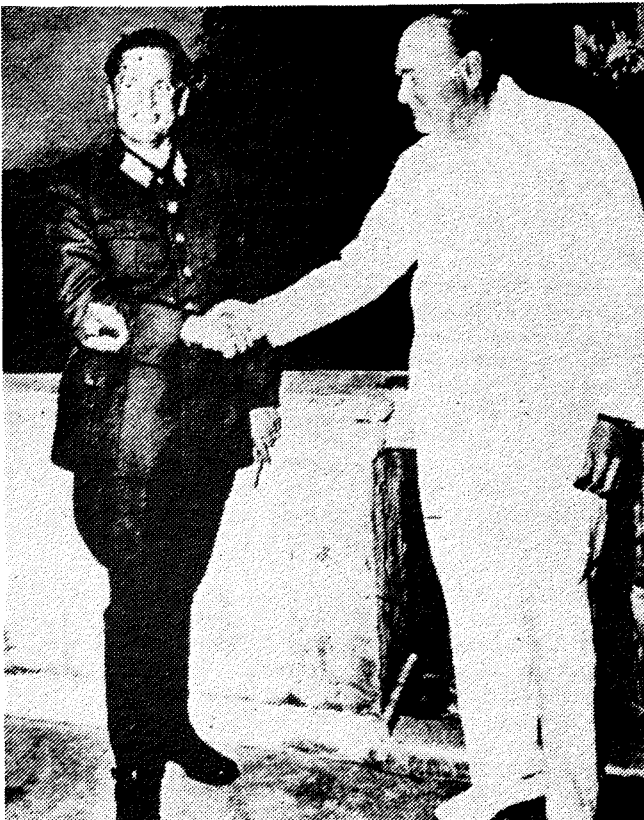
Prepričani, da o delu te vrste in takega ranga nihče ne more spregovoriti celoviteje kot avtor sam, povzemamo nekaj odstavkov iz njegovega Predgovora.

»Pričujoča zbirka britanskih dokumentov iz let 1943–1945, z naslovom Tito-Churchill, strogo tajno, ni zgodovina tega razdobja, niti ni zbirka vseh najvažnejših virov o britanski politiki do Jugoslavije med drugo svetovno vojno. To je izbor in predstavitev tistih, doslej dosegljivih britanskih dokumentov, ki so v zvezi z dogajanjem na najvišji ravni: korespondenca med Titom in Churchillom, interne analize Churchilla in Edena, zapisniki raznih sestankov maršala Tita z britanskimi državniki, politiki in vojskovodjami, poročila britanskih zveznih oficirjev o pogovorih s Titom, o Titovi vlogi in pomenu itd. Objavljeni so tudi zapisniki sestankov Edena in Molotova v Moskvi 1944. leta in šefov treh velesil na Jalti 1945. leta v zvezi z Jugoslavijo in o interesnih sferah ter nekateri temeljni dokumenti o razlogih in razvoju dogodkov, ko je britanska vlada sklenila umakniti svojo podporo četnikom Draže Mihailovića in je priznala ter podprla partizansko narodnoosvobodilno gibanje v Jugoslaviji oziroma Narodno-

svobodilno vojsko Jugoslavije...»

V ilustracijo tega obsežnega gradiva, natisnjene v knjigi, ki ima prek 600 strani velikega formata, samo nekaj bolj ali manj naključno izbranih »drobcev«, ki smo jih izbrali med prelistavanjem. Denimo: odlomek iz »strogo tajnega poročila brigadirja R. H. R. Macleana, šefa zavezniške vojaške misije pri partizanski vojski v Jugoslaviji, kot ga je poslal vladi Njegovega Veličanstva in ga datiral 6. novembra 1943:

»Partizansko gibanje, ki zdaj obvladuje doberšen del Jugoslavije in razpolaga z vojsko približno šestindvajset divizij ter učinkovitim političnim in upravnim sistemom, se je začelo poleti 1941, ko se je nekaj skupinic odločnih ljudi zateklo v gozdove in gore. Kar zadeva orožje in opremo, so imeli partizani samo tisto, kar so mogli odvzeti sovražniku. Ravnali so se po tradicionalni gverilski taktiki; kjer je bilo le mogoče, so napadali in nenehno vznemirjali sovražnika, pri čemer nikoli niso dovolili, da bi jih pri-

silil v obrambo. S tem se jim je posrečilo obdržati lastne izgube na minimumu, sovražniku pa so prizadevali hude izgube. (Sami cenijo, da ne izgube več kot enega padlega moža na peterico sovražnikov, če gre za Nemce, a na deseterico v boju proti ustašem in četnikom.) Civilno prebivalstvo jih iskreno podpira... Ko se je razvedelo za njihove uspehe in ko so povečali zaloge orožja, se jim je pridružil veliko novih prostovoljcev. Prišli so iz vse države in iz vseh slojev, po političnem prepričanju in veri pa so se med seboj močno razlikovali. Partizanskemu gibanju so se pridružili zato, ker so v njem videli najboljšo priložnost, da se borijo za svobodo.«

Povrnimo se spet k pojasnilom dr. Bibra, zapisanim v Predgovoru:

»Urednik te zbirke, tedaj še višji znanstveni sodelavec Instituta za savremenu historijo v Beogradu (zdaj znanstveni svetnik Instituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani – op. uredn.), je leta 1972, brž ko je britanska vlada odprla svoje arhive za obdobje druge svetovne vojne, na pobudo in s pomočjo uredništva bivšega zagrebškega tednika Vjesnik u srijedu začel pregledovati stotine in stotine komaj odprtih fasciklov. Poročila o teh znanstvenih raziskavah so bila objavljena v rubriki Retrospektiva v 67 nadaljevanjih v letih 1972 in 1973... Ta poročila so nastajala takorekoč sproti, preden je bilo moč vsaj kolikor toliko temeljito pregledati ogromno količino gradiva...«

»Od poročanja v tisku do objave kompletne zbirke, kot je zdaj pred nami, je bila

seveda dolga pot.

»Mnogi znanci in prijatelji, zlasti Vlado Kozak, stari revolucionar in moj nekdanji novinarski mentor, so menili, da bi bilo potrebno v Vjesniku u srijedu objavljeni tekst dopolniti in objaviti v knjižni izdaji. Tako pobudo je dala tudi založba Borec v Ljubljani. Nisem bil navdušen za take predloge, zavežemal pa sem se za sistematično znanstveno objavljane virov, po možnosti v izvorniku, to je v angleščini, in z ustreznim prevodom, morda kot skupen jugoslovansko-britanski projekt... Sele po vrnitvi iz Beograda sem v Institutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani lahko konec 1974. leta in v kasnejših letih nadaljeval raziskave v Public Record Of-

ficeu, pač v okviru razpoložljivih deviznih sredstev Raziskovalne skupnosti Slovenije. V zadnjih desetih letih sem več kot deset mesecev raziskoval v britanskem javnem arhivu. Ob tolikšni količini dokumentov v različnih fondih bodo seveda potrebne še nove in daljše raziskave, da bi dobili sistematičen in celovit pregled oziroma izbor gradiva o Jugoslaviji. Kljub temu pa je doslej zbrano gradivo le omogočilo pravo, ureditev in objavo pričujoče zbirke, ki je sedaj v tej obliki na voljo znanstveni in širši javnosti.«

V knjigi je objavljenih več sto dokumentov, med njimi tudi pisem, ki sta si jih pisala Churchill in Tito.

Churchill-Tito – 8. januarja 1944:

»Gospod, zelo se Vam zahvaljujem za prijazne želje za moje zdravje od Vas in od junaške domoljubne jugoslovanske partizanske vojske. Od majorja Deakina, ki je moj prijatelj, sem zvedel vse o Vaših pogumnih naporih. Najiskrenejše si želim pomagati Vam, kolikor je v človeški moči, z oskrbo po morju, z letalsko podporo in s komandosi za pomoč v bojih na otokih. Brigadir Maclean je tudi moj prijatelj in kolega v Spodnjem domu. Z njim bo v Vašem štabu kmalu služil tudi moj sin, major Randolph Churchill, ki je tudi poslanec parlamenta.

● Pred nami je vrhovni cilj: očistiti Evropo od gnusnega nacifašističnega madeža. Prepričani bodite, da mi Britanci nimamo nobene želje diktirati bodoči jugoslovanski vladi. Hkrati upamo, da bomo vsi skupaj čim bolj sodelovali, dokler skupni sovražnik ne bo poražen, in da bomo potem uredili obliko vlade v skladu z voljo ljudstva.

● Odločno sem za to, da britanska vlada ne bo dajala nobene nadaljnje vojaške podpore Mihailoviću in bo pomagala samo Vam. Veselilo bi nas, če bi ga jugoslovanska kraljevska vlada odstranila iz svojih vrst. Pač pa je kralj Peter Drugi pobegnil kot deček iz zahrbtnih krempljev regenta kneza Pavla in prišel k nam kot predstavnik Jugoslavije in kot mlad princ v sili. Ne bi bilo viteško in častno za Veliko Britanijo, če bi ga zavržla. Prav tako ga tudi ne moremo prositi, naj pretrga vse stike s svojo domovino. Upam zategadelj, da boste razumeli, da bomo v vsakem primeru ostali v uradnih odnosih z njim, hkrati pa Vam bomo dajali vso možno vojaško podporo. Upam tudi, da bo konec obojestranskih polemik, kajti to pomaga edino Nemcem.

● Lahko ste prepričani, da bom delal v najtesnejših stikih z mojima prijateljema, maršalom Stalinom in predsednikom Rooseveltom; in iskreno upam, da bo vojaška misija, ki jo sovjetska vlada pošilja v Vaš štab, delala v podobni skladnosti z angloameriško misijo pod vodstvom brigadirja Macleana. Prosim, z menoj se dopisujte preko brigadirja Macleana in mi sporočite vse, za kar ga mislite, da Vam lahko pomagam, kajti zagotovo bom poskušal vse, kar zmorem.

● Nadejam se čimprejšnjega konca Vašega trpljenja in osvoboditve vse Evrope izpod tiranije.

Verjemite mi, Vaš vdani

Winston S. Churchill.«

Se nadaljuje

Ob razstavi »Uziška republika« v Mariboru

Spoštovanje do ustvarjalcev

V Muzeju narodne osvoboditve v Mariboru so odprli razstavo o Uziški republiki. Pripravil jo je zgodovinski muzej Srbije. Razstava, s katero so gostovali že v vseh večjih krajih Srbije, v Skopju, Zadru in na Poljskem v Poznanju, je rezultat medrepubliškega sodelovanja Pokrajinskega muzeja in Muzeja narodne osvoboditve Maribora z Zgodovinskim muzejem Srbije.

Z več kot dvestotimi eksponati (fotografije, izvorni dokumenti, skice in druga ponazorila) je prikazan začetek in razvoj narodnoosvobodilnega gibanja v zahodni Srbiji ter Šumadiji od prvih dni vstaje do konca nemške ofenzive na osvobojeno ozemlje Uziške republike.

Obstajala je le kratak čas od 24. septembra do 29. oktobra 1941 z okoli 150.000 km² osvobojenega ozemlja in s približno milijon prebivalcev. Pa vendar ima za začetek in nadaljnji razvoj narodnoosvobodilnega gibanja Jugoslavije vsesplošni pomen. Tega so se še kako zavdali politbiro CK KPJ, glavni štab NOV in POJ, vr-

hovni komandant tov. Tito in drugi najvišji organi, ko so takrat krenili iz Beograda v Uziče, da bi tukaj nadaljevali svoje delo.

Prav na območju Uziške republike so ob vojaških in drugih akcijah nastajali narodnoosvobodilni odbori na različnih ravneh kot organi demokratične oblasti, ki so skrbeli za organiziran način življenja na osvobojenem ozemlju. Tako so obnovili razne večje in manjše gospodarske objekte, kjer so pričeli z normalno proizvodnjo. Med drugim je delovala tovarna orožja in municije. Razvili so različne obrtne dejavnosti. Organizirali preskrbo. Izdajali različne časopise, s katerimi so pristojni organi obveščali borce in prebivalce o vsem, kar se je dogajalo na bojiščih in na osvobojenem ozemlju. Tudi umetniška kultura je imela svoje mesto. Posamezni umetniki so oblikovali narodnoosvobodilni boj z ustvarjanjem likovnih, književnih in glasbenih del. Nekaj teh je tudi razstavljenih. Vse je živelo: VSI NA FRONTO – VSE ZA FRONTO. Obstoj

Uziške republike pomeni organizacijo urejene države v malem.

Prikazana je tudi izdajalska vloga nemških sodelavcev, zlasti Nedića, Ljotića in četnikov Kosta Pečanca, potem poizkusi našega vodstva z Dražom Mihailovićem...

Na koncu razstave je prikazan napad na območju Uziške republike, posebno izstopa borba, ko so pri Kadinjači nad Uzičami izkrmavali borci delavskega bataljona. Nemci so v tej bitki, ki jo imenujemo 1. sovražna ofenziva, uporabili za okoli dva korpusa vojaških sil. Na pomoč so jim priskočile še nedičevsko-četniške enote. To je bil srdit boj, v katerem so morali branilci Uziške republike zaradi sovražnikove večdesetkratne premoči popustiti in se umakniti.

Razstava bo odprta do oktobra. Ob njenem ogledu bo marsikateri obiskovalec začutil globoko spoštovanje do ljudi, ki so ustvarili Uziško republiko in zanjo tudi v veliki večini izkrmavali. To so bili izjemni ljudje.

Drago Miklaveč

Brdavs

Še zmeraj živimo od upanja in verovanja, da je Brdavska mogoče ukrotiti. Brdavs pa je človeška narava. O dosedanjih uspehih ni vredno govoriti; v vsej človeški zgodovini so doslej z raznimi prepovedmi, tabuji, s postavami (zakoni) in kaznimi, kajpak tudi s smrtnimi, vzgajali ali plemenitili to čudno zver ali tki. krono stvarstva. Ali je kaj zaleglo? Niti toliko ne, da bi n.p.r. pri nas (in menda tudi po svetu) bilo mogoče vsaj za nekaj mesecev popolnoma zaustaviti največjo svetovno dirko: divjanje cen. Vse bi bilo v najlepšem redu, če bi bilo dovolj le nekaj predpisati, ljudje bi se pa sveto držali predpisov. Toda že dolgo je znano, da je Mojzes v sveti jezi treščil ob tla kamnito tablo z desetimi zapovedmi, ko je razočaran spoznal, da ljudem ni dovolj sveta nobena zapoved ali prepoved. Najbrž že iz tistih časov izvira spoznanje, da je skrit namen vseh zakonov ali prepovedi – »zakonolomstvo«: predpisi nekako bolešno dražijo ljudi, da jih kršijo. Tega se zakonodajalci menda zavedajo, saj navadno tudi predpisujejo kazni (»sankcije«) za kršitve, saj pač trdno računajo, da je takšna človeška narava: grešna. Če bi ljudje zakone spoštovali, to se pravi, če bi bili po naravi moralni, pošteni, vneti za vse lepo in dobro, bi pač ne bilo treba predpisovati nobenih kazni. Navsezadnje bi nikjer na svetu ne potrebovali zakonov, sodišč, ječ in krvnikov, mi, sodobniki teh časov, pa bi niti ne vedeli, kaj pomeni to: »zamrznitev cen«.

Sicer ni treba gojiti prevelikega upanja, da to pri nas res vsi vedo ali hočejo vedeti. Ze prejšnje čase so bile cene nekajkrat zamrznjene, a so nekateri (če že ne vsi) to kar spregledali, pozabili ali preslišali. Tako je tudi zamrznitev postala precej hitro pozabljena ali »stvar preteklosti«. Marsikdo si je kar uspešno prizadeval, da je nekako odtajal cene. Navsezadnje so se ljudje, kupci ali tako imenovani potrošniki navadili, če že ne sprijaznili, da se cene venomer spreminjajo kakor vreme (seveda pri tem barometer vztrajno pada, cene pa rastejo).

Prav imate, o tem bi ne bilo vredno izgubljati besed, saj je vse že na smrt dolgočasno. Le nerodno nam je priznati, da Brdavs ni mogoče ukrotiti. Znanost je sicer odkrila tudi hibernacijo, kar menda pomeni zamrzovanje tudi živih bitij (ne le živih in na pol pripravljenih jedi); ponekod po svetu je celo že precej prisrmojenih bogatašev, ki plačujejo milijarde (?) dolarjev, da bi jih znanstveniki po smrti zamrznili za tiste prihodnje dobe, ko bo znanost mogla obujati zamrznjene mrličke. Blagor mu, kdor verjame! Kdo bi tudi verjel, če dandanes ni mogoče zares zamrzniti vsaj za leto dni cen kruha, mleka, moke, mesa (kaj šele nafte!) in, kajpak, elektrike! Znanost ne more niti odgovoriti, kaj in kakšna je tista skrivnostna energija, ki kar čez noč odtaja celo najbolj »globoko zamrznjene« cene. Ne, Brdavs ni mogoče zamrzniti!

efes

Partizanske domačije 35

Nemec, človek človeku, izdaja skrivnosti

Tojzlovi prisluhnejo učiteljem

Zunaj, na dvoru pri Tojzlu v Gaju pod Ostrim vrhom, vasici, ki je po slovenski navadi raztresena po gorovju daleč naokoli in se skorajda ne ve, kje je začetek, kje konec, so se pod mogočnim drevesom pogovarjali ljudje o vsakdanjih rečeh, ne brez skrbi, pa tudi pretirano zaskrbljeno ne, vsega malo, brkljali so pač. Gostje, kmetija se ukvarja s kmečkim turizmom, so nato zavili za drevesom v dolino, izza hleva se je prikazal gospodar Stanko, nanaglo zavil v hišo in naposled ni bilo pred hišo nikogar več. Za gospodarjem se je med podboje postavila ženska postava, Zora Šori, gospodinja na Tojzlovini.

Tojzlovino je postavil 1845. leta Zorin praded Anton Elsnik. Za njim se je na spopad s kozjaškimi strminami pripravil Martin Elsnik. Zapustil jo je Jožefu Pajtljerju, z letnico 1845 na pročelju, z veseljem do lova, s prezirom do zadolževanja, z veseljem do kmetovanja in - ljubeznijo do domačije, vrastle v vrsto rodov, ki so s skrito radostjo stregli tej ljubezni.

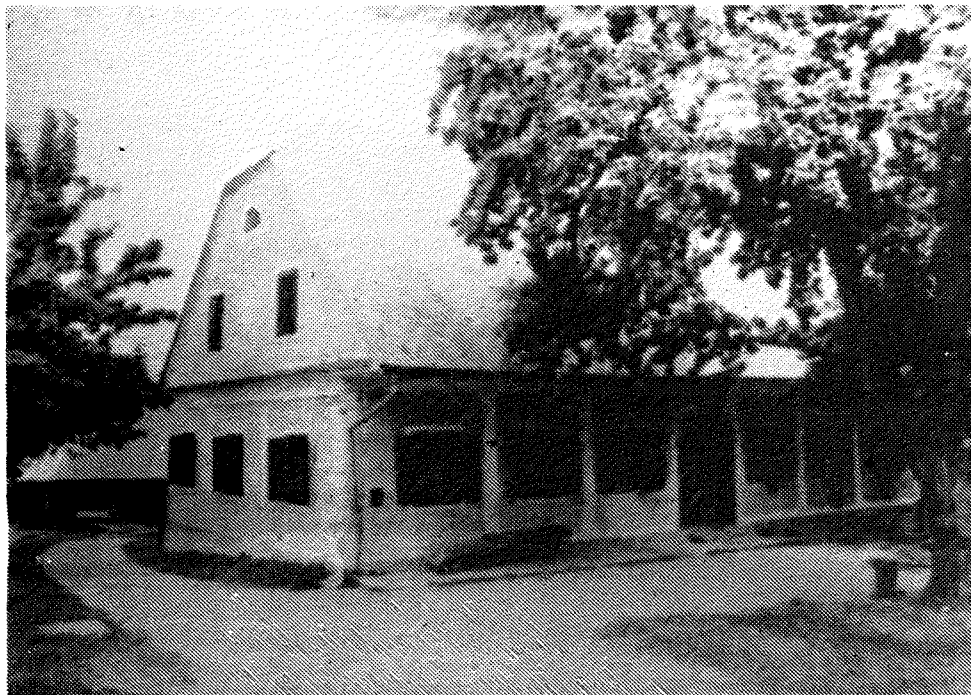
Tojzlovina ni bila nikoli karsibodi. Jožef Pajtljer, Zorin oče, je imel vselej zaposlenih najmanj 12 ljudi. Dve dekli, pastirje, volarja, tem pa se je pridružilo še šest parov delovnih rok hčera in sinov. Ko je 1949. leta umrl, je mirno zatisnil oči: domačije niso požgali, gorje je nekako srečno prešlo. Kriški župan se je ob zadnji uri oddahnil. Resda ne bo nikoli več prebiral časopisov, se razgledoval po svetu in trepetal za rodno domačijo, tudi ne daljšal nasvetov viničarjem in poslom, ne, nič tega ne bo več, umrl pa bo z zavestjo, da je častno izpolnil poslanstvo, ki mu ga je narekovala zemlja in domovina. In je umrl.

Učitelji

Povabila je, kot povabijo zaželenega gosta. Kot da bi v hišo prišli koledniki. Se pred hišo zvrstili tepežniki. Stanka, moža, ni strpelo v izbi, živina ne pozna sedenja ne govorjenja. Sonce je stalo visoko nad hišo.

»Mati je bila bolj koražna kot oče,« je potrkalvala s kuhalnico po veliki posodi na štedilniku Zora. »Očeta je bila sama previdnost, nekoliko se je tudi bal. Glasovi so prihajali do nas. Zgoraj na Križu so tistikrat ljudje radi videli domače učitelje Marijo Kopic, Mileno Lah, Nemcem od sile nenaklonjenega župnika Franceta Krena in učiteljico Lidijo Hafnerjevo. Bili so ljudje na mestu. Krena so izselili na Hrvaško, pa tudi druge, Kopic je ostala brez službe, podobna usoda je dolete-

la tudi učitelja Ivana Žoharja. To, kar nas je še posebej pritegnilo, je bil radio, ki so ga imeli. Vse,

Domačija, ki ji reže kruh kmečki turizem. Zora: »Za reklamo nihče še s prstom ne migne. Vse moramo napeljati sami. Je potem čudno, če se stvar nikamor ne premakne, zunaj pa s kmečkim turizmom služijo lepe denarce?!«

kar je bilo pomembnega, so nam povedali, bili smo za tisti čas dobro seznanjeni z dogodki.

Kopic je bila v Mariboru. Brez službe. Podpirali smo jo, večkrat je prihajala k nam. V Mariboru

Zora Šori

je bila povezana z aktivisti OF.

Spomladi 1943 je Zora dobila stik s Slovenskimi goricami, s Slavkom Šabedrom. Poslej so bile vse nitke v njenih rokah. Večkrat se je odpravila v Lenart z Žoharjem. Iskala na vse strani, tipala, preizkušala, ne oziraje se na nevarnost.

Zorino delo ni ostalo neznanica. Triinštiridese-

tega se je na domačiji pojavil Leon Zalaznik in z njim Vlado pa Šabeder.

Imeli so vendarle vsaj malo sreče: ortsguppenführer Ruprich v Bresternici jim je bil naklonjen. Sporočal je vse premike sovražnika, povedal za vsako hajko, za najmanjšo nevarnost.

»Včasih nas je poklical v Bresternico,« se ni dala odpoditi od štedilnika gospodinja, v loncih je brbotalo, gostje ne čakajo.

gleških cigaret, v duplu nahrbtnik, v hiši ročno granato. Drži, prišli so partizani, je pogumno rekla mati, javili smo, in obrnila besedo tako, da je bilo prav. Pač pa so prišli tudi Ukrajinci, je mati nekoliko povzdignila glas, in nam vse pokradli. Nemcem je bilo od sile nerodno. Joško, Zorkin brat, partizan, je bil v izbi. In ta, so pobarali vojaki. Gnoj pelje na njivo, so se znašli Tojzlova mati. Nikamor ne pojde, so odvr-

nili razjarjeni in poklapani Nemci in se spravili na hlapca Hajno, ga temeljni

»Recite ljudem, naj se pripravijo na hajko, je šepetal. Recite temu in temu, da ga imajo na piki, pot naj vzame pod noge in izgine. Zaradi vsega tega pri nas ni bilo izdajalcev, niti selitev.

Včasih se je oglašil na domačiji Pavle Plohl-Dušan, komandir čete v Laskovem odredu. Po trideset, štirideset jih je pripeljal s seboj. S seboj so imeli ovce, zaklali smo jih, zastražili hišo, vendar v hišo niso šli. Nismo se bali, a je bilo dobro biti previden. Imeli so odlično obveščevalno službo.

In sta si podajala kljuko Tojzlove domačije Dušan in Reja s svojimi. Pod noč, čez dan, kadarkoli. Na domačiji je bilo varno. Tukaj si bil kot doma. Energičnost gospodinje je bila porok.

V jeseni 1944 je Zorka postala predsednik mladine.

Tojzlovega Hajna pretepaajo

Zgodilo se je, da so Nemci premetali hišo, našli na dvorišču čike an-

to pretepli... nekdo je pač moral plačati račun.

Še marsikaj se je zgodilo na Tojzlovini. Poslej se je umirilo, se kot na široko razlito vodovje potegnili nazaj in tiho zaživelo pod kozjaškim soncem. Zorka je bila ravnokar na neki konferenci okrožja na Pohorju, ko so ji rekli, dekle, svoboda je, nič več skrivanja, nič več nočnih gostov...

»Mati je bila ponosna žena, nič je ni moglo stre- ti, ničesar se ni bala, niko-

Zora in učitelj Ivan Žohar, ki je bil pozneje v partizanih

li vpraševala,« je nadaljevala Zora. »Otroci so se raztepli po svetu, mater in očeta se je lotila bolezen, a mati ni tožila. Ostala sem doma. Zalaznik me je silil, naj grem v mesto, v službo... mar naj pustim starše, sem rekla. Štiri leta po vojni sem se poročila, dovolj je bilo gorja. Zdaj? Ne dobiš delavcev, če jih z lučjo pri belem dnevu iščeš. Otroci, štirje, so v mestu, najmlajša bo najverjetneje prišla domov. Bi prevzel sin, pa ima hrbtenico pokvarjeno.«

Še je ostalo nekaj gorja.

Tojzlovina je ena redkih domačij na tem delu Kozjaka, ki se ukvarja s kmečkim turizmom.

»Že lep čas imamo goste. V glavnem prihajajo v juliju, avgustu in septembru, tudi lackovci kajkrat, saj so pri nas kot doma. Kdo bi pozabil. Kdor ni skusil, ne more verjeti.

Goste si večinoma dobimo sami. Največ prihajajo iz Beograda, Zagreba, Osijeka, Pulja, pa tudi Italijani. Penzion ni predrag, tristo petdeset dinarjev jim računamo.«

Teh tristo petdeset di-

Zora se ne pusti, je pa jezna.

Ljudje, ki prihajajo na Tojzlovino, so srečni, zadovoljni in siti. Hrane in zraka. Prijaznosti in ljubeznivosti. Tojzlovih dveh. Kot da bi človek prišel v raj, pravijo oni od morja: Ravninci zaljubljeno pogledujejo kozjaško hribovje. Italijani vnašajo živahnost.

Še marsikaj manjka

Prihajajo lackovci, piše ortsguppenführer Ruprich, ki je bil človek in je sovraštvo potisnil v najgloblji kot svoje duše: čemu preganjati ljudi, ki niso ničesar krivi?! Prišel je tudi kredit, čemu bi se človek pritoževal.

Pa bi se lahko. Na Tojzlovini nimajo telefona, le z obeti se tešijo. Cesta se praši in gostje negodujejo. Praši se le na skromnem delu cestišča, ki ga nikakor ne morejo politično črno asfaltno brozgo.

Zora in mož Stanko se lomita sama na posestvu. Težko je. Enemu in drugemu. Še težje Zori z obrabljenimi kolkami.

»Moram se gibati, sicer bi se zasedla. Želim si le, da bi kmetija obstala, da vendarle ne bi propadla - ne bi bila edina, da bi na njen domov naš rod še vsaj eno koleno, če ne več,« trudno prestopi za štedilnikom gospodinja.

Živeti jim pomaga še gozd, a slabo.

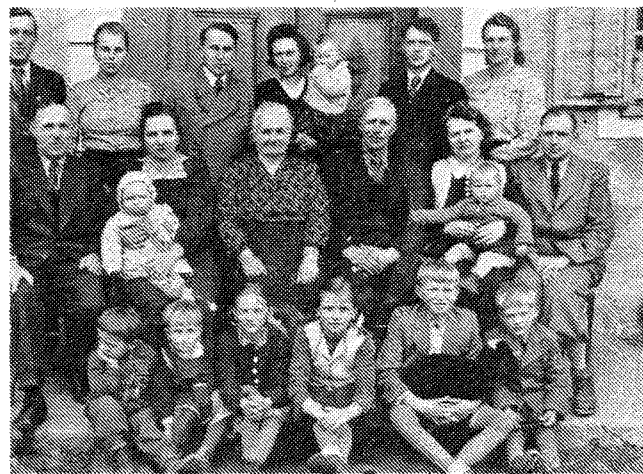
»Sama ne zmoreva zvleči iz gozda, ljudi pa ni, če pa so že, postane vsa stvar hudo draga!«

Bi mislil človek, da ljudje na Kozjaku stokajo in nergajo, pa ni tako. Le svoje zahtevajo.

Zora je odstavila ponovo, odrinila lonce, jih pokrila s pokrovmi, pospravila mizo, v en mah ji je pod rokami izginila vsa brkljarija, ki se je nabrala med kuho, in se zakmašno napravila, da pojde v dolino k zdravniku. Po lek za obrabljene kolke.

Takšnega leka ni. Ponj bi morali hribovci k ravnincem.

Milenko Strašek

Tojzlova družina z vnuki in pravnuki

Proces zoper belogardista, domobranca, črnorokca in vojnega zločinca Vinka Teliča

Brata Tolazzi postavila Kosmačka na laž

Niko Lapajne
in Tone Urbas

3

Proces zoper Vinka Teliča, alias Vinzenza Telica, enega izmed Kosmačevih belogardistov in domobrancev iz Kozarišč v Loški dolini, ki ga obtožnica bremeni osmih najhujših vojnih zločinov – pobojev in umorov – ima za seboj 13 obravnav, na katerih je skoraj sto prič bolj ali manj neposredno obremenilo obdolženca in s tem potrdilo obtožnico. Sta pa med pričami nastopili tudi dve – z avstrijske Koroške – ki sta vedeli o Vinku Teliču in njegovem življenju po drugi svetovni vojni povedati samo dobro... Tudi vsi obdolženčevi poskusi, da bi se prikazal v luči partizanskega angela varuha – med drugim je trdil, da je rešil smrti dvojčka Mitjo in Bojana Tolazzija iz Logatca – so se v neposrednem soočenju izkazali samo za brezupno laž.

Pokol na Babnem polju

Jože Vintar, kurir na postaji TV-11, se pokola na Babnem polju, kjer sta bila na grozovit način ubita visokonošeca aktivistka OF Ana Mulec-Rajdekova in ranjeni partizan Feliks Špeh, spominja takole:

»Naša TV-11 je bila v Čabru. Trinajstega marca 1945 sem slišal ropotanje mitraljezov iz Loške doline. Vedel sem, da se nekaj dogaja. Opoldne so k nam pribežali (14. marca) trije kurirji in povedali, kaj se je zgodilo; da je padla tudi naša TV-18. Prav tedaj smo dobili ekspresno pismo, ki je moralo takoj naprej na Primorsko. In tako smo se odpravili proti Prezidu in Babnem polju. Komandir Tomaž Mlakar nam je povedal, da so domobranci prejšnji dan zjutraj z vseh strani napadli Babno polje in povzročili pravi pokol med tamkajšnjimi aktivisti in našimi zalednimi enotami. Čez petnajst ljudi je padlo.

Prav tedaj so se domačini pripravljali na pokop žrtev. S sotovaršem Žanom sva šla na pokopališče. Bilo je grozno. Ni bilo dovolj krst. Hitro smo se s pošto odpravili naprej. Ustavili smo se v neki samotni hiši nad Babnim poljem. Presenetila nas je domobrankska predhodnica, preoblečena v partizane. Hišo so obkolili in začelo je pokati. Prvi trije fantje so padli. Z Žanom sva v podu odkrila gospodarjevo skrivališče. On je odtrgal desko in pri prič sva se skrila. Belčki so v hišo metali ročne bombe. Neskončno dolgo je trajalo, dokler niso pridivljali v hišo. Med vrati sem zadel domobranskega podčastnika. Potem so se s puškinimi kopiti znesli nad mrtvimi.

»No, pa smo jih pobili,« se je veselil neki podčastnik, ki sem ga videl in slišal skozi špranjo v podu.

Vem, da so Feliks Špehu dali cigareto v usta in mu potem glavo zavili... Domobranskega poročnika, neki Pregarc iz Begunj je bil, ki je padel pri tisti hiši, so dali v krsto, v kateri je ležala Ana Mulec-Rajdekova. To so vsi vedeli.

Ob tem si je obdolženec Vinko Telič slekel suknjič. Očitno mu je spet postalo malo prevroče.

Vinko Telič in deset božjih zapovedi

Ena izmed moških prič iz Cerknice se je sredi pričevanja razjezila in vrgla obdolženca v obraz:

»Vem, da si fanatik! Če bi se držal tistih desetih božjih zapovedi, pa bi ostal fant (človek)...«

Fric Kumar, kmet iz vasi Blato pri Pliberku na avstrijskem Koroškem:

»Vinka Teliča poznam dobrih 30 let. Spoznal sem ga pri našem pevskem zboru Korotan. Sem podžupan v Pliberku in imam veliko stikov z našimi ljudmi, ki si ne morejo misliti, da bi človek, kot je Vinko Telič, naredil kaj takšnega (kot ga bremeni obtožnica). Telič ni nikdar govoril proti Jugoslaviji. Tudi osebnost si ne morem misliti, da bi bil kaj takega storil. Ob sedemdesetletnici naše

ga zbora je skoraj sam naredil ves oder. Spoznal sem ga, ko je začel zahajati v naše prosvetno društvo v Šmihehu. Na vseh prireditvah je bil Telič zraven kot pevec. Delal je dan in noč. Zato smo mu dali tudi posebno družbeno priznanje. Obdolženca pri nas vsi poznajo in pravijo, da si ne morejo misliti, da bi storil kaj takega, kar se mu očita. Tudi jaz tako mislim, saj ni bil nikdar ne z besedo ne z dejanji nastrojen proti Jugoslaviji. Poznam pa emigrante, ki so sovražni do nove Jugoslavije. Prepričan sem, da ni ničesar storil, saj je bil po vojni večkrat v Jugoslaviji. Zena in otroci so zavedni Slovenci. Vsi trije so se šolali v dvojezičnih šolah.

Kdor poje, zlo ne misli...?

In Stefan Kušej, kmet iz vasi Blato na avstrijskem Koroškem, ki je bil 1944/45. leta pri partizanih na Primorskem:

»Kot partizan administrator sem imel opravka z domobranci, vendar nikdar nisem slišal za kakšnega Teliča. S Kosmačem ali Vinkom Teličem sva pred 36 leti prišla skupaj pri pevskem zboru. Če bi bil Telič res to, za kar ga dolžite, se nam ne bi pridružil... Ljudje ne verjamejo.

Stefan Kušej je prišel k partizanom iz nemške vojske 1944. leta na Primorskem. Kot partizan naj bi bil

popoldne,« se spominja Bojan Tolazzi, ki je bil tedaj tako kot brat star komaj 16 let. »Za seboj smo imeli 24 ur marša. Bili smo v rekviziciji. Spali smo oblečeni, le čevlje smo si sezuli, ker smo bili vsi premočeni. Okrog pol sedmih zjutraj je počilo. V veliki kmečki izbi so otroci na postelji začeli moliti.

»Pojdite pod posteljo,« je zakričal nekdo, toda otroci se niso ganili. Po nenadnem predahu so belogardisti dovolili, da otroci, gospodinja in gospodar zapuste hišo. Otroci so bosí odšli v sneg, za njimi gospodinja in nazadnje še gospodar. Komaj se je prikazal na pragu, ga je pokosil rafal...

Mitraljezec Stanko je bil ranjen. Z bratom Mitjo sva skočila k njemu. Streljanje se ni poleglo. Zunaj je bilo kakih 40 do 50 domobrancev. Planili so v hišo in nas prijeli. Pred hišo so bili v obliki lijaka razporejeni strelci. Eni so klečali, drugi so stali. Najprej so ustrelili enega naših, ki je bil doma iz Loga, nato mitraljezca Vinka, za njim Marjana, ki je moral najprej sleči skoraj novo angleško bluzo, nakar je prišel na vrsto Franci, ki jih je prosil, naj mu izpolnijo zadnjo željo, češ da bi se pred smrtjo rad napil vode.

»Ne bom mogel umreti, če se ne napijem vode,« je prosil.

»Saj boš odšel v pekel, tam ti bodo hudiči šnopsa dali...« so se mu rogali domobranci. Neki domobranski

»Samo še ta dva, gospod nadporočnik!« je odgovoril neki domobranec.

»Nekaj živih moramo pripeljati v Cerknico,« je prekinil streljanje častnik. In tako sva z bratom prišla v drugo skupino zajetih partizanov in z nama tudi Franci, ki se je

no) opozoril poslušalce, da bo prisiljen izprazniti dvorano.

In partizanski »angel varuh,« Vinko Telič, spet zares enkrat »ni bil zraven«, kakor je že prevečkrat zatrdil na tej sodni obravnavi.

»Edina svetla zvezda na

Mežnarjeva hiša pri Sv. Ani, iz katere se je rešil le partizan Štefanc iz Žerovnice. Na hišnih vratih so še sedaj vidni sledovi strelav podivjanih belogardistov.

tako želel odjeziti,« pripoveduje Mitja Tolazzi.

Partizanskega stražarja so na Sv. Ani ujeli živega. »Ko smo stali pred hišo, so domobranci hodili okrog nas kot hijene in spraševali, kdo je streljal. Petnajst partizanov je padlo tistega 13. januarja, 16 pa so nas odgnali v Cerknico in na Rakek. Eden naših se je skrčil v krušno peč, drugi je srečno pobegnil.

V Žerovnici in Grahovem smo se ustavili. Skozi vse vasi so domobranci trobili in vriskali. Potem so nas slikali. V Cerknici nas je široko razkoračen pričakal Vuk Rupnik.

»Ptici prepelici, brata Tolazzi, konec je pohujševanja mladine s komunizmom v Loški dolini,« naju je pozdravil. Tedaj sem bil sekretar SKOJ. Rekel sem si, Bojan, zdaj je konec, gledal pa sem ga tako zaničevalno, kot da mi nič ne more. Ves popoldan smo morali v Cerknici kидati sneg. Zvečer smo dobili krompirjev golaž in nekaj žlic premla. Nihče se ga ni dotaknil, dokler nam niso dali dovolj žlic. Naslednjega dne so nas odgnali na Rakek, kjer sta si nas – na treh saneh so se pripeljali – prišla ogledat sam general Leon Rupnik in njegov sin Vuk. General je zlezal s sani in spregovoril:

»Dober dan, možje! Ali vas kaj zebe?« Odgovarjali so mu samo grobni molk in zaničjivi pogledi.

»Kaj so to za eni ljudje?« se je razjezil.

Gospod general, vsi Slovenci, samo dva sta Mongola,« mu je odgovoril domobranec.

»Kaj bo rekla mama, Bojan?«

Bilo je na Sv. Ani istega 13. januarja 1945.

»Kaj bo rekla mama, Bojan?«

»Nič zato, Mitja, saj sta še dva brata,« je odvrnil dvojček Bojan, ko so ju domobranci pehali pred strelce. Pričakoval je hitro in nebolečo smrt.

In Vinko Telič: »Tedaj sem bil za vasio na straži, ko je padel civil. Potem sem prišel bliže in rešil brata Tolazzi, takole sem odrinil Kukca,« je pokazal z roko, »ko so ju hoteli...«

»Pri kateri hiši je bilo?« je vprašal Mitja Tolazzi, ki se Vinka Teliča sploh ne spominja.

»Pri tej...,« se je takoj zmedel obdolženec, brata pa sta hkrati povedala, da ju je rešil domobranski častnik pri čisto drugi...

Sodno dvorano je napolnilo spontano ploskanje in predsednik senata je (ponov-

krvavem nebu tistega dne je bila rešitev Francija, ki ga je rešila žega,« je poudaril eden izmed dvojčkov Tolazzijev, ko je še en brezupen poizkus Vinka Teliča, da bi se prikazal v pozitivni luči, klavrno propadel.

»Zgrabili so me v kotu so-

Iz Kontelove hiše se je uspel pred cevjo mitraljeza rešiti le Franc Hiti iz okolice Zilc.

be,« pripoveduje dvojček Mitja Tolazzi, »in naju skupaj z bratom odvlekli ven pred puške. Spodnje perilo in srajce smo imeli sešite iz padal, dobili smo jih iz Bele krajine. Lepo sem videl, kako je rafal eno izmed žrtev prerezal po srajci. V hipu je rdeče zacvetela. Mislim sem si, saj nas bodo hitro in neboleče pokončali. Jože je že padel. Saj ostaneta mami še Dušan in Andrej, sem si mi-

Loški dolini) nisem bil nikoli! Priča me ni prepoznala, poznala je mojega polbrata...

»Tiho bodi, krvave roke imaš! Ti si ga...,« se je razburila priča Ivanka Znidaršič.

Obtožnica obtožuje Vinka Teliča hudodelstev

Dejanja, ki jih je storil obdolženec, kakor pravi obtož-

V goreči peči Bajtarjeve hiše, prav tako pri Sv. Ani, si je rešil življenje Milan Malavašič iz Loga pri Vrhniki.

slil. Z bratom sva se prijela za roke; greva skupaj v smrt. In potem je prišel tisti častnik in vpil, naj nas neha jo streljati. Še danes je ostal rafal v tisti hiši...

Vinko Telič – črni angel varuh

Tako sta pokol pri Sv. Ani doživela in preživela dvojčka Bojan in Mitja Tolazzi. In Vinko Telič-Kosmačev iz Kozarišč, ki ga je med vojno predobro poznala vsa Loška dolina, je bil »zraven«, kar je sicer tudi sam priznal, vendar naj bi tokrat ne bil v vlogi tistih, ki so vpili »pobijmo

nica, vsebujejo vse znake kaznivega dejanja vojnega hudodelstva zoper civilno prebivalstvo (po čl. 142 KZ SFRJ), saj je obdolženec mučil in pobijal civilno prebivalstvo (najmanj osem), in sicer med II. svetovno vojno, ko je kot pripadnik okupatorske vojske oziroma njenih (kvizlinških) enot zagrešil dejanja, ki so v nasprotju z merili mednarodnega prava. Zoper obdolženca je sodnik odredil pripor zaradi utemeljene suma, da je storil kazniva dejanja, za katera zakon SFRJ predpisuje smrtnokazen. Se nadaljuje

Cerkev v Babnem polju, kjer so pod zvonikom in ob zunanjem zidu 13. marca 1945 zverinsko pobili Feliksa Špeha in Ano Mulec

tudi v Cerknici po osvoboditvi, ko je tudi pomagal loviti preostanke domobrantskih skrivavcev. Po njegovih besedah naj bi bil proces zoper Vinka Teliča bolj pogodu ljudem, ki hočejo skaliti dobre medsosedske odnose (Slovenija : avstrijska Koroška). In tako dalje.

Pričata Bojan in Mitja Tolazzi

Sveta Ana, 13. januarja 1945. »Prišli smo s Hudega vrha na Blokah, bilo je pozno

podčastnik je Franciju vendarle dovolil, da ga je domobranec odpeljal v hišo. In to ga je rešilo.

»Midva z bratom sva hoteli, da naju ustrelje skupaj. Ruvala sva se z domobranci. Enega sem prijel za pas, brat pa drugega za plašč. Pred nami se je motovilil še tretji in tako smo se v klobčiču pehali proti domobrantskim strelcem, ki so pobijali naše. Tedaj je od nekod nenadoma privihral domobrantski častnik in že od daleč vpil: »Ne streljajte (jih) več...«

Kako priče opisujejo wehrmannsko zasedo v Hrastniku

Vodstvo borčevske organizacije v Hrastniku je primer temeljito raziskalo. Ni dokazov o krivdi wehrmannov, ki so zdaj člani organizacije. Vodja prve wehrmannske zasede je rešil življenje prvi skupini partizanskih mobilizirancev.

V nobeni hrastniški pisarni se po izidu mojega članka v TV-15 »Naš tovariš«, ki je bil objavljen 17. junija letos z naslovom »Ali ima lahko wehrmann, ki je sodeloval pri poboju partizanov, status borca«, ni gnetlo toliko ljudi in v nobeni ni tako pogosto teden dni zvonil telefon kot v pisarni občinskega odbora ZZB NOV Hrastnik. V tistih dneh je bil TV-15 najbolj iskan časopis v Hrastniku.

Opisani dogodek in članek so obravnavali na seji občinskega odbora ZZB NOV na dveh sejah. Zbrali so podatke 11 prič, tedanjih wehrmannov in borcev, dobili pa tudi kopije zaslišanja iz leta 1946. S primerjavo izjav so ugotovili, da je v zasedi sodelovalo 11 wehrmannov, domačinov, in od teh so bili štirje obsojeni na zaporne kazni, eden pa na smrt. Medtem ko Ferdinand Bevc še naprej vztraja pri trditvi, da so v zasedi sodelovali trije še živeči člani organizacije ZB NOV, je dokazano le za dva, ki v zasedi sodelovanja ne zanikata, pač pa izjavljata, da tedaj nista streljala. To so potrdile tudi druge priče. Iz dveh izjav Ferdinanda Bevca na sodišču v Celju leta 1946 je razvidno, da on tedaj teh ljudi ni obtoževal in je enega, ki ga zdaj obtožuje, celo hvalil.

Na seji občinskega odbora ZZB NOV Hrastnik, ki je bila 16. avgusta, so med drugim sprejeli sklep, da se v TV-15 javno objavi resnica o dogodku na Ani nad Hrastnikom.

Menim, da lahko resnico bralcem najbolj objektivno posredujem le, če objavim bistvene dele izjav tako prizadetih kot prič. Ker pa v članku nisem objavil imen članov ZB NOV, ki so tedaj bili v zasedi, jih tudi ne bom v pojasnilu.

Wehrmann, ki ima priznan status borca, je izjavil in pisмено izjavo podpisal kot vsi drugi:

»V wehrmannschafu so nas včasih držali le kak dan, včasih pa tudi teden in še dalj časa. Tisti večer dne 2. junija 1944 smo šli okrog desetih ali enajstih, točno se več ne spominjam, na rudniško separacijo. Od tu nas je komandir wehrmannov poslal na križišče na Ani. Takrat nas je vodil wehrmann, ki je aktivno sodeloval v NOB. Sprva smo ležali nekaj metrov nad cesto blizu Završkovke hiše. Ko je šla mimo nas prva skupina partizanov, sta dva zagrizena wehrmanna hotela streljati, vendar smo jih jaz, vodja in še eden zadržali. Rekli smo jim, naj ne streljajo, ker so morda wehrmanni. Takrat torej ni nihče streljal.

Potem je prišel komandir-jev kurir in odšli smo nazaj na separacijo. Tu sta zagrizenca takoj povedala, kaj sta videla in da jim ni nismo pustili streljati. Komandir nas je ozmerjal, prevzel komando in spet smo morali nazaj na Ano. Ko smo zaslišali prihajajoče korake in je komandir hotel izdati povelje za streljanje, ga je vodja prejšnje zasede opozoril, da

so morda wehrmanni in naj ne streljamo. Komandir pa opozorila ni hotel slišati in mu je ukazal, naj molči. Ko je prišla skupina partizanov bližje, je izdal povelje za streljanje. Ležal sem na koncu hiše proti Ani. Orožja nisem uporabil. Imeli smo samo puške. V tistem skrivališču sem bil do jutra. Zjutraj nas je komandir spet poklical skupaj in šele takrat sem videl, kaj se je zgodilo. Čez mesec dni sem šel v partizane.«

Wehrmann, vodja prve skupine, je skušal preprečiti streljanje

Priča dogodka je izjavil: »V partizane sem odšel isto noč v skupini 10 do 15 tovarišev. Pot nas je vodila mimo wehrmannske zasede (ki pa se je tedaj že skrivala po gozdu – opomba J. Vidic). Videli smo mrtve tovariše, ki pa jih v temi nisem prepoznal.

Ko pa sem se po vojni vrnil iz partizanov, me je prav zato

Nosilec spomenice 1941 Maks Jakopič-Jur iz Rečice pri Laškem je že 20 let predsednik občinskega odbora ZZB NOV Hrastnik. Med vojno je bil sekretar rajonskega komiteja KPS Hrastnik in potem vojni referent pri celjskem okrožju. Meni, da je primer wehrmannske zasede treba reševati brez vroče krvi in pravično.

še posebej zanimalo, kdo so bile žrtve in kdo je bil v zasedi.

Pokojni vodja prve zasede mi je dramo opisal takole:

On je bil tedaj vodja te wehrmannske patrulje oziroma potem zasede, v kateri je bilo 10 do 12 domačinov. Ko so čakali v zasedi, so opazili kolono partizanov, ki je prihajala iz smeri Studenc po isti poti, po kateri so prišli oni – wehrmanni. Najbolj zagrizeni wehrmanni so zahtevali, da streljajo, vendar je on prepovedal uporabiti orožje. Ukaz je upravičil s tem, da se ne ve, kdo se jim bliža. Bil je namreč aktivist OF, potem pa partizan. Potem je prišel komandir-jev kurir in rekel, da se mora zaseda vrniti k njemu v Hrastnik. Tu so zagrizenci (nekateri že mrtvi wehrmanni) vodjo zasede zažigali komandirju, da ni dovolil napada na partizansko kolono. Komandir se je ra-

zburil, prevzel poveljstvo in se z vsemi vrnil nazaj v zasedo. Približno pol ure pozneje, morda uro, je iz hrastniške smeri proti Studencam prišla skupina mobilizirancev. Komandir je dal znak, da bodo napadli, toda vodja zasede ga je opozoril, da so morda wehrmanni. Govoril je precej glasno, da bi ga prihajajoči slišali. Komandir je nakano zaslutil in mu je ukazal, naj molči. Potem je prišlo do napada. Vodja prve zasede je trdil, da točno ve, da dva (imeni izpuščam) nista streljala.«

Druga priča, ki je bil po navodilu OF in VOS nekaj časa pri hrastniških wehrmannih, v partizanih pa obveščevalec Ozne in VDV, je bil tistega večera v VDV in Slandrovo brigado v Hrastniku, ko so napadli rudniške naprave in opravili mobilizacijo. V izjavi je zapisal, da so že v partizanih zaslišali wehrmanne iz takratne zasede, ki so kmalu potem prišli v partizane. Mnenja je, da bi organizirani wehrmanni lahko preprečili napad na mobilizirance in njihovo spremstvo. Čudi pa se Bevcu, da se je na ta dogodek spomnil šele po 38 letih. Navaja tudi imena najbolj zagrizenih wehrmannov, med katerimi pa ni nihče od tistih, ki jih obtožuje Bevc.

V članku 17. junija sem zapisal, da sta dve priči tistemu članu, ki ima status borca, podpisali, da je bil že pred vojno skojevec, oziroma takoj od leta 1941. Eden od teh je že umrl, še živeči pa je izjavo, ki jo je pred leti podpisal, popravil takole:

»Na vprašanje moje izjave glede članstva (ime izpuščam) pripominjam, da je tu verjetno pomota. Močno dvomim, da bi se tako izrazil ali napisal, ker točno vem, da ta zaradi starosti ne bi mogel biti skojevec. Verjetno pa je, da sem izjavil, da je aktivno delal za NOB tako kot skojevci in komunisti.«

Spomini vodje nesrečne kolone

Niti Bevc niti drugi borci v Hrastniku niso vedeli, kdo je tistega večera vodil kolono mobilizirancev, zato je izjava Antona Grašiča-Savota še posebej zanimiva:

»Bil sem komisar čete v tretjem bataljonu Slandrove brigade in nekajkrat v akcijah v Hrastniku. Spominjam se tiste težke temne noči 2.

Čeprav pri pisanju članka junija nisem razpolagal z vsemi podatki, kakor tudi nihče v Hrastniku, je zdaj bolj jasno, kako je bilo z zasedo in kako so padle žrtve v prvi uri partizansčine.

Tovariši iz vodstva borčevske organizacije pa so, kot je predlagal Anton Grašič-Savo, umirjeno in trezno, brez nervoze in zaletavosti poslušali in zapisali izjave prič. O krivdi dveh udeležencev ni dokazov.

Najbolj prizadeti Ferdo Bevc je sicer zadovoljen, da so na občinskem odboru ZZB NOV Hrastnik tako marljivo in natančno raziskali okoliščine, v katerih so padle štiri žrtve wehrmannske zasede, ne more pa razumeti, da se proti še živečim wehrmannom iz zasede ničesar ne ukrene. Zaman sem ga prepričeval, da se bo pač moral sprijazniti z dokazi.

Jože Vidic

junija 1944, ko sem poslal skupino mobiliziranih in prostovoljcev po raznih poteh iz Hrastnika, nikoli pa ne v vse smeri na Ani. Vse skupine novincev so imele vodiče in dobro oboroženo vodstvo, spremstvo starejših partizanov.

V skupini tiste preklete zasede sem bil na čelu kolone. Odstreljena mi je bila oficirska torbica z dokumenti, ki je obležala tam (torbico so najbrž našli wehrmanni ali Nemci?). Poleg mene je bil postavni vodič pokošen z rafalom (izjava wehrmanna, da so bili oboroženi le s puškami, ni točna; opomba J. Vidic). Menda je bil doma iz okolice Zagorja. V bolnišnici so mu odrezali nogo in je dočkal svobodo. Če še živi, je star okrog 65 let.

Sovražnik nas je potuhnje-no pričakal na razdaljo le nekaj deset metrov. Na nas se je usulo močno streljanje z brega pri kapeli, posamezni strelji in bombe pa so padali z našega levega boka. V zasedi so bili domačini, ki so dobro poznali kraj in zato zelo dobro postavili zasedo.«

Zagovor komandirja wehrmannov v Celju leta 1946

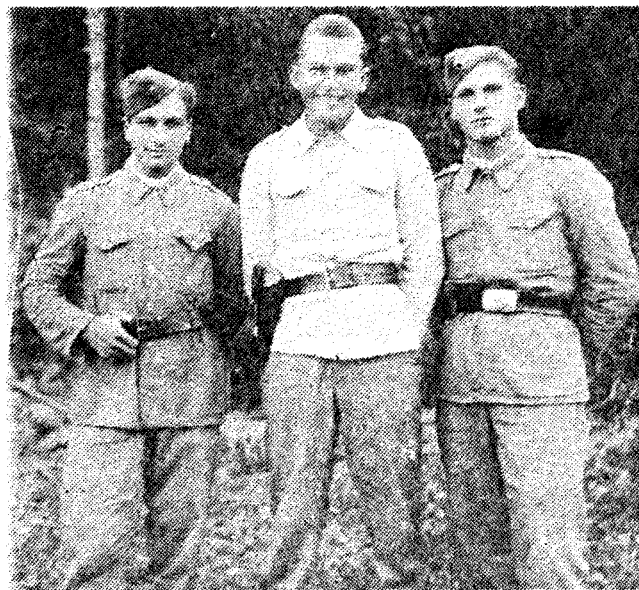
»Junija 1944, točnega datuma se ne spominjam, so partizani napadli Hrastnik. Kot običajno sem bil v zasedi na križišču cest v Studencih (sedaj Cesta padlih borcev; opomba J. Vidica). Vodja ene skupine je bil s štirimi možmi višje, jaz s tremi za rudniškim konzumom. Ob desetih zvečer smo zaslišali močno pokanje in eksplozije. Umaknili smo se od separacije in s Papom sva šla na občino k županu po pomoč. Župan mi je obljubil, da mi bo takoj poslal pomoč, ter mi ukazal, da moram nazaj v zasedo. Približno ob pol enih ponoči je prišla skupina partizanov in se ustavila na križišču. Dal sem znamenje za streljanje. Potem so nas hoteli zajeti in napasti z leve in desne strani, zato sem ukazal umik nazaj (ne proti Hrastniku). Vse do jutra, ko se je pričelo daniti, smo se skrivali v grmovju.

Ko smo se zjutraj vračali nazaj, smo na križišču videli štiri mrtve delavce in ranjenega partizana, ki je bil 50 metrov stran v kozolcu (to ni bil Bevc, pač pa tisti, ki ga v spominih omenjata Bevc in Grašič)....«

Na fotografijah medvojnega fotografa Matije Debelaka

V 33. številki TV-15 nam je Jože Vidic v reportaži Slikal sem Nemce in partizane predstavil medvojnega fotografa Matija Debelaka iz Sovodnja in nekaj njegovih fotografij iz tistih časov. V Matijevi zakladnici pa je ostalo še veliko podob borcev in partizanskih skupin, ki so na svoji vojni poti prišli tudi pred njegov fotoaparatom. Precej fotografij je našlo prostor v beograjskem in ljubljanskem muzeju. Med tistimi, ki so ostale v Matijevem zaboju, pa so gotovo tudi takšne, ki jih lastniki niso nikoli dobili. Morda se je kdo prepoznal med podobami, objavljenimi skupaj z Vidicevo reportažo v 33. številki našega časopisa, morda pa je kdo prepoznal svoj obraz na tej strani. Fotografije lahko dobite pri Matijevi hčerki MARJI KRAJNIK, ki je zaposlena v Ljubljani v Kolinski na Šmartinski cesti 30. Stik z njo lahko poiščete tudi telefonsko na številko 321-241.

Osemsto metrov od Sovodnja proti Javorjevemu dolu po dobri ravni cesti pa vas čaka sedaj že ostareli poklicni fotograf Matija Debelak, ki je kljub svoji invalidnosti večje rokoval s fotoaparatom. Koprivnik 11 piše na hišni tablici. Na pisma Matija ne bi mogel odgovarjati, vesel pa bo prav vsakega obiska in rad bo pokramljal o preteklosti, pa tudi o sedanosti.

Od kurirjev do sodobnejših zvez

Partizanske brigade in odredi so se v drugi polovici leta 1943 ter v letu 1944 začeli modernizirati tudi na področju zvez. V začetku so za zveze med enotami in na terenu skrbeli kurirji. V omejenem času pa so pričeli poučevati vse vrste vezistov v oficirski šoli glavnega štaba, v podoficirskih šolah VII. in IX. korpusa ter IV. operativne cone in še drugod. Ko so prispeli v enote ustrezno šolani borci, podoficirji in oficirji, so v teh enotah ustanovili vode in čete za zveze, ki so jih vodili referenti za zveze.

Podobno se je dogajalo tudi v Jeseniško-bohinjskem odredu. Prvega oktobra 1944 je bil za takšnega referenta imenovan Janez Bertoncelj, ki danes živi v Lescah na Valvazorjevi 6. Kot vezist je najprej deloval v Prešernovi brigadi. Od tu so ga 13. 4. 1944 poslali na enomesečni tečaj za zveze v. Črnomelj, nato pa je bil 2. junija 1944 poslan v Idrijsko-tolminski odred, kjer je dodeljen tovarišu učil signalizacijo in Morsejevo abecedo. Po razformiranju tega odreda je bil 1. 10. 1944 poslan v Jeseniško-bohinjski odred za referenta za zveze. Odred je našel na Uskovnici. Po preselitvi na Vogar so vezisti pod vodstvom Janeza Bertoncelja vzpostavili telefonsko zvezo do Stare Fužine in jo povezali z že obstoječima linijama do Srednje vasi in Zlana.

Pri odredu je takrat delovala brezžična radiotelegrafska zveza. Tako kot drugod so v prvi polovici leta 1944 tudi tu pričeli uporabljati naprave, ki so jih poslali Angleži s padali. Za nemoteno obratovanje so imeli nekaj šestvoltnih akumulatorjev, ki jih je večina polnil Janez Rozman-Anže s Polja. Za njihovo redno zamenjavo je bil zadolžen Jaka Beden z Jesenic. Kot radiotelegrafista sta delala Edi Zavodnik iz Kranjske gore in Vid Drnovšek, šifrir pa je bil Valok Erjavšek z Jesenic. Ena zelo

hitrih akcij, ki so jo morali opraviti vezisti, je bilo vzpostavljane telefonske zveze s hotelom Zlatorog, v katerem je bilo 13. novembra 1944 zborovanje aktivistov jeseniškega okrožja. Ukaz o postavitvi te zveze so dobili šele nekaj ur pred zborovanjem. Vezisti so sicer potožili, da nimajo dovolj materiala, a vse to ni nič pomagalo. Tega zborovanja se je udeležilo okrog 180 ljudi, vodila pa sta ga takratni član CK Miha Marinko in sekretar oblasti nega komiteja KPS za Gorenjsko Bogdan Osolnik. Kljub težavam, ki so jih imeli, so vezisti uspešno opravili nalogo.

Ena naslednjih zelo težkih nalog je bilo postavljanje telefonske zveze iz Srednje vasi čez Pokljuko na Jesenice. Da so to lahko napravili, so pobrali vso razpoložljivo žico in izolatorje od Bohinjske Bistrice do Bohinjskega jezera in še drugod. Delati so morali v mrazu in več kot meter globokem snegu. Vsa ta dela in tudi montažo je vodil France Gracer. Pri tem so sodelovali še Gabrijel Divjak, Janez Mlakar, Miro Kupljenik in drugi. To je bilo resnično veliko in postrtvalno delo. Ob hudih naravnih ovirah je obstajala tudi velika nevarnost, da jih odkrije in tudi napade sovražnik. Zaradi prikrivanja akcije je vsa vidnejša preklapljanja na linijah, ki so potekale blizu ceste ter po naseljih, delal in legalno uredil elektro-monter Alojz Strgar starejši iz Bohinjske Bistrice.

Po reorganizaciji odreda so se vezisti nastanili v Stari Fužini. Preuredili in izboljšali so vse telefonske linije in zveze ter v vasi postavili telefonsko centralo. Pred vojno so jo imeli graničarji. Ob razpadu stare Jugoslavije jo je skril Jože Sušnik v sirarno v Bohinjski Bistrici, kjer je bil poslovođa. Na posredovanje Janeza Rozmana jo je Sušnik dal. Namestili so jo v poslopje bivše zadruge nasproti gostilne Mihovc. S po-

močjo te centrale so napravili za tiste čase odlično telefonično povezavo celega Bohinja.

Potreben material za zveze so borci odreda jemali okupatorju na ta način, da so demontirali njegove železniške, poštne in vojaške linije ter aparate. Tako sta Janez Bertoncelj in Jože Zupan iz Podhoma iz postajališča vzela železniški telefonski aparat. Akcija je bila nevarna, ker so na železnici takrat delali tja premešeni Nemci in Avstrijci, ki so bili oboroženi. Razen tega pa so bili blizu bunkerji s stalno posadko, ki je varovala progo in naprave. Tako je bilo tudi v Podhumu, kjer so bile betonske utrdbe z močno stražo v neposredni bližini postajališča, ob vhodu v predor. Razen tega pa so sovražnikovi vojaki neprestano patrolirali ob progi. Akcija je uspela. Jože Zupan je bil na straži, Janez Bertoncelj pa je demontiral in vzel telefon z vsem, kar sodi zraven.

Telefonski centrali v Stari Fužini so dali ime Janko. Dežurni telefonist je imel deset priključkov. Na zvezi so bili štab odreda, 1. in 2. bataljona, obveščevalni center, četa za zvezo, intendatura, Stara Fužina, Polje, Srednja vas in Podjelje, kjer je bila komanda mesta Bleda. Telefonisti so se večkrat menjavali. Najdalj pa so to delo opravljali: Jože Zmitek, Slavko Boltar, Ivan Ražen, vsi trije iz Stare Fužine, Jože Zupan iz Podhoma, Janez Cerkovnik iz Zlana, Janez Rozman s Polja in Franc Škantar iz Ribčevega Laza.

Poleg omenjenih postaj je bila vzpostavljena še posebna etapna linija Polje - Bohinjska Bistrica. Ta se je uporabljala samo v primeru posebnih obvestil za odred. S telefonom v elektrodalavnici v Bohinjski Bistrici je upravljaval Alojz Strgar, v sodelovanju s sirarjem Francem Štrosom ter železničarjem Janezom Medjo. Kako važna je bila ta zveza, se je posebno pokazalo v noči od 3. na 4. april 1945, ko so se Nemci s pomagaci ponoči pripeljali v Bohinjsko Bistrico z namenom, da iznenada napadejo in uničijo odred v Stari Fužini.

Jeseniško - bohinjski odred je ves čas obstoja na-

padal sovražnika ne samo na prostem, pač pa tudi v utrjenih postojankah in mu pri tem zadajal velike izgube. Zato so v sovražnikovih centrih na Gorenjskem neprestano kovali načrte, kako bi odred uničili. Ena takšnih akcij je bila tudi 4. aprila 1945. Ob enih ponoči je prispel z Jesenic v Bohinjsko Bistrico vlak, na katerem je bilo približno 300 nemških vojakov, ki so imeli poleg lahkega pehotnega orožja tudi precejšnje število lahkih topov. Domačini so povedali, da so bili to topničarji »flakariji« z Jesenic. V Bohinjski Bistrici so se razporedili v smeri proti jezeru. Po cesti je šla glavna sila s topovi, ob robovih doline pa so proti Sv. Janezu šle močne pobočnice. Nemci seveda niso v Bistrici in naseljih proti jezeru pustili nikogar iz hiše. Od 20. do 5. ure je veljala stroga policijska ura. Tako se je sovražnik previdno in v vsej bojni pripravljenosti pod plaščem noči mimo Savice, Kamnja, Polja bližal odredu. Pri tem so bili prepričani, da bodo partizane s takšno močjo z lahkoto zajeli in polovili, kjerkoli jih bodo našli. Nemci bi v resnici lahko Jeseniško-bohinjski odred uničili, če... v Jeseniško-bohinjskem odredu so vendar imeli tudi obveščevalce in veziste! No, in prav ti so tudi v tem primeru odločilno vplivali, da je odred pripravljen pričakal sovražnika in ne samo odbil napad, pač pa sovražnika celo premagal.

V Polju, v hiši številka 13, je bila stalna obveščevalna in telefonska postaja. Janez Rozman, ki je bil takrat slabega zdravja, manj sposoben za vojskovanje v operativni enoti, je na željo vodstva odreda ostal doma, kjer je z drugimi uredil skrivno telefonsko zvezo z Bohinjsko Bistrico. Alojz Strgar je za telefonsko zvezo vzel prazno električno žico, ki je bila speljana skozi najnevarnejši prostor - kar skozi poslopje, kjer je bila med okupacijo občinska uprava. V Polju je šel ta priključek do hiše odredovega telefonista po ograji, po odtočnem žlebu in še po drugih skritih mestih kar do štetih vtičnic v hiši. Tako je Janez Rozman lahko ob vsakem času obvestil štab odreda v Stari Fužini tudi o tem, koliko nemških vo-

jakov sedi na njihovi klopi pred hišo, ko so do semkaj prišli v patrolo. No, v tisti usodni noči je o prihodu Nemcev najprej obvestil Alojza Strgarja v Bohinjski Bistrici kretničar Janez Medja. Pri tem je sodeloval tudi Franc Štros, sirar v Bistrici. Strgar je po tem obvestilu kar v spodnjicah zdrknil iz stanovanja v elektrodalavnico, kjer je imel skrit telefon. Janez Rozman je prihod sovražnika najavil Ivanu Lebanu osebno, takratnemu komandantu odreda. In ko so Nemci šli skozi Polje, so jih prešteli in in odred obvestili o

Spomenik pri Sv. Janezu, ki so ga postavili borci Jeseniško-bohinjskega odreda v spomin na zmago nad okupatorjem 4. aprila 1945

sovražnikovi oborožitvi. Za opazovanje, sporočanje in naprejšnje obveščanje so skrbeli še Peter Rozman, Martin Skočir in Janez Cerkovnik. Za signalizacijo o nevarnosti so imeli še poseben gumb in v hiši zvonec, ki je Janeza Rozmana opozarjal, če so se bližali Nemci. Na Janezovem domu pa so signalizirali o nevarnosti s pomočjo belih desk, ki so jih na dogovorjen način prislanjali na domač kozolec ob hiši. Vse je brezhibno delovalo, tako da je prvi napadel odred, ne pa Nemci. Zvezo je skrbno organiziral in dajal navodila Janez Bertoncelj, komandir voda za zveze pri Jeseniško - bohinjskem odredu. Ti obveščevalci in telefonisti so bili sicer doma, so pa bili prav tako borci odreda, ki so imeli v tem primeru takorekoč v rokah »ključ« za zmago odreda.

Nemci so hoteli za vsako ceno prebiti obrambo pri Sv. Janezu. Sovražnik je poskušal s štirimi juriši priti čez savski most. Toda pravočasno in dobro postavljene zasede odreda so vse napade sovražnikov uspešno odbijale. Ker sovražnik ni in ni odnehal, je štab odreda poslal del svojih borcev okrog jezera, da so napadli sovražnika v hrbet. Nemci so se povsem zmedli in jo v paničnem begu pobrali proti Bohinjski Bistrici. Pri tem so borci odreda ujeli tudi enega oficirja, od katerega so zvedeli, da so imeli namen požgati Storo Fužino, Srednjo vas in vsa okoliška naselja. Vse to pa jim ni uspelo, ker je bil štab odreda takoj obveščen o njihovem prihodu v Bistrico in odhodu proti jezeru. Odredovci so jih pričakali in po hudem boju ter z manevrom obkoljevanja pognali v beg.

Dobro urejene zveze so bile v Jeseniško-bohinjskem odredu resnično učinkovito orožje komandanta in štaba. Vezisti odreda so bili tako dobri, da jih je hotela komanda mesta Bleda dobiti na svoje področje. To se razumljivo ni uresničilo, ker je bil odred zelo pomembna borbeno enota in ker je bil Bohinj izredno pomembno področje za zadrževanje enot: njihovo opremljanje, urjenje, počitek in izhodišče za napade na sovražnika. K uspešnemu branjenju tega področja pa so zelo učinkovito pripomogle prav dobre zveze, s katerimi so pravočasno in hitro sporočali vse premike sovražnika.

Sestnajstega aprila 1945 je odred odšel na sektor Podlonek - Prtovč. Od tu je posegel v boje za dokončno osvoboditev Gorenjske. Sestega maja je bil osvobojen ves Bohinj. Odred je nato šel proti Kranjski gori in čez Korenško sedlo v Ziljsko dolino. Vezisti so šli razumljivo z odredom in povsod skrbeli za radiotelegrafske, telefonske in po potrebi še kurirske zveze. Po razformiranju odreda so veziste razporedili po drugih enotah 4. armade, kjer so v glavnem opravljali enake in podobne naloge v enotah za zveze. Nekateri so ostali v JLA in tam uspešno napredovali do odgovornih nalog ter činov.

Branko Blenkuš

Sutovi trije bratje - Ivan, Andrej in Miha - iz Poljubinja Iz iskre upor

Sutova družina je bila zelo velika. V letih 1910 do 1930 se je kmečkima staršema Petru in Katarini Šavli rodilo kar devet otrok, od katerih pa je odraslo le sedem. Prvorojena hčerka je umrla že po desetih dneh, druga hčerka pa v sedmem letu starosti zaradi nesrečne poškodbe med otroško igro.

Ostali otroci so odrasli. Vsak po svoje so doživljali burne dneve bližajoče se vojne vihre. Trije bratje: Ivan, Andrej in Miha niso dočakali svobode...

Ivan - prva žrtev v družini

Kakor vsi otroci v družini je tudi Ivan podedoval po očetu in materi ljubezen do rodne grude, do slovenske besede. Bili so ponosni Slovenci v tedaj zasluženi Primorski. Knjige, ki so jih uspešno skrili pred ognjem italijanskih okupatorjev, so pri Sutovih čuvali kot svetinjo. Iz njih so se otroci učili slovenske besede. Ivan jih je zelo rad prebiral, in ko je spomlad 1937 odhajal v Firence na odsluženje rednega vojaškega roka, je odnesel s seboj tudi slovensko besedo.

Cez leto dni se je nenajavljen, ves molčeč in potrzan odšel doma. Komaj kakšno besedo je spravil iz sebe. Prišel je iz bolnišnice, da bi nekaj časa ostal doma na zdravljenju. Toda že isto noč je brez slovesa odšel v neznanost. Zakaj se je tako odločil, nihče ne ve. Iskale so ga vojaške in policijske oblasti. Vse zaman! Vojaški dezertjer, so govorili. Nad vhodna vrata njegovega doma pa so razobesili plakat, ki je opozarjal, da je to »hiša upornikov«.

Po dolgem poizvedovanju so domači le prišli na sled podrobnostim o Ivanovi usodi. Kot zavedne-

ga Slovenca v uniformi italijanskega vojaka so ga zverinsko premlatili neki podoficirji, ga spravili v vojaški zapor, nato v bolnišnico in ga prvega marca 1938 pospremili do Tolmina. Nekega julijskega dne leta 1939 pa je iz župnijskega urada Valoder-Moslavina na Hrvaškem prispel mrliški list: umrl je 1. julija 1939. Bolnišnica za duševne bolezni je sporočila, da je Ivan umrl zaradi pljučne in duševne bolezni. Kakšna groza, posebno za mater. V tistih najhujših trenutkih se ji je spomin vrnil na leto 1915, na Ivanovo rojstvo sredi topovskega obstreljevanja Poljubinja, sredi najhujših bojev na soški fronti in kako so ga potem, komaj dva dni starega, v cunje povitega odnesli v begunstvo v Podmelec. Grenki spomini...

Kakor da se je oddlej držala družine le še nesreča. Sutovi so bili pri italijanskih oblasteh osovraženi. Na vsakem koraku so jih zasmehovali. Prav to pa je podpiralo plamenček, ki se je razplamtel v baklo upora. Nepopisna odločnost braniti slovensko narodno zavest je prevečevala vso družino. Nekako pripravljeni so dočakali težke dneve druge svetovne vojne.

Andrej - v baraki pod planino Stador

Andrej je bil najstarejši med sedmimi še živečimi otroki. Rodil se je leta 1915. Ze zdavnaj je bil določen, da bo prevzel gospodarstvo iz očetovih rok. Zdrav in močan kmečki fant ni poznal počitka. V predahih med kmečkimi opravili si je iskal možnosti, da zasluži še kakšno liro povrh, saj je izkupiček za prodano mleko komaj zadostoval za plačilo oderuških davkov. Pomagal je graditi ceste, mostove, vojašnice na poljubinskem polju pa še kje drugje. Med delavci se je navzel naprednih

idej. V njem je tlelo sovraštvo do nadutih okupatorjev, ki so preganjali domoljube.

Kmalu v letu 1942, ko so se na Tolminskem pojavili prvi organizatorji upora, je Andrej iskal načine, kako bi dal duška svojim nagnjenjem. Z odhodom med partizane je odlašal, ker je bila tedaj njegova pomoč na terenu neprimerno bolj potrebna. Septembra 1942 je že imel neposredne stike s partizani, med katerimi je bil tudi njegov brat Miha. Poleg Andreja je zbiral hrano za novonastajajoče partizanske enote v okoliških hribih tudi njegov oče. Skupaj z Andrejem je utiral pot za tajno zbiranje pomoči za partizane. Oče se je povezal s starejšimi vrstniki, sin pa z mlajšimi. Zlasti je bila pomembna povezava z Andrejevim prijateljem Jožetom Rejcem - Zajcovic, ki je bil mlekar v vaški mlekarini in sirarni, ter Ivanom Manfredu-Dularjem, blagajnikom te mlekarske skupnosti. Najprej skrivoma, potem pa vse bolj javno je mlekar jemal vsem kmetom merico mleka ali sira in skute za lačne partizane. To pa ni trajalo dolgo. Teror in prisilne mobilizacije domačih fantov so se vse pogostje ponavljale. Po 1. januarju 1943, ko so Italijani zajeli večjo skupino tolminskih fantov, si Andrej in njegov prijatelj Franc Jermol nista upala več spati doma. To je trajalo kakšen mesec. Andrej je z Ivanom Lebanom-Korunovic odšel v partizansko enoto. Njima pa so sledili še drugi poljubinski somišljeniki. Tako je 9. februarja prišel v Soški odred.

Partizanske skupine so bile še majhne, slabo oborožene. V glavnem so se še ukvarjale z zbiranjem hrane in drugega materiala, ker so bile za oborožen odpor proti premočnemu sovražniku prešibke. Zbiralne akcije v Poljubinju, Prapetnem, Ljubinju in Zabčah so bile uspešne, čeprav so zahtevale velike napore. Ponoči so trdo delali, podnevi počivali. Tako je bilo tudi tistega usodnega dne 7. julija 1943, ko so se proti jutru premočeni od dežja vrnili z naporne poti iz Poljubinja v svoje taborišče pod planino Lom in Stadorjem.

V mali baraki so torej počivali. Okupator je bil obupan, ker partizanske gibanja ni mogel ustaviti. Pa se je poslužil zvijač. Nekaj svojih vojakov, verjetno Benečanov, ki so govorili sloven-

sko, je oblekel v razcapane obleke in jih kot izgubljene partizane poslal po planinah iskat zveze z domačini - pastirji, z njihovo pomočjo pa s partizani. Seveda so se v primerni razdalji približevali tudi sovražnikove enote.

Tistega dne sta se na planino Stador zgodaj zjutraj priklatila dva razcapanca, češ da sta v hajki zašla in iščeta zvezo s »partigiani«. Iz popačeno izrečene besede se je med prisotnimi takoj porodil sum, da nekaj ni v redu. Le en pastir je nepremišljeno ponudil pomoč. Odpeljal je razcapanca po stezi navzdol proti baraki, ne vedoč, da je to tudi njegova zadnja pot. Ko se je dvojica s spremeljavcem približala taborišču, so jim za petami že bili ostali italijanski vojaki. Prepreno za spoznanje! Strel je počil in pastir je obležal, za njim pa še vseh šest spečih partizanov. Kot živino so jih zmetali v skupno jamo in odšli. Čez dobra dva meseca so jih aktivisti prekopali na istem mestu v vrsti in vsakemu položili v zemljo stekleničko z razpoznavnim znamenjem. Po vojni so sedmerico prekopali na domača pokopališča.

Miha - vedno pripravljen pomagati

Rodil se je leta 1921. Bister fant je kmalu spoznal, da na kmetiji ni prostora za vse. Odločil se je, da se izuči kakega poklica. Možnosti seveda ni bilo veliko. Oprijel se je čevljarstva. Stopil je k napredno usmerjenemu čevljarskemu obrtniku Viduču na Mostu na Soči. Začela se je njegova vsakodnevna pot s kolesom od Poljubinja do Mosta. Spoznal se je z domačini, kar mu je koristilo pozneje na njegovi dolgi partizanski poti.

Spomladi 1941 so Miha vpoklicali v italijansko vojsko. Tolminski kraji so bili tedaj polni italijanske vojaštine, ki se je pomikala čez mejo v novozasedena ozemlja Jugoslavije. Miha pa je moral daleč v nasprotno smer, v južno Italijo. Dodelili so ga k mornarici. V Tarantu je prišel na eno največjih podmornic oziroma oklopnic »Gulio Cesare«. Disciplina je bila ostra, njegova volja pa jeklena. Ker je cenzura večino vrstic v njegovih pismih črno prekrila, da jih ni bilo moč razbrati,

Vedno znova velik praznik

»Pojdite k ljudem – radi vas bodo sprejeli, tako kot so nekoč partizane!«

S to mislijo in popotno željo sta pred 28 leti pospremila na pot po poteh slavne 14. divizije skupino 50 otrok padlih borcev oba organizatorja te poti, takratna glavna odbora Zveze borcev in Počitniške zveze Slovenije. Takratni, dvanajst, trinajst, morda sedemnajstletniki so danes že odrasli možje in žene, z družinami, obveznostmi, pa tudi s spomini na mladost, ki ji je vojna dala pečat težkega bremena – rasti brez očeta, matere ali celo brez obeh roditeljev, s spomini na prva povojna leta, na pomikanje in vedno živo navdušenje obnavljanja porušene domovine, na šolanje in prvi zaslužen kruh.

Med spomini na mladost pa bo spomin na prehojeno pot po poteh legendarne 14. divizije gotovo ostal prav vsem udeležencem posebno nepozaben in svetel. In ko smo letos sledili v časopisju in na televiziji podobnemu podvigu štajerske mladine, smo znova in znova podoživljali celotno pot prek Dolenjske, Bele krajine, Štajerske do Kamnika in Ljubljane, kjer smo s polaganjem venca h grobnici narodnih herojev zaključili tritedenski pohod. Trudni, ožuljeni, pa tudi ponosni smo korakali skozi Ljubljano, saj smo opravili pot, ki so jo pred nami opravili le naši očetje v tako slavni partizanski enoti, kot je bila 14. divizija. Ničkolikokrat sem v teh letih vzel v roke rdečo knjižico, ki sta nam jo pred pohodom izročila organizatorja. Polna zapisov je, mojih vtisov s poti, pa tudi zapisov tovarišev, ki so nas na pohodu spremljali, nas sprejeli na naši poti, misli borcev, znanih in nezanih, pa funkcionarjev krajevnih organizacij ZB, polna vzklikov in partizanskih gesel, ki še danes navdušujejo.

Bila nas je pisana družba petdesetih mladih, skoraj še otrok. Večinoma smo bili fantje, dekleta so bila le štiri, otovorjeni z nahrbtniki in šotori, v težkih čevljih, razvr-

ščeni v pohodni koloni z zastavo na čelu in pesmijo na ustih, ki je redkokdaj utihnila. Vodji pohoda prof. Jožetu Belaku, nekdanjemu partizanu, ni bilo težko ustvariti čudovitega kolektiva mladih, pripravljenih na ne male napore. Že v nekaj dneh bi zunanji opazovalci težko uganili, kdo od nas je iz Radovljice, Kranja ali Idrije, Ilirske Bistrice, Postojne, Ljubljane, Gorice, Tolmina ali Cerknega, pa iz Kočevja ali Novega mesta. Prvo veliko doživetje nas je prevzelo v Črnomlju, kjer smo 21. julija 1954 prisostvovali veličastni proslavi 10. obletnice 1. zasedanja SNOS in dneva vstaje. Presenečenja in nepozabna doživetja pa so sledila drugo za drugim. Priserčni sprejemi naše skupine v Gradacu, Metliki, prvi tabor na Gorjancih, nepozabne besede in pripovedi Marjana Jagra-Risa o pomenu poti 14. divizije na Štajersko, pct mi-mo spomenika junakinje Majde Silc na mestu, kjer je padla, in topel sprejem v Novem mestu, kjer so nas sprejeli borci in meščani pred poslopjem s spominskimi ploščami; govori in celo nastop pevskega zbora s partizanskimi pesmimi. Spomini hitijo, kot na filmskem traku. Lesično, mesto, kjer je 14. divizija prešla hladno Sotlo in prvič stopila na Štajersko. Kumrovec – prvič v Titovem rojstnem domu. Vzpon na partizanski Bohor, sprejem vaščanov vasi Planina, ki so nas več kot šest ur čakali s partizanskim toplim obročkom in nas utrjene v poznih večernih urah sprejeli v svoje domove.

Ob pripovedi borcev 14. divizije, ki so nas spremljali, smo »skrivoma« prešli čez Voglajno pri Štorah. V Konjicah so nas obiskale tamkajšnje žene in obdarile z novimi nogavicami, ki so jih prav za nas spletle. Konjiška gora, grozote Frankolovega, spomini so še sveži, saj je od vojne minilo le 10 let. In spet pot po poljih, senošetih, sko-

zi vasi, prašni in utrujeni, pa vendarle s pesmijo. Cvetje in pozdravi vaščanov, borcev, mladine. Dobrna, Mislinja, Šostanj, poklon spomenu pesnika Karla Destovnika-Kajuha na mestu, kjer je sovražna krogla pretrgala življenje komaj 22-letnemu ustvarjalcu tolikih partizanskih pesmi. Počitek v Topolšici, nato skozi Mozirje do Gornjega grada in zadnji vzpon čez Menino planino do Kamnika in Ljubljane, obsijane z avgustovskim soncem. Tu so nas pričakali tudi vsi tisti, ki se nam na pohodu niso mogli pridružiti. Vrstili so se po zdravi. V rdeči knjižici so z otroško pisavo zapisana imena Bojana Škrka, komandanta Tomšičeve brigade, Uroša Ruprehta v imenu SZDL, Vinka Trčka v imenu okrajnega odbora mladine Ljubljane in drugih. In nato še svečan sprejem v hotelu Bellevue z organizatorji in borci 14. divizije.

Življenje nas je razpršilo po domovini, osemindvajset let je naredilo svoje, pa vendar smo vsak v sebi poneli s seboj bogastvo doživetij te poti in vsa izročila, ki so nam bila zaupana; in nismo se jim izneverili. Ne le to. Gotovo na vsem tem gradi vsak od nas dalje. Bodi to tudi prilika, da izrazim hvaležnost vsem, ki so nam pred toliko leti pripravili to enkratno doživetje; vsem, ki so nas spremljali na tej prek 200 kilometrov dolgi poti, in prebivalcem, ki so nas ves čas obdajali s tolikšno pozornostjo, kot so je bili deležni partizani v letih narodnoosvobodilnega boja. Bo nanesla prilika, da se udeleženci prvega pohoda po poteh 14. divizije srečamo? Bil bi to za vse nas znova velik praznik.

Vojko Čeligoj

Partizanska akcija Jelovške čete na Lancovem Požig Remčeve žage

Vas Lancovo leži na potbočju Jelovice ob sotočju Save Dolinke in Save Bohinjke, pod Radovljico, in se spušča proti nizkemu prođu ob Savi. Pred drugo svetovno vojno je na tem prođu stala precej velika žaga, ki jo je vodil lastnik Remec. Poleg žagarskih obratov je imela tudi delavnico, kjer so izdelovali stole. V juniju 1941. leta so Nemci preselili celotno Remčevo družino v Srbijo, žago pa izročili v upravljanje zagrizenemu nacistu Pachterju, ki je bil komisar tega obrata, v pomoč pa mu je bil dodeljen nacist Breslauer. Njuna naloga je bila, da iz jelovških gozdov dobavita čim več lesa za predelavo v deske. Večina tega lesa je bila namenjena za vzhodno fronto in postavitev koncentracijskih taborišč v Nemčiji in drugih zasedenih deželah.

V začetku oktobra 1941. leta se je Cankarjev bataljon s svojimi enotami pomaknil proti Selški dolini in se utaboril pri Mohorju. Eno izmed čet je vodil Jaka Bernard, v četi pa se je nahajal poleg drugih borcev tudi Anton Dežman-Tonček, hraber mitraljezec, znan iz dražgške bitke. Bernardova četa je že nekaj časa kovala načrt za požig Remčeve žage. Končni sklep je bil, da se uniči žaga z vso zalogo lesa, obvezno pa je treba vzeti s seboj oba nacisti, Pachterja in Breslauera. Vodstvo čete je določilo čas požiga – noč od 9. na 10. oktober 1941. leta. V skladovnicah je takrat bilo 10.000 kubičnih metrov rezanih desk za odvoz, ki so jih nameravali Nemci odpeljati v nekaj dneh.

Nekaj po polnoči z 9. na 10. oktober je pretrgala tišino sirena, ki je naznanjala Radovljico in okolici, da je v bližini velik požar. Zaradi policijske ure so meščani in okoličani lahko le skozi okna gledali visok plamen goreče Remčeve žage. Po cesti, ki je

vodila proti goreči žagi, so prestrašeni tekali nemški vojaki, pomešani s policisti, žandarmerijo in gestapovci. V pomoč so jim bili edino gasilci. Nekdanja Remčeva žaga je gorela kot ogromen kres, ki je bil okupatorju opozorilo, da v tej deželi ni mesta zanj, obenem pa je bil požig tudi maščevanje za že postreljene talce in druge grozote, ki jih je počenjal nemški »nadčlovek« nad poštenimi ljudmi širom po Jugoslaviji. Nemci in gasilci so se nemočno borili s požarom, od bivše Remčeve žage je ostalo le golo zidovje in kadeče tramovje.

Že naslednjega dne se je po Radovljici in okolici raznesla govorica, da sta s požgano žago izginila tudi komisar Pachter in njegov pomočnik Breslauer. Se več dni se je iz požgane žage proti nebu dvigal dim. Besnim Nemcem ni ostalo prikrito, da so žago požgali partizani iz jelovških gozdov. Vendar se niso mogli zediniti, kakšna kazen naj doleti ljudi iz tega kraja. Ali naj pričnejo velik pogon proti partizanom na Jelovici, naj postrelijo vse moške iz vasi Lancovo ali pa izselijo vse prebivalce vasi v nemška koncentracijska taborišča... Na odločitev je bilo treba čakati celih sedem dni. V tem času se je med ljudmi šušljalo vse mogoče, kaj bodo napravili Nemci.

Aktivisti OF so pomirjevalno vplivali na ljudi s spodbudnimi parolami. Govorili so, da si Nemci ne bodo upali napraviti kakšnega večjega povračilnega ukrepa.

Na dan 17. oktobra 1941. leta, ko so bili že vsi prepričani, da se je čas od te akcije in groženj le že preveč odmaknil in da drži, kar so govorili aktivisti OF, se je ob 7. uri zjutraj pred hotelom Grajski dvor v Radovljici, kjer je bil nastanjen gestapo, ustavila kolona z avtobusom, v kate-

rem so bili talci iz begunjskih zaporov, in dvema kamionoma, na katerih so bili oboroženi policisti. Meščane je ob tem pogledu obšla zla slutnja. Kolona je obstala pred hotelom le za toliko časa, da je v svoj črni mercedes vstopil šef gestapa, nato pa je krenila po cesti proti savskemu mostu, ki vodi na rob vasi Lancovo. Kolona se je ustavila ob cesti poleg pogorele Remčeve žage. Nemci so prisilili lastnika sosednje žage ing. Jerneja Zupanca, da so jim delavci prinesli tri velike močne kole in jih utrdili v zemljo, pod malim nagibom in se razporedili v širokem krogu okoli morišča zaradi varnosti pred partizani.

Ko je bilo vse nared, so Nemci izmenično klicali talce iz avtobusa. Prve tri talce so morali privezati drugi trije talci na kole. Nemci so jih privezali le črne rutice čez oči. Zadnja dva talca – moškega in ženskega Rezko Dragar – so privezali Nemci sami. Rezka Dragar je bila prva ženska, ustreljena kot talka na Slovenskem. Danes je narodni heroj. Še predno pa so počili strelji, je Rezka Dragar pljunila proti Nemcem in zavpila: »Živela komunistična partija, živela velika Rusija in smrt fašizmu!«

Tako je pred Remčevo žago padlo 17 talcev. V avtobusu so ostali še trije talci, ki so dotlej nakladali mrtve talce na kamion. Nemci so jih z mrtvimi odpeljali proti vasi Mošnje za pokopališki zid, kjer je bila skopana velika jama. Ti trije še živi talci so morali znositi svoje mrtve tovariše v jamo, nato so jih Nemci postavili na rob jame in jih pokosili s strelji iz brzostrelk. Tako je padlo vsega skupaj 20 talcev – kot maščevanje za požgano Remčevo žago na Lancovem.

Martin Prešern

se je začel prebrisani Miha izražati v prisposodobah. Domači so ga kljub temu razumeli.

Tudi tam so se zbirali somišljeniki. Načrtovali so pobeg, pa jim ni uspelo. Potem jih je prehitel čas. Prve dni avgusta si je priboril dopust. Pravzaprav je moral za to uporabiti zvijačo. Takoj po prihodu domov se je povezal z nekaterimi organi-

čoln na jezeru in pozno v noč čakal na pritajen klic z brega. Pridružil se je domačinu, prvoborcu Mirku Skočirju-Mišku, Dragarjevemu iz Zatoľmina. Prišla sta v 1. Tolminsko četo prvega partizanskega primorskega bataljona Simona Gregorčiča. Tako je Miha postal partizan z imenom Perun. Po njegovem odhodu so se za družino začeli

Martink. Potem so dospeli v Zatoľmin in zatoľminske senošet. Miha je s soborci prihajal v vas.

Prvič je bilo to oktobra 1942. V poznih večernih urah je prišla v senik ob Sutovi hiši skupina partizanov, med njimi tudi Miha. Slabo so bili oblečeni in še bolj skromno oboroženi, s peterokraki zvezdami na kapah. Taki obiski so bili pravzaprav tvegani, saj je za omizjem v sosednji gostilni Luznik sedelo vedno dovolj italijanskih vojakov. Oče, mama, sestra Tina in Rozka, pa Andrej in dvanajstletni Francek so kar strmeli. Prvič so se pogovarjali s partizani. In ko so odhajali, so pozdravili s čudnimi besedami: »Smrt fašizmu – svoboda narodu!« Obisk je pomenil prelomnico, začetek resnega aktivističnega dela za partizansko gibanje. Odjeka ni bilo slišati samo v Poljubinju, pač pa tudi v okoliških vaseh.

Miha se je udeležil vseh oboroženih akcij v okolici. Med prvimi je vsekakor treba omeniti tisto prve dni novembra 1942 na cesti med Poljubinskimi Ravnami in planino Lom, kjer so prestregli italijansko patrolo, ki je prenašala hrano iz poljubinskih vojašnic na Krikov vrh in planino Podkuk. Tam so namreč imeli Italijani nekakšne stražarnice. Potem ko so prestrašeni zbežali, so Italijani kmalu umaknili svojo vojašnico iz teh postojank. Pomembno križišče partizanskih poti na planini Lom je bilo odslej prosto.

Decembra 1942 so bile uspešne oborožene akcije v Zakrižu pri Cerknem, Livku nad Kobaridom, na Stolu pa še kje. Miha pa se ni bojeval samo z orožjem. Organiziral in udeleževal se je tudi sestankov z aktivisti okoliških vasi.

Posebej se je partizan Perun izkazal v boju na Nanosu (kakor je zapisano tudi v Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani). Kot komandir 2. čete 4. bataljona Gradnikove brigade se je udeležil zadnjega svojega boja na Godoviču 18. marca 1944. Cilj je bil napad na nemško postojanko na Godoviču. Miha je s svojimi borci držal položaj v nekem izkopanem strelskem jarku na Kaštelovem hribu tik nad Godovičem. Številčno veliko močnejši Nemci so že grozili, da jih bodo potolkli. Borci so našli zaklon. Le Miha in komandirju prvega voda Ivanu Ivanciču z Unca pri Rakeku

nikakor ni uspelo iz jarka. Nekako se je Miha le posrečilo in hitel je reševati še Ivana. Zaman. Moči so ga izdale. Moral je bežati, saj je bil kot nalašč za tarčo nemškemu šarcu. Do onemoglosti se je Ivancič trudil, ko pa je prišel iz jarka, se je nenadoma znašel med Nemci, pred seboj pa je zagledal Peruna, ki se je za ceno svojega življenja vrnil reševati soborca. Oba sta bežala, kot sta vedela in znala. Še korak in Perun bi bil lahko rešen. Toda, zgodilo se je – v tilnik ga je zadela sovražnikova krogla.

Cez strme trnovske grape so ga soborci le s težavo prinesli do partizanske bolnišnice Pavle, kjer pa je ponoči 19. marca 1944 izdihnil. Lesena nagrobna tabla na pokopališču ob takratni bolnišnici Pavli spominja na življenje in smrt pogumnega partizana Peruna.

Še en hud udarec za Sutovo družino. Koliko trpljenja in žalosti! Oče in mati sta izgubila kar tri sinove, v tako kratkem času.

Kako so vojno preživeli ostali Sutovi? To bi bila spet nova dolga zgodba, ki jo uokvirja teh nekaj podatkov: februarja 1943 so italijanski skvadrasti izropali in opustošili hišo, očeta ter sestra Tinco in Rozko pa so internirali v italijanska taborišča, od koder so se vrnili po kapitulaciji Italije, potem pa spet začeli delati za NOB. Brata Jožefa so vpoklicali v redno italijansko vojsko že marca 1940. Leta 1942 je bil zajet v Libiji. Odpeljali so ga v ujetništvo v Anglijo, od koder se je vrnil šele leta 1946. Mamo in najmlajšega Franceka so ob internaciji očeta in sester spustili iz poljubinskih vojašnic spet domov. Toda dom je bil izropan, zapечат, ključke pa je imel v rokah nekaj vaški župan Jožef Čujec-Siber. Niti posoditi ni hotel ključev, da bi odnesli iz hiše tisto, kar je ostalo po ropu okupatorjev, kaj šele, da bi ključke izročil lastnikom. Tako sta mati in Francek do padca fašizma živela po drugih hišah, bodisi pri sorodnikih ali terencih Mlinarju, Lukcu in Pikču.

Danes pomenijo številnim nečakom imena hrabrih Sutovih borcev najsvetlejši vzor in vsi stopajo po poti, ki so jo s svojo krvjo začrtali Ivan, Andrej in Miha.

I. R.

Ivan

Andrej

Miha

zatorji odpora iz Idrije pri Bači in Postaje (Jeklin), pa tudi z Vencijem Krivcem in Tonetom Krivcem iz Prapetna. Odločil se je, da se ne vrne več v svojo vojaško enoto na podmorje. Predzadnji dan dopusta se je s Slavkom Manfredom udeležil skrivnega sestanka v nekem seniku blizu cerkve v Idriji pri Bači. Tam je dokončno sklenil, kam ga bo vodila pot naslednji dan. Odločiti se je bilo treba takoj, brez odlašanja... Vse je improviziral tako, kot da se vrača v italijansko vojsko. Slavko Manfreda in Tone Rutar sta ga spremljala do avtobusa. Na železniški postaji na Mostu na Soči pa je tik pred odhodom vlaka proti Gorici smuknil v stranišče, slekel mornariško uniformo in se v civilni obleki pomešal med potnike prihajajočega vlaka z nasprotno smeri.

Bilo je to konec avgusta 1942. Tistega dne je na Mostu na Soči čakal na zvezo za odhod med partizane. Da ne bi vzbujal pozornosti, se je vkrčal v

težki dnevi. Italijanska policija ga je na vsak način hotela izslediti. Začeli so preganjati vse družinske člane, grozili so s požigom hiše in z izgonom družine, kakor se je prav tiste dno zgodilo na Koritnici pri Grahovem. Nihče ni črnil besede. Pravzaprav so imeli Sutovi kanček sreče. Prav tiste dni se je v Tolminu mudil italijanski orožniški polkovnik Chiafarelli, pri čigar družini je pred leti služila kot gospodinjica pomočnica Mihova najstarejša sestra Tina. Polkovnik je bil dober človek. Vzljubil je tolminske kraje in njihove ljudi. Zato so ga verjetno premetili v notranjost Italije, saj tu, na meji, ni ustrezal fašističnim strahovalnim metodam. Polkovnik je s podpisom jamčilo za Sutovo družino, sicer bi se zanje slabo končalo.

Sredi septembra je prišel Miha s 1. Tolminsko četo, ki je 9. 9. 1942 prekorčila Sočo in odšla skozi Ušnik. Utaborila se je za teden dni v gozdu

Beg v gozdove

Osem mesecev so gozdovi Sneznika nudili zavetje številnim družinam aktivistov in borcev

Med veliko italijansko poletno ofenzivo leta 1942 so Italijani v Loški dolini pobili veliko ljudi in požgali nešteto hiš. Le malo kdo je pomagal partizanskim družinam, ki so ostale brez strehe nad glavo in brez hrane. Organizatorji bele garde so širili propagando, da bodo Italijani požgali hiše tudi tistim, ki bodo pomagali partizanskim družinam. Taka družina je bila tudi Petričeva iz Markovca, iz Belega malna. Oče Ivan Petrič je odšel k partizanom maja meseca leta 1942. Najstarejša hčerka Ladica, je bila takrat stara 13 let. Morala je zapustiti šolo – bila je odlična dijakinja na klasični gimnaziji v Ljubljani – in se vrniti v rojstno vas.

Po očetovem odhodu so se za Petričeve začeli hudi časi. Niso se imeli s čim preživljati, ker je usahnil vir dohodka, od kate-rega je živela družina prej, dokler je bil oče knjigovodja na žagi v Loški dolini. Tisti domačini, ki niso bili naklonjeni narodnoosvobodilnemu boju, so Petričeve gledali postrani; niso jim pomagali.

Beg pred Italijani in belogardisti

Ko je bilo konec italijanske poletne ofenzive, je Loški partizanski odred napadel belogardi-

stične postojanke in postojanko italijanskih kabinjerjev v Loški dolini. To je bilo v začetku septembra. Ker je odred kmalu potem odšel na Primorsko, je nastala nevarnost, da se bodo belogardisti in Italijani zaradi tega napada maščevali nad aktivisti Osvobodilne fronte ter nad njihovimi in partizanskimi družinami. Zato je okrožni odbor Osvobodilne fronte sklenil, naj se aktivisti in te družine za nekaj časa umaknejo v gozdove. Tako je v gozdove odšla tudi Petričeva petčlanska družina.

Po določenem času so si v snežniških gozdovih napravili taborišče. V njem so bili otroci, matere in nekaj partizanov, ki so jih varovali. Celotna skupina se je imenovala Slivniški bataljon, komandant je bil Jakob Baraga-Ješo, komisar pa Rafael Kovačič. Toda Italijani in belogardisti so vedeli, da to ni prava bojna enota. Zasedovali so jih in 20. decembra leta 1942 napadli v taborišču v Šimenovih dolinah. Ubili so Antona Avsca, njegovo ženo Francko s tremi najmlajšimi otroki pa ujeli. Komandant bele garde iz Pudoča Janez Kralj jo je zasliševal in pretepal.

Po tem napadu so se umaknili globlje v gozdove in si, po nasvetu aktivista Janeza Hribarja, uredili novo taborišče v Jar-

movcih. Nihče pa ni pričakoval, da bodo ostali v gozdovih vso zimo. Danes si težko predstavljamo, kaj vse so morali prestatiti otroci in doraščajoči fantiči in deklice. Za Ladico je bilo še težje kot za druge, ker je bila njena mati bolna. Breme skrbi za bratce in sestrico je bilo v glavnem na Ladičinih ramenih.

Ivan Petrič-Božo, padel v Cinkovcu spomladi 1943

Nihče jim ni nudil zatočišča

»Bila je zima,« so danes spominja Ladica Štrifof, »zaradi snega in oddaljenosti taborišča od vasi je bilo težko priti do ljudi, ki so nam bili pripravljeni pomagati. Na Babni polici smo imeli nekaj krom-

pirja zakopanega v zemljankah, bilo pa je nevarno iti tja, ker bi nam belogardisti in Italijani ob naši vrnitvi utegnili slediti po stopinjah v snegu in bi si jih spet nakopali na vrat. V zasilno skladišče v našem prvem taborišču v Šimanovih lazih smo spravili nekaj krompirja in žita. Belogardisti so vse to odkrili in zmetali v greznico. Pozimi smo šli tja in iz zamrznjene greznice kopali krompir in žitna zrna. To smo potem odtalili in očistili. Na vsakega je prišlo po nekaj krompirjev in za peščico zrn žita. Župnik iz Babne-

žitno kašo.«

Otroci in odrasli so bili za zimo vse prej kot primerno oblečeni in obuti. V kolibe v taborišču v Jarmovcih, ki so jih napravili in vrhov hoj, je januarja pritiskal mraz. Zaradi visokega snega 14 dni nihče ni prišel v taborišče, tudi partizani Loške čete ne, ki so sicer občasno prinašali partizansko literaturo in malo hrane. V taborišču so se razpasle uši; otroci in odrasli so dobili srbečico in garje; pojavil se je skorbut. Niso imeli nobenih zdravil. Tudi partizanski zdravnik dr. Peter Gala, ki se je ustavil pri njih med svojo potjo v zasilno partizansko bolnišnico na Snežniku, jim ni mogel veliko pomagati.

Bližala se je pomlad. Veselje nad tem, da je konec zime, pa je Petričevim skalila novica, da je padel njihov oče.

Kos vsem naporom

»Smrt očeta me je toliko bolj prizadela,« pripoveduje Ladica, »ker sem bila zelo navezana nanj. Očeta in njegova tovariša so belogardisti iz Koza-rišč čakali v zasedi na Cinkovcu. Bila je tiha nedelja aprila leta 1943, cerkveni praznik. In celo na tak praznik so šli ubijati! Na Cinkovcu so potegnili čez cesto žico. Pred njo so se partizani ustavili. Poleg mojega očeta sta bila Tone Matevžič iz vasi Vrhnika v Loški dolini in Tone Mlakar in Babne police, mlad fant, čevljar. Ko so se pred žico ustavili, je padel prvi strel. Svinčenka-

dumdomka je zadela Mlakarja v glavo. Bil je na mestu mrtev. Matevžič in moj oče sta se obrnila in stekla nazaj. Med begom je bil najprej ranjen Matevžič; krogla mu je šla skozi pljuča. Moj oče mu je pomagal in sta se še naprej odmikala od kraja zasede. Med tem je krogla zadela še očeta; bil je ranjen v vrat. Ni mogel naprej. Zavlekel se je pod grm. Matevžič pa se je z zadnjimi močmi privlekel do nas in povedal, da so padli v zasedo.«

Ivana Petriča so našli čez nekaj dni na Cinkovcu med mrtvega. Umiral je sam pod nekim grmom na gozdni jasi. Če bi mu bil kdo pomagal, bi verjetno ostal živ.

Iz snežniških gozdov so družine in partizani, ki so bili z njimi, odšli maja leta 1943 v Belo krajino. Ladica je tam obiskovala partizanski bolničarski tečaj kot najmlajša partizanka med tečajniki. Pozneje se je vrnila v Loško dolino in je bila bolničarka v tamkajšnji partizanski civilni bolnišnici.

Svoboda je prišla. Vsi so se je veselili, Ladica pa se je šele takrat prav zavedla, kaj je izgubila s smrtjo očeta, ki je padel v boju za to svobodo. Mati je bila na smrtni postelji. Bili so brez vsega. Nova oblast jim ni mogla dosti pomagati. Ko je mati umrla, niso imeli denarja niti za krsto. Z materino smrtjo so bili pokopani Ladičini načrti, da bi študirala medicino. Morala so je zaposliti in skrbeti za mlajša bratca in sestrico.

L. Š.

Obogatite spomine

Prvi tečaj za učitelje pripravnike v Ravnah pri Pivki

V vojnih dneh 1943–44 sem postala partizanska učiteljica. Bila sem srednješolka italijanske šole v Postojni. Imela sem veliko volje za učenje mladine v našem domačem jeziku, nisem pa imela nobenega pedagoškega znanja, pa tudi slovenščino sem znala samo od doma. Vojna vihra je minila, povsod smo hiteli, da bi čimprej omogočili bolj človeško življenje. Želela sem ostati učiteljica, potrebno pa je bilo veliko znanja. Vesela sem sprejela vabilo za udeležbo na tečaju za učitelje pripravnike, ki naj bi bil nekje na Postojnskem.

Pripravila sem nekaj pisarniškega papirja in pisal, ki sem jih slučajno imela, ter kar peš krenila čez gmajno v grad Ravne. V skupinah so prihajali tudi drugi znani in neznan mladinci in mladinke. Razmestili so nas po oštevilčenih sobah. Zbralo se nas je 160 tečajnikov.

Tečaj se je začel v juliju in končal 18. septembra 1945. leta. K pouku v pol ure oddaljen Smihel (sedaj Dolane) smo hodili v dolgi urejeni koloni in prepevali različne partizanske pesmi. Vedno je bila prva pesem »Jutri gremo v napad«.

Vodja tečaja je bil znani pedagog in domačin Jože Dolgan. Poučeval je pedagogiko, njegova žena Marija metodiko, Marija Pahor je vodila nastope, Marija Tavčar je poučevala slovenščino, Makso Pirnik je vodil pevski pouk, Stanko Kodrič je za nas brskal po zgodovini, Lovrenčič nas je mučil s telesno vzgojo, drugih pa se ne spomnim. Pouk smo imeli vsak dan, tudi ob nedeljah, poleg tega pa tudi praktične nastope, in to zelo veliko. Sama sem imela najuspešnejšega pri petju v prvem razredu. Naučiti sem morala otroke pesmico »Tina, tina, tana...«. Posebnih težav nisem imela, ker sem poznala polovico učencev, ki so prej hodili k meni v šolo na Sušico in so bili iz Male Pristave.

Po pouku smo se skupaj vračali v naš grad. Zopet je odmevala partizanska pesem. Skoraj vojaško življenje so blažile kuharice, ki so pripravljale prav okusen močnik iz mešane moke. Prostega časa je bilo malo, in še tega smo v večini posvetile pripravam za naslednji dan. Učili smo se v kotic-kih v stavbi in tudi zunaj nje. Komaj končana vojna ni mogla kar tako mi-

mo nas, fantje so nas morali predvsem ponoči oboroženi stražiti, stražili so tudi vodnjak, ker so nas stražili, da nam bodo sovražni elementi zastrupili vodo. V gradu je vadil tudi pevski zbor pod vodstvom tovariša Pirnika.

Ob koncu tečaja smo imeli ekskurzijo na Gorenjsko do Bleda. Najprej smo se ustavili v Ljubljani. Ogledali smo si mesto, tiskarno Ljudske pravice, poklonili smo se spomenu velikih Slovencev na pokopališču v Navju in obiskali grobove talcev na Zalah. Na poti proti Bledu smo se ustavili tudi v Prešernovi Vrbi. Naš pevski zbor je imel krajši koncert za radio Trst.

Po končanem tečaju smo imeli tudi zelo zahtevne izpite. Postala sam učiteljica priprav-nica.

Prav v stavbi, kjer smo imeli ta prvi tečaj, v tm našem učiteljišču, bo v kratkem posebna spominska svečanost, pri kateri naj bi se zbralo čimveč tedanjih tečajnikov, odkrili pa bodo tudi primerno spominsko ploščo. Besedilo za to ploščo je predložila pred noddavnim preminula tečajnica tega tečaja Vida Blažko: »Preganjano slovensko

besedo na Primorskem so sredi bojev leta 1944 zopet oživel partizanski učitelji. V tej stavbi je bil prvi učiteljski tečaj po osvoboditvi Primorske od julija do septembra 1945.« Sredstva za to spominsko oboležje je prispevala občinska izobrazevalna skupnost Postojna.

Želim, da bi se na srečanju zbralo čimveč tedanjih tečajnikov in bi se tako z večjim veseljem spominjali nepozabnega tovarištva in težkega dela, ki nam je odpiralo zeleno pot med mladino.

Vse tovariše, ki so bili na tem tečaju in berejo ta delček spominov, prosim, da s pisnimi pri-

pombami (ki naj jih pošljejo na naslov: Milka Malc, Klaričeva 14/d, Koper) obogate vsebino spominov, ki naj bi jih objavili skupno z ostalim zgodovinskim gradivom. Gradivo pripravlja iniciativni odbor primorskih partizanskih učiteljev.

Milka Malc-Lukežič

Kdo pozna Dornika?

Pisec kronike odporniškega gibanja v Piemontu v Italiji, profesor Renzo Amedeo, partizanski komandant, želi zvedeti kaj več o življenju in partizanski aktivnosti padle-partizana Slovenca Jeana (verjetno po naše Janeza ali Ivana) Dornika. Znano je, da so Jeana Dornika Nemci ujeli s pomočjo prevare skupaj z Marcellom Gonello. Ustrelili so ju v kraju Lesegno 30. 11. 1944. Brat Marcella Gonelle Giuseppe je o smrti obeh partizanov povedal naslednje:

Marcello Gonella, rojen 18. 4. 1911 v Garesiu, se je kot mlad fant preselil v Mombasiglio in delal na pristavi Noxei gospe Musso. Prvega junija 1944 se je pridružil brigadi Val Mongia, 20. 11. 1944, pa je skupaj z 18-letnim Jeanom Dornikom odšel na krajši dopust, da bi brigadi pomagal priti do hrane. Dorniku so Nemci ubili starše, njega pa poslali v ujetništvo v Italijo, kjer je ob prvi priložnosti pobegnil in se pridružil partizanom.

Dvajsetega novembra so vojaki marionetne republike Salo izvedli akcijo, s katero naj bi polovili pristaše odporniškega gibanja. Izdajali so se za partizane, ki iščejo komando. Marcellu in Jeanu, ki sta se brez strahu in brez orožja pojavila ob vhodu na pristavo, so rekli, naj jim bosta za vodiča. Svetovito so jima, naj poneseta s seboj orožje, ker se na poti lahko kaj zgodi. Ko so hodili proti hribu za hišo, so ju obkolili in razorožili. Kot ujetnika so ju odvedli v San

Michele. Deset dni sta bila zaprta v sirotišnici, dokler je trajalo »čiščenje« terena.

Tridesetega novembra so ju zvezana spravili na kamion in odpeljali po ulicah San Michela – v opomin prebivalcem, ki so bili naklonjeni partizanom. Ob 19. uri so ju odpeljali proti Lesegnu in ju v bližini tunela, ob državni cesti št. 28, nasproti današnje avtobusne postaje na krut način ubili. Naslednjega dne so prebivalci obe trupli odnesli v kapelo Bonaventura in ju nato pokopali na pokopališču v Lesegnu.

O Jeanu Dorniku je iz spiska Padli borci brigade Val Mongia (v ACG XLVII-2-10) znano, da se je rodil v Ljubljani. Njegove smrti matični urad občine Lesegno ni registriral. V aktih pa je zabeleženo, da je »skupaj z Gonello bil ustreljen partizan jugoslovanske narodnosti, katerega ime je nepoznano«. Prebivalci Lesegna se še danes spominjajo obeh padlih. V letu 1973 je bil v Lesegnu polkovnik Vijošević, ki je iskal podatke o padlem Dorniku.

Prosimo vse, ki bi kaj vedeli o življenju in partizanski aktivnosti v Sloveniji Jeana (Janeza?) Dornika, da podatke sporoče na enega od naslovov: Republiški odbor ZRB NOV Slovenije, Uredništvo TV-15, Miklošičeva 28, Ljubljana ali Muharemu Paripoviću, ul. Danice Marković 9, 11050 Beograd (tel. 011 487-554), ki je posredoval prošnjo profesorja Renza Amedea iz Italije.

Spomin na junaka

Na pobudo skupnosti borcev VOS-OF za severno Primorsko ter ob pomoči in sodelovanju družbenopolitičnih, družbenih in delovnih organizacij novogoriške občine, še posebej pa krajevnih skupnosti Rastislava Delpina iz Nove Gorice smo dne 10. septembra na slovesen način odkrili doprni kip narodnemu heroju Rastislavu Delpinu-Zmagu, v ulici, ki je že po njem imenovana.

Zmagova življenjska pot se je začela 2. septembra 1920 v slovenski vasi na desnem bregu Soče pri Gorici, v Podgori pod Kalvarijo. Izhajal je iz zavedne slovenske delavske družine, v kateri je bilo pet otrok. Zelo zgodaj je moral začeti z delom in skrbeti zase. Vzgojen v domoljubnem duhu je že kot 19-letni mladenič bil zaprt in tako okusil grenkobo italijanske fašistične oblasti in njenega nacionalnega zatiranja.

Kot Zmagov sovaščan in njegov dober znanec se posebno rad spominjam prijetnih uric, ki sem jih preživel v njegovi družbi. Dvajsetletni Rastko, kakor smo ga klicali v domačem kraju, je bil vsem nam podgorskim fantom za vzor, tudi tistim, ki smo bili takorekoč še otroci. Zmeraj in povsod prvi. Vselej vesel in pripravljen za šalo. Vsi smo ga spoštovali in imeli za dobrega tovariša in prijatelja.

Prišla je vojna vihra. V njej smo se morali vsi skupaj predčasno zresniti. Že pred kapitulacijo Italije je Zmagu zbiral obveščevalne podatke, orožje, strelivo, sanitetni material in drugo za potrebe partizanov. Ko je prišlo do razpada Italije, ob samem vstopu v partizane, so brž prišle do izraza očitno prirojene Zmagove vojaške in bojne lastnosti. Prav zato je z največjo lahkoto zbral

četo mladih Podgorcev, ki mu je sledila s polnim zaupanjem in veliko zagnanostjo tako pri zaplenitvi celotne oborožitve in opreme kompletnega bataljona italijanskih vojakov (potem ko je takorekoč povsem sam, drzno in brez strahu, prisilil italijanskega poveljnika na predajo) kakor tudi pri odhodu v partizane.

V sestavi I. soške, kasneje XVII. brigade Simona Gregorčiča je izvedel številne akcije. Bil je vodja posebne brigadne jurišno-udarne desetine, ki je opravila več uspešnih obveščevalno-izvidniških in diverzantskih akcij ter naskokov po Furlaniji in Benečiji, zaradi katerih je bil v brigadi visoko cenjen. Novembra 1943 je Zmagu vstopil v Briški bataljon VOS. Od aprila 1944 pa vse do konca vojne je bil specialni obveščevalec v II. brigadi VDV.

Zelo težko se je spomniti vseh akcij, v katerih je Zma-

Narodni heroj Rastislav Delpin-Zmagu v Gorških Brdih leta 1944

go kot vosovec, vedejevec, kot pobudnik, načrtovalec, vodja ali izvajalec sodeloval. Žal so tudi najpomembnejše med njimi ostale zgodovinsko neobdelane. Takrat smo bolj malo zapisovali. Vendar si kljub temu tudi danes

upamo trditi, da je bil prav Zmagov osebni prispevek v mnogih akcijah odločujoč. Naj naštejemo le nekatere izmed njih: napad na tekstilno tovarno v Podgori, ko je bilo zaplenjeno več ton platna in drugega blaga, napad in požig železniške v Moši, napad na karabinjersko postajo v Sv. Ivanu ob Nadiži, ko je bilo zajetih 23 sovražnikovih vojakov, zaplenitev velikih količin živil iz večjega skladišča v Gorici, osebni napad na nemško kolono, ko je pravočasno opozoril svoj štab o neposredni nevarnosti in ga s tem rešil obkolitve, zaplenitev prek 1000 kg slanine in drugih živil v Krmini, pridobitev milijona lir od lastnika tovarne v Podgori, zaplenitev zaupnih dokumentov iz nekega nemškega poveljstva pri Vidmu, napad na nemško kolono v Oslavju, udeležba pri uničenju fašistične postojanke na Pevmanskem mostu, skupaj z enoto Briško-beneškega odreda, ko je bilo zajetih 38 fašistov, napad na nemško motorizirano kolono pri Vipolzah, uničenje večjega števila sovražnikovih obveščevalcev, agentov in vojakov, največkrat povsem samostojno itd.

Pri vseh teh in ostalih akcijah ter nasplošno se je pokazala Zmagova domiselnost, izvirnost in bogastvo idej, iznajdljivost, odločnost in hitrost odločanja, zvitost in sposobnost prilagajanja različnim razmeram in okoliščinam. Takšne Zmagove lastnosti so zelo pomembno vplivale in prispevale k uspešnemu poteku in izidu akcij, ki so povezane z njegovim imenom.

Zmagu je osvajal ljudi s svojo neposrednostjo, z odkritosrčnim smehom in z odločnim ter prepričljivim zagovarjanjem svojih predlogov. Bil je zmeraj poln opti-

mizma, tudi ko so bile okoliščine najbolj zapletene in težke. Imel je rad ljudi in ljudje njega. Lepo oblečen v prirojeno uniformo italijanskega karabinjerskega oficirja je Zmagu na svojem motornem kolesu drzno križaril po Gorških Brdih tudi po večkrat dnevno. Ko so briški otroci zaslišali brnenje njegovega motorja, so urno stekli na cesto in veselo skandirali njegovo ime. Pre-

žal račune.

Zmagu je bil pojem drznosti, poguma in zmage. Partizansko ime, ki so mu ga dali ob vstopu v partizane, je bilo res dobro izbrano.

Po končani vojni je Zmagu delal pri upravi državne varnosti v Trstu in Gorici. Leta 1945, pri akciji za rešitev višjega oficirja državne varnosti iz goriških zaporov, je bil izdan, prijet in s strani vojaškega sodišča pri zavezniški

Zmagovo življenje je bilo kratko, vendar je v kratkem času veliko storil. Zavoljo tega njegova dejanja živijo med nami še danes in bodo živela tudi jutri. Živela bodo kot primer poguma, drznosti, iniciativnosti, samopožrtvovalnosti in pripravljenosti na največje žrtve, kot primer za borce, kakršne domovina potrebuje v čimvečjem številu, zlasti v najtežjih in prelomnih trenutkih svoje

V okviru prireditev ob prazniku občine Nova Gorica so v mestu Nova Gorica odkrili doprni kip narodnemu heroju Rastislavu Delpinu-Zmagu. Ob tej priložnosti je na slovesnosti, na kateri se je zbralo veliko Novogoričanov, bivših borcev z obeh strani meje in mladine, spregovoril Delpinov sovaščan in soborec Kamilo Brešan. Doprni kip, delo Zdenka Kalina, pa je odkril narodni heroj Janez Učakar. Ob tej priložnosti je bila tudi svečana prisega mladih teritorialcev, člani krajevnih organizacij ZB NOV Rastislav Delpin pa so se pobratili z borčevsko organizacijo iz Podgore, rojstnega kraja primorskega junaka in borca za osvoboditev izpod fašizma Rastislava Delpina.

(Foto: Jani Alič)

srečni pa so bili, če se je za hip ustavil in so si ga tedaj od blizu do zob oboroženega podrobno ogledali. Hkrati le nekaj kilometrov nižje, na območju Gorice, Krmina, Čedad in Vidma, je bil Zmagu strah in trepet za sovražnika, ki si je na vso moč prizadeval zadržati to pomembno vojaško območje pod svojim neposrednim nadzorstvom. Pri tem pa mu je Zmagu marsikdaj prekri-

vojaški upravi obsojen na 5 let ječe. Izpuščen je bil šele po dobrih dveh letih.

Zmagu je bil zmeraj bolj rahlega zdravja in na to, žal, tudi vselej premalo pozoren. Po vrnitvi iz zapora je čedalje bolj občutil posledice napadov iz NOB in zlasti iz angloameriške ječe. Tako je njegovo plemenito srce nehalo biti mnogo prezgodaj, 26. decembra 1956. leta, ko je dopolnil komaj 36 let.

zgodovine.

Zmagov doprni kip, v Delpinovi ulici v Novi Gorici, naj nas ne spominja le na najsvetlejši strani naše slavne zgodovine, na katere smo najbolj ponosni, pač pa naj bo, posebno za mlajše generacije, spodbuda za nove akcije iz zmage v graditvi srečnejšega in bogatejšega življenja v naši samoupravni socialistični družbi.

Kamilo Brešan

Posvet v Stolicah septembra 1941

Tito izvoljen za vrhovnega komandanta NOV in POJ

V dneh 26. in 27. septembra poteka 41 let od slavnega zgodovinskega dogodka naše najvišjega vojaško-političnega posveta. Tito je po prihodu na osvobojeno ozemlje valjevskega kraja dal ukaz štabu Valjevskega partizanskega odreda in radjevskim partizanom, da v največji tajnosti pripravijo teren za najvišje vojaško-politično posvetovanje v Stolicah v času od 26. do 27. septembra 1941.

V borbah za osvoboditev okupiranega Krupnja in Stolic v širšem radjevskem območju je bilo ujetih 170 nemških vojakov ter zajeta večja količina orožja in vojaške opreme. Vojni plen je postala tudi nemška vojaška radio-oddajna postaja.

Na posvet v osvobodene Stolicе so prišli najvišji vojaškopolični voditelji naše obojene vstaje in revolucije Srbije, Črne gore, Bosne in Hercegovine, Hrvatske in Slovenije. Na tem izredno pomembnem zgodovinskem posvetovanju so prisotni soglasno sprejeli sklep:

1. da se formirajo glavni štabi v Srbiji, Bosni in Hercegovini, Hrvatski, Črni gori in Sloveniji

2. da se formira vrhovni štab NOV in POJ, Tito pa izvoli za vrhovnega poveljnika

3. da se po ukazu vrhovnega štaba dotedanji gverilski prostovoljni odredi preoblikujejo v narodnoosvobodilne partizanske odrede Jugoslavije

4. da vsi partizani obvezno nosijo rdečo peterokrako zvezdo na kapi

5. da vse partizanske čete in odredi izvoli-

jo svoje poveljstvo in politične komisarje ter njihove namestnike

6. da se mora v partizanskih odredih in četah uvesti vojaška organiziranost in zavestna moralno-politična disciplina

7. da je na osvobojenem ozemlju treba ustanoviti ljudske odbore kot ljudsko oblast

8. da se vse domoljubne sile pritegnejo v sodelovanje pri oboroženem upor in delovanju proti okupatorju (V Sloveniji je krepko nastopila kot množična ljudska politična sila Osvobodilna fronta, op. p.)

9. da se v Stolicah vzpostavi linija zvez med vrhovnim poveljstvom glavnih štabov ter NOV in POJ (Kurirska zveza ter Radijska zveza).

Te zveze so bile bojna moč našega vrhovnega poveljstva in CK KPJ, saj so vsa povelja in sporočila segala do vseh partizanskih enot. V Stolicah se je oglasila tudi prva partizanska radio-oddajna postaja, prek katere je Tito poslal šifrantom telegram kominterni v Moskvi: »prosim direktno zvezo, potrebujem vašo šifro in ključ«. Poročilo je oddal partizan Izidor Brdarič, radiotelegrafist vrhovnega štaba. S te postaje je vrhovni štab trikrat dnevno oddajal razglas CK KPJ o oboroženi vstaji v Jugoslaviji.

Nemško vojaško poveljstvo v Beogradu je zvedelo, da se Titov štab nahaja nekeje v gorah zahodne Srbije, in je dalo ukaz SS enotam in gestapu, da nemudoma poiščejo partizanski štab in ga uničijo. Vendar jim to ni uspelo.

Po vojni je tovariš Tito večkrat srčno rad obiskal slavnega zgodovinskega tla Stolic in zlasti še leta 1975 ter v svojem govoru obujal spomine na tiste dni v mesecu septembru 1941. leta, ko se je krojila usoda naše domovine. Ko je bila vsa Evropa pokorjena pod Hitlerjevim skornjem, je bilo trdno sklenjeno, da jugoslovanska ljudstvo ne bo nikoli klonilo pod okupatorjem: s puško v roki, s svojim pogumom ter narodno zavestjo bo dokazalo sovražniku in vsemu svetu, kdo je gospodar na tej zemlji.

Po pripovedi Radovana Jovanovića zabeležila Angela Prijatelj

Obeležje tehniki »Čaven«

Na jasi pred majhno, preprosto kmečko hišico v Rutu, zaselku Kanalskega Loma, se je v nedeljo 12. IX. zbralo veliko ljudi od blizu in daleč. Na tej hiši so odkrili spominsko ploščo partizanski tehniki »Čaven«, ki je tam delovala od decembra 1943 pa vse do osvoboditve.

Tako kot druge je tudi ta tehnika odigrala pomembno vlogo v času NOB, ko se je bilo treba bojevati proti sovražniku ne le s puško, ampak tudi s pisano besedo, ki je širila resnico o NOV in vlivala brcem pogum, da so vztrajali tudi v najtežjem. Toliko pomembnejša pa je bila takrat pisana beseda za primorske ljudi, ki so jo po 25 letih zatiranja žejno sprejemali.

Tehnika »Čaven« je razmnoževala Slovenski poročevalec, Kmečki glas, razne brošure, letake, tiskovine, okrožnice za potrebe naše vojske in terenskih organizacij. Svoje domovanje je imela v bunkerju v hiši aktivistke Milke Murovec. Bunker sta urenila sosed Jožef Kovačič in Vincenc Murovec. Tehniko je najprej vodil Jože Kokošar-Metod, v njej pa so delali: Irma Murovec, Metod Skok, Emil Lipičar, Hilda Levpušček, Henrik Pavšič, Olga in Francka Štrukelj in še nekateri drugi. V letu 1944 je tehnika »Čaven« dobila šifro I-38.

Metod Skok, ki je govoril na nedeljski slovesnosti, je izrekel veliko priznanje gospodinji Milki Murovec. Ni samo nudila zavetja tehniki, skrbela za osebe kot za člane svoje družine, jim kuhala, skrbela za kamuflažo bunkerja, ko so bili »tiskarji« v njem, ampak je nešteto tvegala svoje življenje, ko je mimo sovražnih postojank prinašala iz Gorice papir, črnilo, matrice in

druge potrebščine za tehniko. Priznanje je izrekel tudi drugim ljudem iz sosesčine, ki so veliko naredili za tehniko, saj so bili obveščevalci, kurirji, intendanti in še marsikaj. Takšni so bili napr. Petričevi, Vetričkovi, pa sosed Murovec in njegov sin Franc, ki je bil – čeprav od rojstva invalid – vedno na razpolago za prenekatere kurirsko ali obveščevalno nalogo.

Proti koncu februarja 1945 pa so Nemci in domobranci na svojih vohlaških pohodih zašli tudi v zaselek Rut. Člani tehnike so v zadnjem trenutku še utegnili vse pospraviti in se skriti v gozd. V hiši je ostala gosposinja Milka in še dva tovariša iz sosesčine. Nemci so jih odpeljali v zapore, kjer so posebno Milko, Vincenca Murovca in Jožefa Kovačiča mučili, a niso ničesar izdali. Vendar tovarišica Milka zaradi takratnega mučenja že celih 37 let nosi zelo težke posledice. Zanj so takratna kalvarija še vedno nadaljuje, čeprav v osvobodjeni domovini. Kljub vsemu je v nedeljo sprejela svoje partizanske sodelavce in prijatelje z odprtimi rokami in z izjemno gostoljubnostjo, kakršne so zmožni samo ljudje s širokim srcem.

»Spominsko ploščo ne odkrivamo za nas,« je dejal govornik, »temveč zato, da bodo tudi kasnejši rodovi vedeli, da so se med NOB tudi v takih bornih, skromnih domačijah dogajali pomembni dogodki, ki so prispevali svoj delež za svobodo.« Obeležje so sprejeli v varstvo pionirji iz Loma z obljubo, da ga bodo zvesto čuvali. Slovesnost pa so s svojim programom lepo popestrili osnovnošolci iz Loma in kvintet Solškega centra Tolmin.

Mira Pagon

Invalidi, borci, rezervni oficirji, odločite se za obisk Bele krajine

kjer boste postreženi z dobro domačo hrano in pijačo ter videli vrsto zanimivosti – številne spomenike NOB, muzej v Metliki, Semiču in Vinici, nastope folklornih skupin in se udeležili degustacije belokranjskih vin v kleti KZ Metlika.

Posebno v jesenskem času je priljubljen obisk kmečke zidanice, kjer vas bo ob pečenem kostanju in dobri kapljici zabaval harmonikar.

Za ljubitelje odojka ali jagenjčka na različni organizirajo piknike ob Kolpi.

Vse podrobne informacije o teh priljubljenih izletih dobite na Integralu TOZD Gostinstvo "Bela krajina" v Črnomlju, uspešno pa jih prodajajo tudi številne poslovalnice turističnih agencij po vsej Sloveniji.

INTEGRAL

GOLFTURIST, o. o., Ljubljana
TOZD GOSTINSTVO
BELA KRAJINA, b. o.

68340 Črnomelj, Kolodvorska 62
Telefon (068) 51-239, 51-035

izdelava jeklenih konstrukcij,
oken in vrat sistema secco,
regalov za skladišča in vseh ostalih stavbeno ključavničarskih izdelkov

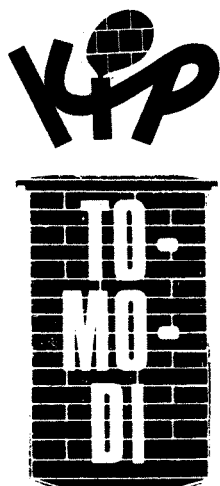

kovinsko podjetje

šlandrova ul. 4

- izdelava oken, vrat, predelnih sten, obešenih fasad, kovinskih podkonstrukcij,
- izdelovanje celotne ključavničarske opreme zgradb,
- izdelovanje regalov, skladiščnih regalnih sistemov in kioskov,
- izdelovanje vseh kovinskih dodatnih konstrukcij iz lastnih in tipiziranih profilov,
- izdelovanje mostnih, portalnih in konzolnih dvigal ter žerjavnih prog.
- nudimo tipsko industrijsko halo LPK-IMKO,
- nudimo peskanje in antikorozivno zaščito na peskirnem stroju za pločevine, valjane profile, zvarjene profile, jeklene konstrukcije.

telefon: (061) 348-161
telegram: imko ljubljana
telex: 31877 yu imko

**MONTAŽNO
INDUSTRIJSKO
PODJETJE**

Ljubljana, Opekarska 13

TELEFON: CENTRALA: 212-011 ŠEF KOMERCIALE: 218-347 TELEGRAM: KIP Ljubljana – Tekoči račun 50101-601-23238; TELEX: 31420 YU-KIP

beusko-fizersko podjetje

LJUBLJANA
Trdinova 8 – tel. 311-030

Poslovalnice

ŽENSKI FRIZER: Trg francoske rev. 5 – 222-866, Stritarjeva 9 – tel. 222-759, Čopova 2, Miklošičeva 20, Miklošičeva 22 – tel. 313-341, Poljanska 13 – tel. 323-513, KC Zaloška 7 – tel. 315-985, Celovška 49 – tel. 324-305;

ŽENSKI IN MOŠKI FRIZER: Kidričeva 4 – tel. 219-056, Titova 1 – tel. 215-339, Gradišče 10 – tel. 223-493, Miklošičeva 40 – tel. 317-040, Pokopališka 11, Derčeva 31 – tel. 553-670, Tržaška 37 – tel. 267-388;

MOŠKI FRIZER: Kidričeva 2, Dalmatinova 11, Poljanska 20; PEDIKER: KC Zaloška 7 – tel. 315-985, Dalmatinova 11.

**splošno gradbeno
podjetje
primorje ajdovščina**

n. sol. o.

OPRAVLJA: VIŠKE GRADNJE
NIZKE GRADNJE

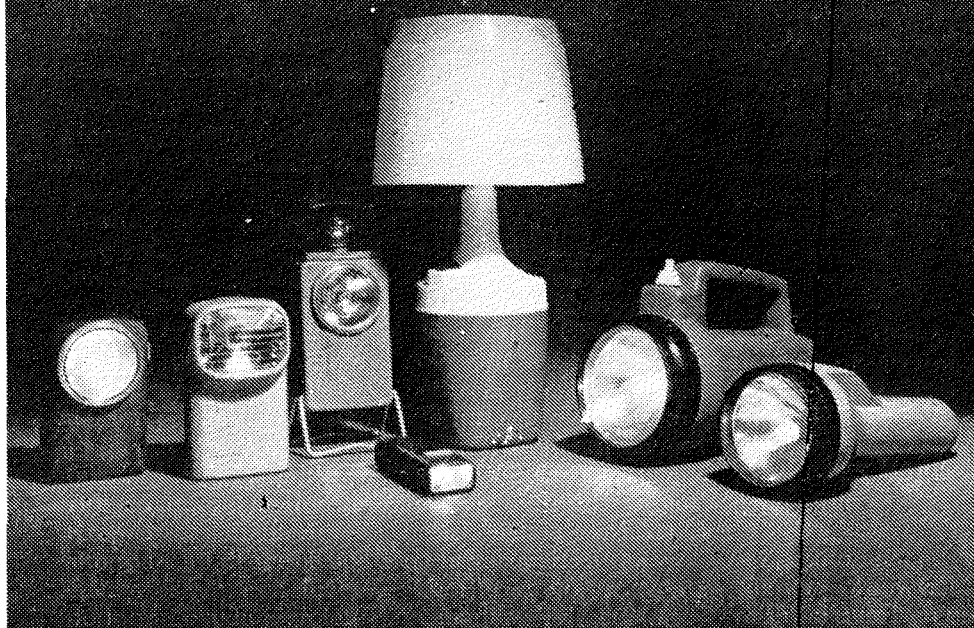
svetilke svetiljke

lastna proizvodnja vlastita proizvodnja

iskra, baterije Zmaj, n. sol. o.
Ljubljana, Stegne 23

NAGRADNA KRIŽANKA

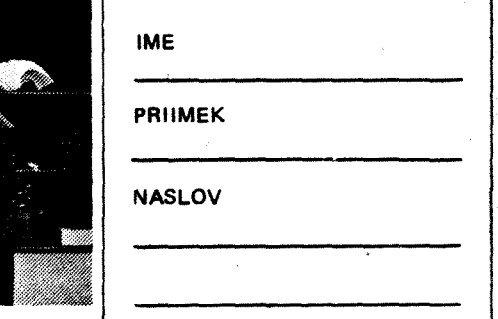
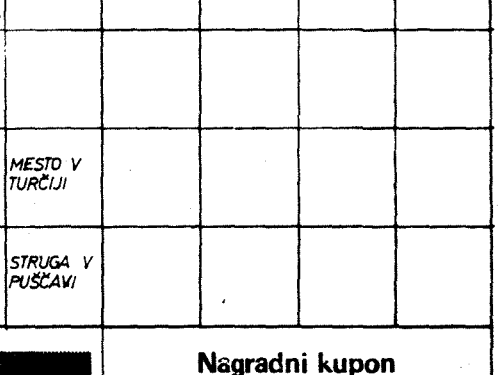
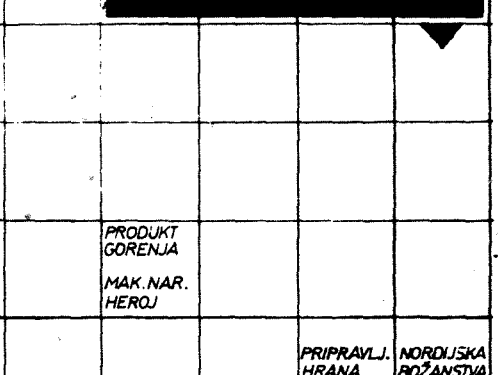
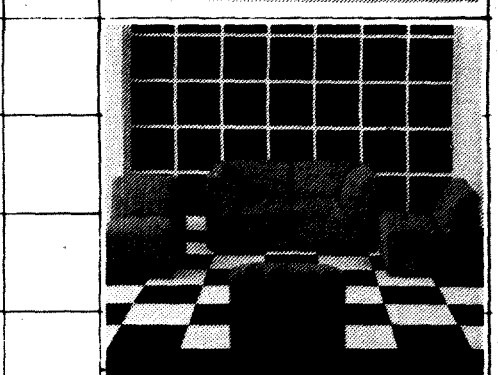
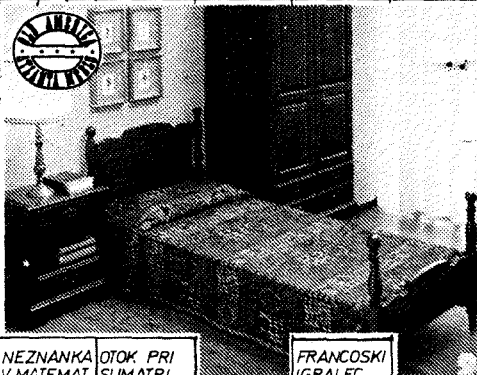
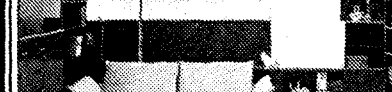
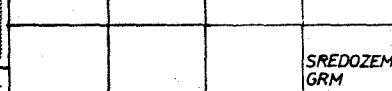
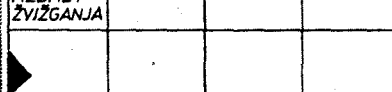
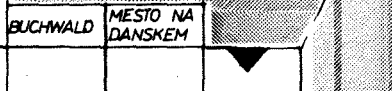
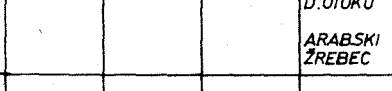
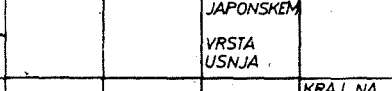
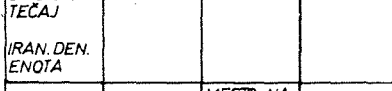
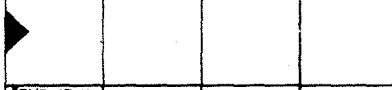
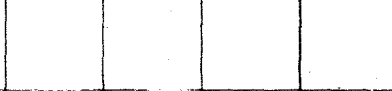
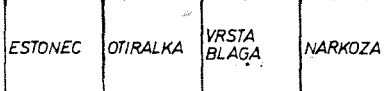
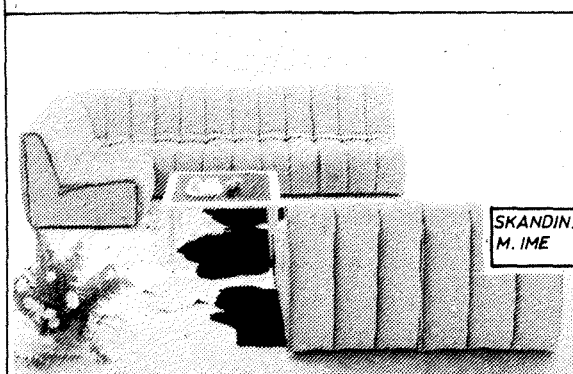
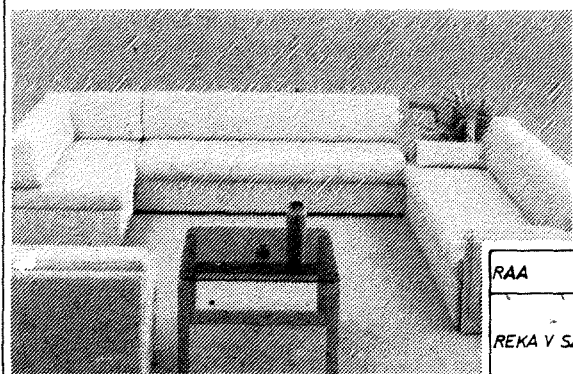
MEBLO NOVA GORICA

RAZPIS NAGRADNE KRIŽANKE

Tokrat vam je nagradno križanko pripravil delovni kolektiv MEBLO NOVA GORICA. Vsem našim številnim reševalcem želimo veliko sreče, z žrebom pa bomo med pravnimi rešitvami, ki bodo prispele v uredništvo do 9. 10. 1982, izbrali nagrajence. Rešitve pošljite na naslov »Uprava TV-15, Miklošičeva 28, 61000 Ljubljana« in na spodnji del pisma napišite MEBLO.

MEBLO

Nagradni kupon

IME

PRIMEK

NASLOV

PREBOLD

V spomin na stavko

Že petič so v preboldski krajevni skupnosti z bogatim programom praznovanja in številnimi novimi pridobitvami počastili spomin na veliko tekstilno stavko preboldskih tekstilcev leta 1936.

S stavko je bila izpričana delavska zavest in revolucionarni duh, ki je še posebno prišel do izraza v času največje preizkušnje naših narodov in narodnosti. Svoja življenja za svobodo je dalo 51 tovarniških delavcev in spominska plošča o tem nemo priča med tovarniškimi zidovi. Pobuda preboldske krajevne organizacije ZB NOV, da se praznuje krajevni praznik v spomin na stavko, je še toliko razumljivejša, saj so vznikale kalil revolucije prav v obdobjih velikih stavkovnih gibanj.

Letošnji praznik je bil po svoji vsebini in obliki med najpestrejšimi krajevnimi prazniki minulih let. Osrednji poudarek je bil letos dan Latkovi vasi, ki je hkrati tudi največja vas v KS in zadnja vaška skupnost, ki še ni praznovala

Spominska plošča v Latkovi vasi

krajevne praznika. Tak način praznovanja je vsem vaškim skupnostim prinesel vrsto pomembnih pridobitev. V vseh vašah so vaščani s prostovoljnim delom in pomočjo združenega dela, še posebno Tekstilne tovarne Prebold, obnovili, dogradili in posodobili gasilske in družne domove ter si s tem pridobili lepe in funkcionalne prostore za družbenopolitično, kulturno in društveno delovanje. Veliko je bilo zgrajenih krajevnih cest in poti, večina med njimi je dobila asfaltno prevleko, bila so zgrajena igrišča za športno – rekreativno dejavnost ter vrsta drugih objektov. Brezštevilna so bila dela pri urejanju kanalizacij, javne razsvetljave, čistoče okolja in pri drugih komunalnih delih. Vse, kar je bilo opravljeno, pa je plod dobre krajevnne samouprave in velike zagnanosti delovnih ljudi in občanov krajevnne skupnosti, ki se zavedajo, da le s konkretno akcijo in z združenimi močmi lahko dosežejo željene cilje in si s tem izboljšajo svoj življenjski prostor.

Tudi v Latkovi vasi, čeprav morda ne s tolikšno zagnanostjo kot v drugih vaških skupnostih, so vaščani s prostovoljnim delom veliko naredili. Novi metri asfaltiranih cest in poti, avtobusna postajališča, javna razsvetljava, telefonska javna govornica, še posebno pa lepo obnovljen gasilski dom so pridobitve, ki najlepše karakterizirajo letošnji praznik. K temu pa so pridali svoj slavnostni pečat tudi gasilci, ki so praznovali 80-letnico svojega obstoja. Praznovanje pa nikakor ne bi bilo popolno brez bogate športne in druge aktivnosti številnih društev in organizacij, ki dajejo življenjski utrip temu kraju pod Zvajgo. V tednu dni se je zvrstila vrsta prireditvev in manifestacij, kar še toliko bolj poudarja osvojeni naslov »Najboljše krajevnne skupnosti v športni rekreaciji v Sloveniji«, ki izpričuje veliko delovno zagnanost desetih telesnokulturnih organizacij ter več drugih društev, ki

vnašajo v svoje programe akcije telesnokulturnega pomena.

Vseh pet vaških skupnosti je izpričalo svoj dolg do padlih borcev in žrtev okupatorjevega terorja. Spominske plošče na obnovljenih objektih to dokazujejo. Tudi v Latkovi vasi, ki je neločljivo povezana z narodnim herojem Slavkom Slandrom ter vso njegovo revolucionarno družino, so na gasilskem domu ob prazniku krajevnne skupnosti odkrili spominsko ploščo 19 krajanom, ki so dali svoja življenja za svobodo.

Krajevni praznik je končan, vendar dela in prizadevanj vseh, ki jim je kaj do svojega kraja, ne bodo usahnili. Ostaja še vrsta problemov glede preskrbe, obnove kulturnega doma... Ker pa so zavzeti in vztrajni, bodo s skupnimi prizadevanji tudi to premagali. Naslednje leto bo praznovanje zopet v Preboldu in tako se začneja nov cikel praznovanja krajevnega praznika, ki bo prav gotovo prinesel vaškim skupnostim ob dobrem in zagnanem delu še vrsto pomembnih pridobitev.

DARKO NARAGLAV

ČRNOMELJ

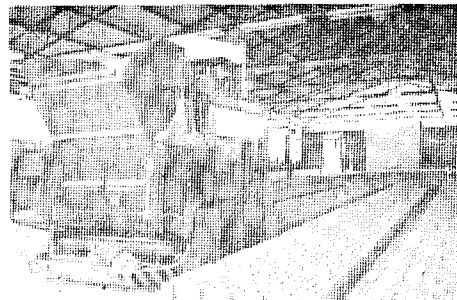
Srečanje inženircev

Pred dnevi se je z avtobusom podala v Belo krajino skupina nekdanjih borcev inženirske brigade, ki je tako izpolnila obljubo in tudi dogovor, sklenjen na zadnjem srečanju v Ljubljani, da se bodo v letu 1982 srečali v krajih, na katere jih veže največ skupnih brigadnih spominov.

O tem, kje so bili in kaj so počeli, nam je pripovedoval eden od udeležencev srečanja, generalmajor Gracijan Škrk, nekdanj komisar 3. bataljona inženirske brig. »Kakor je gotovo znano, smo ustanovili našo inženirsko brigado že proti koncu vojne, že 1945. leta, in sicer za potrebe naše proti Trstu napredujoče partizanske armade ter tudi za vzpostavitev rednega železniškega in cestnega prometa ob končani vojni.

Ceprav smo bili skupaj le kratek čas, nas je vendarle povezovala v tesnejše prijateljstvo naša skupna delovna naloga in naši (v tistih časih še z najskromnejšo mehanizacijo ter največ z rokami) doseženi uspehi.«

Za njimi so ostajali zgrajeni novi mostovi čez reke, popravljene in obnovljene ceste, popravljena letališča... »Največ je bilo med nami revirskih in velenjskih rudarjev, pa inženirjev in te-

Delovna organizacija Belt v Črnomlju

hnikov ter belokranjskih obrtnikov: tesarjev, mizarjev in drugih, ki so delali v naših takratnih delavnicah na osvobojenem ozemlju. Ravno zavoljo delavnice in tradicije, ki se je razvila v živo delo današnjih dni, smo se sklenili srečati tokrat v črnomlju. Sestali smo se na dvorišču delovne organizacije livarne Belt, ki je neposredna nadaljevalka del naših partizanskih livarn. In ko so nam prijazni tovariši današnje delovne organizacije podarili v spomin kipec livarja, smo jim mi v zameno podarili fotografije, ki pričajo o njihovih začetkih, o delu v partizanskih livarni.«

so borci zraven, udeležijo naši mladi in s tem dokazujejo, čigavi so.«

Vseh sedem borcev-udeležencev kolesarskega tekmovanja je prejel medalje. In kateri so, ki so se opogumili? **Mirko Skočir**, aktivist od 1943 do 1945 na drezniškem območju od Krna pa do Zastenarja, **Marjan Šuligoj**, ki je bil 15-leten poklican v narodno zaščito v Brdih, med vojno trinajstletni kurir in vodič po skrivnih poteh na relaciji Poljubinj-Zadlaz-Čadrg-Ljubinj, **Ivan Rutar**, **Slavko Gorenšek**, obveščevalec za zahodno Primorsko v okolici Livka in Jevška, **Oton Medveš**, ki je svojo vojno pot začel kot kurir 18. SNOUB-Bazoviške, končal pa kot borec jurišnega bataljona 30. divizije, od vnuka pa si je kolo izposodil **Zmago Košir**, borec od februarja 1942 pa do konca vojne, v vseh bojih od Postojne do Rezije, povsod komandant bataljona. Začel je s Krimskim odredom Serčerjeve brigade na Notranjskem, potem na Gorenjskem in Dolenjskem, z Gregorčičevim bataljonom je krenil v Benečijo, po razpadu Italije pa je deloval v sestavi 17. Gregorčičeve brigade, Bazoviške in jurišnega bataljona 30. divizije. Iz Nove Gorice se je kolesarjem pridružil **Peter Podgornik**, med NOB borec Goriškega bataljona, potem pa je kot vezist deloval na Goriškem vojnem območju in v 3I. diviziji.

Pred začetkom tekmovanja so borci položili venec pred spominsko ploščo padlim borcem v Kobaridu in še posebej poudarili željo, dabi tole kolesarjenje postalo res tradicionalno in množično.

Živa Drole

Razlike so seveda očitne, staro in za partizanske potrebe na hitro urejeno livarno so zamenjali sodobni postopki, namesto ohišij za ročne bombe in granate izdelujejo zdaj ohišja za motorje vseh vrst in tudi uspehi so iz leta v leto boljši.

No, inženirci so se iz Črnomlja odpeljali še v Vinico in se ustavili na mestu, kjer je nekoč, še ne tako dolgo tega, stal partizanski leseni most, njihovo delo. Poleg njih so se zbrali še mladina in občani Vinice in inž. Srečko Cerar je zbranim pojasnjeval, kako so nekoč gradili most, kakšna je bila organizacija del, kako so most načrtovali. Viniškim osnovnošolcem in seveda tudi krajanom so nato inženirci podarili mapo reprodukcij skic Božidarja Jakca, ki jih je mojster risbe ohranil iz tistih dni gradnje mostu. Domačini Vinice in tudi tisti v Črnomlju so se odločili, da bodo spominu na inženirsko brigado posvetili spominski prostor z zbranim gradivom in fotografijami.

Srečanje je v zadovoljstvo vseh zbranih uspešno in domeni so se za to, da se bodo v tretje dobili na Ptuj, saj jih tudi na tiste kraje in ljudi vežejo brigadni spomini, ko so 1945. leta, že po končani vojni gradili mostove in ceste, predvsem pa opravljali najtežja dela za usposobitev dela mednarodne železniške proge Kotoriba-Pragersko.

B. Ž. J.

KRANJ

Ob dnevu vezistov

Vezisti NOV Gorenjske bodo praznovali 26. september – dan vezistov v petek 24. septembra. Področni odbor za Gorenjsko je vsem 180 članom poslal vabila za udeležbo na proslavi v vojašnici Staneta Zagarja v Kranju. Tu bo ob 7.30 jutranji nastop vseh pripadnikov JLA, kjer bosta navzoče pozdravila in vezistom za praznik čestitala komandant enote ter predsednik področnega odbora vezistov NOV Gorenjske. Vojaki enote za zveze bodo nato šli z vezisti NOV v svoje prostore, kjer si bodo ogledali vse naprave za zveze, šest nekdanjih borcev NOV partizanov vezistov pa bo pripovedovalo, na kakšen način so vzdrževali zveze med NOB. Vezisti NOV bodo vezistom JLA izročili posebno priznanje za uspešno sodelovanje in razvijanje tradicij NOB. Po tem ogledu in razgovorih bodo udeleženci srečanja šli na kosilo, kjer bodo nadaljevali razgovore o pomembnosti dobrih zvez v vsaki armadi.

Vsi vezisti NOV na Gorenjskem so že prejeli vabilo za udeležbo na proslavi. Na njem je istočasno tudi vabilo za udeležbo na letni skupščini, ki jo bodo imeli 22. oktobra ob 16. uri v prostorih delovne organizacije PTT za Gorenjsko na Primskovem v Kranju.

B.B.

STRUNJAN

Koroški partizanski zbor med borci

Gostje Zdravilišča Svoboda v Strunjanu smo v začetku septembra imeli v svoji sredi pevce Koroškega partizanskega zbora, ki so prišli sem na teden dni seminarjskih vaj. Vsak dan so vneto vadili, vmes pa še nastopali. Snemala jih je televizija iz Kopra; v živo pa so zapeli nam v Strunjanu, delavcem Mehanotehnike v Izoli ter v koprskem gledališču.

Ta mešani pevski zbor je ustanovila Zveza koroških partizanov na pobudo in željo že pokojnega Karla Prušnika-Gašperja, ki pa žal ni dočkal uresničitve te svoje zamisli. Že na komemoraciji ob prvi obletnici njegove smrti pa so pevci prvič skupno nastopili in zapeli njemu v spomin.

V slabih dveh letih obstoja so imeli že nad 30 nastopov. Največ doma, gostovali pa so tudi po Jugoslaviji in pri Slovencih v Italiji. Poleg narodne gojijo predvsem partizansko ter delavsko ter revolucionarno pesem vseh narodov, ki jo mislijo v bodoče ponesti tudi čez nacionalne meje po vsej Koroški in Avstriji kot prispevek k zblizevanju in sožitju dveh narodov.

Pevci Koroškega partizanskega pevskega zbora

Zbor združuje okrog 60 pevcev, enkrat tedensko se zberejo v Celovcu na skupne vaje pod vodstvom Branka Čepina, profesorja glasbe iz Raven. Ta je pevce pohvalil, da so zelo prizadevni, čeravno v Celovcu nimajo takih pogojev, kot bi si jih želeli. Zato so hvaležni Zvezi koroških partizanov, Zdrženju ZB NOV in SZDL Slovenije, ki so jim omogočili ta seminar v matični domovini. Prijetno so se počutili med borci v tem domu, ki jim je tokrat že drugič nudil gostoljubje. Prvič lani, ko je zbor komaj zaživel, in letos, ko že kaže, da bo živel.

Tudi borci na zdravljenju ali oddihu v Strunjanu smo bili veseli njihovega bivanja med nami. Radi smo tiste dni prisluhnili prijetni koroški govoric; ob nastopu pa uživali in bili navdušeni, ko so nam tako ubrano in pristno zapeli znane partizanske in seveda svojo »Koroško«. Nadvse pa nas je razveselila ugotovitev, da ta zbor sestavljajo predvsem mladi, kar nam je porok, da bodo tudi onkraj Karavank še dolgo ostala živa partizanska izročila in slovenska pesem.

CVETKA MRAK

Vabila

Odbor skupnosti borcev Severnoprimskega odreda in ZB NOV Kneza vabita vse borce Severnoprimskega odreda, aktiviste severnoprimskega okrožja, udeležence v NOB in vse občane k odkritju spominske plošče na Manfredovi hiši na Humu pri Podmelcu.

Odkritje bo v nedeljo, dne 26. septembra 1982, ob 14. uri.

V kulturnem programu bodo sodelovali pevski zbor KS Kneza »Simen Golja« in učenci osnovne šole Illova.

Vabljeni!

V Muzeju ljudske revolucije Slovenije je od 22. septembra dalje poleg stalne razstave na ogled tudi razstava Sturinajsta na Štajerskem, ki sta jo pripravila Muzej narodne osvoboditve Maribor in Muzej ljudske revolucije Slovenije. Muzej je odprt vsak dan razen ponedeljka od 10. do 19. ure.

★

Odbor borcev 5. SNOUB Ivana Cankarja in skupščina občine Kočevje VABITA borke in borce ter njihove sorce na svečano proslavo **40. obletnice te brigade, ki bo v soboto 2. oktobra t. l. ob 11. uri**, združena s praznovanjem občinskega praznika občine Kočevje.

Občinska skupščina Kočevje bo Cankarjevi brigadi podelila domicil, še živčim članom štaba brigade in komandantom bataljonov bodo izročene plakete, vsem bormem brigade pa spominske značke in spomenice.

Brigadi bo izročeno odlikovanje zaslug za narod z zlato zvezdo, s katerim jo je 1979. leta odlikoval tovariš Tito.

V kulturnem programu bodo sodelovali: šolska mladina, člani kulturnega društva Kočevje in godba JLA.

Po svečanem delu programa bo tovariško srečanje.

Proslava bo v dvorani »AGROSERVIS« v Kočevju, približno 100 metrov od železniške postaje.

Udeleženci proslave si bodo lahko ogledali razstavo, posvečeno 40-letnici brigade.

Za udeležence bo v dopoldanskih urah redna avtobusna linija LJUBLJANA-KOČEVJE okrepjena z dodatnimi avtobusi. Izstopna postaja v Kočevju je pri železniški postaji.

Borci, ki se boste na proslavo peljali s svojimi osebnimi avtomobili, povabite in popeljte na proslavo soborce.

Odbor brigade Ivana Cankarja in skupščina občine Kočevje

★

Ob prazniku idrijske občine bodo 1. oktobra 1982 na slavnostni seji občinske skupščine podelili domilčno listino bormem 3. bataljona 2. brigade VDV. Ob tej priložnosti bo ob 12. uri zbor borcev te enote v novi osnovni šoli, na katerem bodo izvolili novo vodstvo in sprejeli pravila. Vabimo borce, da se zbora zanesljivo udeležijo.

Odbor borcev 3. bataljona

Obvestilo

Obveščamo vse borce, pripadnike VOS-OF za okrožje Krasa in južne Primorske, da pošljejo svoje podatke o pripadnosti navedeni enoti in o sodelovanju v času od septembra 1943 do maja 1944 na naslov: Občinski odbor ZZB NOV Sežana, Partizanska, 15, z oznako »za tov. Ivana Piščanca«.

Poizvedba

V začetku novembra 1943. leta je patrila OK VOS za Kočevje prišla v zasedo belogardistov pri vasi Novi Lazi pri Kočevski Reki. Takrat je padel naš tovariš, ki smo ga klicali Gorazd. Nobeden od naših še živčih tovarišev ne ve za njegovo pravo ime in priimek. Pri poizvedovanjih, ki smo jih imeli za njim do sedaj, so nam povedali, da je bil gozdni delavec, Prišel je nekje iz Loškega potoka ali Cabra, in sicer v času, ko so se odselili nemški Kočevjarji v okolico Kočevske Reke. Včasih smo ga klicali tudi »Gozdar«.

Urejujemo zgodovino VOS-a za Kočevje in prosimo, če bi kdo vedel njegovo pravo ime in priimek, naj to sporoči na naslov: Marko Hajdukovič, Majde Vrhovnikove 2, Ljubljana.

Zahvala

V krajevni skupnosti Lom so 12. septembra v Dolgem lazu, na hišni številki 13 odkrili spominsko obeležje, na katerem je zapisano mlademu rodu važno sporočilo: da je v času NOB od decembra 1943 do pomladi 1945 delovala ciklostilna tiskarna »Čaven« - 1 - 38. Tedanja in sedanja še živeča gostiteljica, aktivistka NOB Milka Murovec se lepo zahvaljuje vsem, ki so na kakršenkoli način omogočili prirreditev. Posebno zahvalo izreka nekdanjim bormem, delavcem tiskarne, članom odbora krajevnne organizacije ZB Lom, predsedniku občinskega odbora ZB Tolmin, članom krajevnne skupnosti Lom, pevkaški Mladini centra Vojvodina iz Tolmina, vaški mladini in učencem osnovne šole, ki so izvedli kulturni program.

Počastitev »Kobariške republike«

Med številnimi kulturnimi in športnimi prireditvami, ki se v tem mesecu vrstijo v Kobaridu v počastitev »Kobariške republike«, je bila 19. septembra v sončnem nedeljskem dopoldnevu tudi dirka slovenskih kolesarjev borcev in odprto primorsko prvenstvo na kronometer. Tekmovanje je organiziral kolesarski klub Soča Kobarid.

»Nekoč so se ljudje zbirali ob ličkanju in podobnih opravilih, da so prenašali tradicije naprej,« je dejal Ivan Rutar, eden od

sedmi borci, ki so tega jutra sedli na kolo in se pomerili na desetih kilometrih po drevoredu. »Danes so tekmovanja priljubljenosti, da gre beseda o NOB naprej. Žal letos naše tekmovanje ni dovolj popularizirano, da bi prišlo še več borcev, iz vse Slovenije. Želimo, da postane kolesarjenje borcev v počastitev »Kobariške republike« vsakoletno in tradicionalno. Morda bo prihodnje leto ob 40-letnici boljše začetek. Vsekakor pa je spodbudno, da se tega kolesarskega prvenstva, pa tudi drugih prireditev, kjer

Jaro Kibic

Na pokopališču v Viševku smo se aprila poslovili od 72-letnega Jara Kibice, doma iz Pobuda v Loški dolini. Za NOV je pričel delati kmalu po kapitulaciji stare Jugoslavije in leta 1943 je bil kot borec dodeljen zaščitni enoti snežniških bolnišnic, v kateri je kot dober poznavalec snežniških gozdov ostal do osvoboditve.

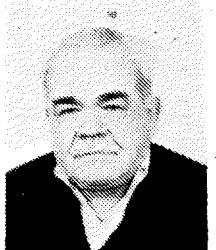
Anka Mužar

Na pokopališču v Radovičah smo se poslovili od Anke Mužar, ki se je rodila leta 1923 v Radovičah v pravi belokranjski partizanski družini. Že leta 1941 se je vključila v aktivno organizirano delo NOB na terenu. Pred upokojitvijo je delala v ljubljanski banki in bila članica bančnega aktiva borcev NOV.

Joža Grace

Septembra lani smo se poslovili na pokopališču v Starem trgu pri Slovenj Gradcu od aktivistke in borkinje NOV Jože Grace. Rodila se je leta 1909 v Šentvidu nad Vuzenico. Že leta 1942 se je vključila v delo OF in se povezala s pohorski partizani. Leta 1944 se je aktivno vključila v NOV, bila je sekretarka okraja OF Ribnica na Pohorju in članica okrožnega odbora OF Maribor. Za svoje delo med vojno in po vojni je prejela več odlikovanj.

Jože Rot

Umril je Jože Rot-Bučov iz Trnovca ob Soči, star komaj 64 let, borec 3. prekomorske brigade. Boril se je od Visa do Trsta, vse do avstrijske Koroške, za kar je bil tudi odlikovan.

Slavko Mihelčič

Rodil se je pred 71 leti v Gornjem Tihovem, nedaleč od Broda na Kolpi, v proletarsko-kmečki družini. Okusil je krivico izkoriščanja v polni meri, zato se je že v predvojnih letih navduševal za ideale proletarske revolucije. V vojni vihri je takoj stopil v vrste aktivistov, s 13. goransko proletarsko divizijo se je boril po Hrvaški. Bil je komisar bataljona. Po vojni je ostal v vrstah JLA kot aktivni oficir. Leta 1954 je bil invalidsko upokojen s činom majorja.

Ivan Bajc

Ivan Bajc se je rodil pred 80 leti. V času okupacije je aktivno sodeloval z NOG od leta 1942 pa vse do konca vojne. Od njega smo se poslovili marca v Grinčah pri Ajdovščini.

Vinko Štor

Aprila je umrl Vinko Štor, pripadnik prekomorskih brigad. Od njega smo se poslovili na pokopališču v Ajdovščini.

Marija Andrej

Junija smo se na pokopališču v Rušah poslovili od aktivistke OF Marije Andrej. S svojim možem se je vključila v delo OF. Mož je bil kurir in obveščevalec, pozneje se je vključil v NOV. Tudi sama je sodelovala z NOB in skrbela za številno družino ter otroke vzgajala v naprednem duhu. Nemci so po odhodu očeta v NOV družino preganjali.

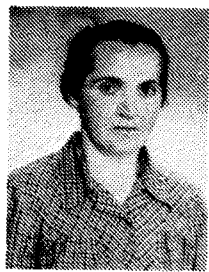
Jože Razbornik

Rodil se je leta 1918 v delavski družini v Radmirju. Že leta 1942 se je pridružil NOG in maja leta 1943 odšel v Pohorski bataljon, zatem pa v Zidaniškovo brigado. Naslednje leto je bil ranjen in se je zdravil v bolnišnici na Pohorju. Za svoje delo je bil trikrat odlikovan. Od njega smo se poslovili marca na pokopališču v Radmirju.

Anton Bremec

V Lokovcu smo se marca poslovili od Antona Bremca, ki se je rodil leta 1901. Z NOB je sodeloval od začetka leta 1943, nakar je bil nasilno mobiliziran in odpeljan v Italijo. Po kapitulaciji Italije se je priključil partizanom in se boril na goriški fronti. Bil je okrožni kurir. Z NOV je sodeloval vse do osvoboditve.

Neža Šerc

Pred letom dni smo se v Rušah poslovili od Neže Šerc. Rodila se je v Luki ob Sotli pri Podčetrtku in živel v Bezeni pri Rušah. Takoj po okupaciji sta se skupaj z možem vključila v NOB. Njun dom je postal partizanska postojanka. Organizirano sta sodelovali z borci Ruske čete in pozneje Pohorskega bataljona. Za svoje delo je bila odlikovana.

PRAVNI SVETOVALEC

O. Z. Č. Potem ko ste konec leta 1976 znova stopili v delovno razmerje, ste z izjavami prič uveljavljali, da se vam prizna v posebno dobo dvojno čas od junija 1943 do 3. aprila 1944, to je do odhoda v partizane. Vaš zahtevak pa je bil z odločbo z dne 6. junija 1977 pravnomočno zavržen z utemeljitvijo, da ni dokazano vaše aktivno in organizirano delo v NOB v navedenem času. Ali lahko v novem postopku zahtevate priznanje navedene posebne dobe z novimi pričami?

Odgovor: Nov postopek na podlagi novih dejstev in dokazov lahko varovanec po izrečni določbi 3. odstavka 247. čl. statuta Skupnosti pokojnikov in invalidskega zavarovanja v SR Sloveniji začne najkasneje v petih letih od izdaje prejšnje določbe. Zato bi bil vaš predlog, da se vam prizna v novem postopku dvojna posebna doba, kot prepozno vložen – zavržen.

P. H. P. Kot upokojenec ste postali močno naglušni na obe ušesi. Ali ste za to telesno okvaro upravičeni do invalidnine?

Odgovor: Obojestranska težka naglušnost predstavlja sicer po seznamu telesnih okvar 40-odstotno (skupna izguba sluha po Fowlerju nad 70 do 90%) oziroma 30-odstotno, (skupna izguba sluha po Fowlerju 60 do 70%) telesno okvaro. Vendar ti telesni okvari, ki sta posledica bolezni, ne dajeta pravice do invalidnine. Če je namreč telesna okvara posledica bolezni, daje pravico do invalidnine le, če znaša najmanj 50%. Le v primeru, če bi imeli obojestransko težko okvaro sluha (nad 90% po Fowlerju), ki predstavlja 60-odstotno telesno okvaro, bi bili upravičeni do invalidnine.

Š. O. K. Očeta so mi Nemci 1942. leta ustrelili kot talca, nato pa so me kot 2-letnega otroka z mamo odpeljali v internacijo. Ali imam status ukradenega otroka in kateri organ priznava takšen status?

Odgovor: Zakonodaja ne pozna pojma »ukradeni otrok« in za to kategorijo niso v predpisih predvidene posebne pravice. Pod tem pojmom razumemo otroke, ki so bili nasilno ločeni od staršev in odpeljani v tujino, njihove pravice pa se priznavajo le v okviru pravic, ki so s predpisi določene za borce NOV, če izpolnjujejo predpisane pogoje. Obstoje sicer predlogi, da se status teh oseb posebej uredi, vendar je za sedaj prevladalo stališče, naj se njihov položaj presoja po obstoječi zakonodaji, ki ureja pravice borcev NOV.

S. I. Lj. Pred kratkim sem bila na izletu v bolnišnici Franji in videla, da so tuji bolnišnični slikali in filmali. Ali je prav, da tuji državljani filmajo naše zgodovinske spomenike?

Odgovor: Po naših predpisih je prepovedano fotografirati posamezne objekte, ki pomenijo državno tajnost, pri tem pa je vedno na viden način označeno, v katerih krajih ni dovoljeno fotografiranje. Fotografiranje zgodovinskih in kulturnih spomenikov ni prepovedano, nasprotno, menimo, da je prav, da se čim večje število ljudi z njimi seznani.

Z. S. Lj. Kot član lovske družine sem se udeležil povorke ob flosarskem balu, ki ga je priredilo turistično društvo, pri tem pa sem utrpel telesno poškodbo. Ali imam pravico do zavarovalnine?

Odgovor: Odgovor na to vprašanje je odvisen od vsebine zavarovalne pogodbe, ki jo ima društvo sklenjeno z zavarovalnico. Če ima lovska družina svoje člane zavarovane tudi za tak primer, vam zavarovalnica pripada, ne bi pa bili upravičeni do zavarovalnine, če so člani zavarovani samo za primer nezgode na lovu.

K. M. M. Kot upokojenec sem delal po pogodbi o delu 20 ur tedensko. Ali bo tako delo dopustno tudi v bodoče?

Odgovor: Po dosedanjih predpisih je upokojenec lahko delal po pogodbi o delu 20 ur tedensko, ne da bi zaradi tega izgubil pravico do pokojnine. Po spremembi zakona o delovnih razmerjih pa dela po pogodbi o delu upokojenec ne morejo več opravljati tako kot doslej, torej 20 ur na teden, ampak le v posameznih z zakonom določenih primerih in največ 60 dni na leto.

Partizanska učiteljica
Vida Blažko

Na pokopališču v Stari gori pri Novi Gorici smo se 3. septembra poslovili od Vide Blažko, ugledne

pedagoške in družbenopolitične delavke ter partizanske učiteljice.

Rodila se je 21. maja 1926 v Selu na Vipavskem. Čeprav še mlada, se je takoj po kapitulaciji Italije leta 1943 vključila v narodnoosvobodilno gibanje. Pomagala je organizirati partizansko šolstvo in postala učiteljica na taki šoli v svoji rojstni vasi. Odtlej je 38 let poučevala na raznih šolah na Primorskem in v Ljubljani. Tu je na Osnovni šoli Ledina kar celih 25 let učila v hospitacijskem razredu in z veliko prizadevnostjo prenašala svoje bogato pedagoško znanje na bodoče učitelje. Zadnjih

osem let pred upokojitvijo (1981. leta) je učila v Mirni pri Gorici.

V šoli se je nesebično razdajala otrokom ter prenašala svoje znanje na svoje kolege v ožjem in širšem prostoru. Ob delu se je tudi sama izpopolnjevala ter dokončala študij na pedagoški akademiji. Bila je soavtor delovnega zvezka za spoznavanje narave in družbe za prvi razred. Dopisovala je v razne strokovne revije in časopise. Na šolah se je ukvarjala tudi z izvenšolskim delom. Vodila je razne krožke, pomagala pri izdaji šolskih glasil. Predavala je na novogoriški pedagoški akademiji,

uvajala učitelje v skrivnostni svet lutk. Njena aktivnost ni imela meja. Med slovensko šolsko mladino je organizirala tekmovalstvo za bralno značko.

Kot partizanski učiteljici ji je bilo veliko do tega, da se družbeno ovrednoti delež in pomen partizanske šole ter učiteljev v boju primorskega ljudstva za svobodo. Zato se je z vso verno pred leti lotila organiziranja nekdanjih partizanskih učiteljev. Ti so se oktobra lani zbrali v Ajdovščini na prvem plenumu, se konstituirali v Skupnost partizanskih učiteljev Primorske, za prvo predsednico odbora te skupnosti pa

so izvolili prav Vido Blažko. Tudi na tem področju je bila polna načrtov. Njena glavna cilja sta bila predvsem: izdaja knjige o partizanskem šolstvu na Primorskem ter postavitev spomenika padlim partizanskim učiteljem. Tega, žal, ni uspela uresničiti. »To delo ostaja nam, ki smo ostali«, je dejal ob zadnjem slovesu predstavnik odbora Skupnosti partizanskih učiteljev Primorske, Oskar Venturini. Pokojna Vida je prešla za svoje nesebično, plemenito in obsežno delo več priznanj in odlikovanj. Največ pa ji je pomenila leta 1980 prejeta Zagorjeva nagrada.

Lojzka Cencič

Lojze Soklič

Vojni tovariši, prijatelji in domačini smo se 9. julija na pokopališču v Bohinjski Bistrici poslovili od Lojzeta Sokliča, po domače Kovačevega iz Savice pri Bohinjski Bistrici. Rojen je bil pred štirinajstimi leti v revni kmečki družini. Otroštvo je preživel doma, kot doraščajoči mladenič pa se je ob priložnostnih zaposlitvah družil z naprednimi delavci.

Razpad stare Jugoslavije je kot večina vrstnikov doživel v vrstah stare jugoslovanske vojske. V narodnoosvobodilno gibanje se je v bohinjskem kotu vključil že med prvimi in se končno aprila 1943 pridružil borcev Jelovške čete, ki se je julija istega leta združila v novoustanovljeno Prešernovo brigado. V hudem boju na Zirovskem vrhu je bil težko ranjen in je zato ostal v škofjeloških hribih. Po okrevanju je prevzel odgovorno nalogo vodje Andrejevega zatočišča na Ojstrem vrhu, ki je pripadalo ambulantni B Gorenjskega odreda. Skupaj z organi škofjeloške oblasti in domačimi aktivisti je organiziral novo postojanko, ambulanto A Škofjeloškega odreda. Zaradi nenehnih zasledovanj okupatorja jo je v zimi in vi-

sokem snegu v nočnih urah skupno z ranjenci nekajkrat premestil. Ob tem je pokazal veliko organizacijsko sposobnost in iznajdljivost. Nemci in domači izdajalci so vedeli, da je ambulanta na tem območju, zato so jo skušali v haiki 11. novembra 1943 uničiti. To jim po Lojzovi zaslugi ni uspelo. Tudi poleti 1944 kljub podli izdaji, ki je povzročila zločinski pokol pri Sv. Lenartu, njegove ambulate in v njej težkih ranjencev sovražniki niso našli. Najtežja pa je bila zadnja ofenziva v marcu 1945, saj je bilo območje ambulate v središču sovražnikovega vpada na osvobodeno ozemlje Primorske.

Lojze pri tem svojem poslanstvu ni bil le sanitetni vodja, bil je hkrati organizator

obveščevalne službe, ekonom za ambulanto, mnoge noči stražar ter prenašalec težkih ranjencev in bolnikov, ure in ure daleč.

Ves ta čas pa je preživel v vlažnih in skritih grapah in zasilno zgrajenih bivališčih, v mrazu in prepihu. Vsi ti naporji so povzročili zahrbtno bolezen na pljučih, ki se je pokazala v prvi povojni službi, ko je bil sanitetni referent pri okrajnem ljudskem odboru Ljubljana-okolica. Zaradi tega je bil na svojo željo premeščen nazaj na Gorenjsko, kjer je prevzel odgovorno delo ekonoma nove bolnišnice na Jesenicah. To dolžnost je opravljal več let, zadnja leta pred upokojitvijo pa je bil upravnik zdravstvenega doma dr. Franceta Bergljana na Jesenicah. Ko je že izpolnil pogoj za

upokojevitve, so bolezenske klice povzročile amputacijo prve, nekaj let pozneje pa še druge noge. Prikovan na invalidski voziček in popolnoma odvisen od skrbne nege žene Anice je vsa leta bolečine prenašal mirno in vdano. Miselno živ in nenehno snujoč je pisal spomine na omenjene težke dni. Njegovo delo danes opisujejo zgodovinarji, saj je njemu značilna nesebičnost in popolnost v odnosu do vsake naloge, ki jo je kdajkoli opravljal, rešila življenje prenekaterim borce-partizanom. O tem, delu njegovega življenja so že napisane študije, ki so mu večni pomnik in so ga opisale kot delček v mozaiku velike epopeje slovenskega naroda za narodno in socialno osvoboditev.

Dušan Rebolj

PARTIZANSKO GOSPODARSTVO GORIŠKEGA VOJNEGA PODROČJA

Karel Kumše-Tomaž

8

V Cerknem so delovale tri mizarske delavnice. O dveh imamo le malo podatkov, medtem ko je podatkov o smučarski delavnici, ki jo je vodil znani smučarski skakalec Rudi Finžgar dovolj. Oktobra 1944 je štab 9. korpusa izdal ukaz za ustanovitev partizanske smučarske delavnice. Orodje so si delavci-borci isposodili po okoliških vaseh. Dva stroja so uspeli pripeljati iz Ajdovščine, nekaj strojev pa tudi iz Kroke. Dnevno so naredili 20 parov smučk. Smuči so imele poseben zaščitni znak, peterokrako zvezdo s prekrizanimi smučkama: Do zime istega leta so izdelali okoli 800 parov smuč, lakiranih in opremljenih z vezmi in palicami. Pri izdelavi okovja in druge opreme je prišlo do povezave z drugimi delavnicami v Cerknem. Druga smučarska delavnica je delala v Vipavski dolini v Selu pri Batujah. Poleg tega so komande mest na svojem območju zbirale in pošiljale stare smuči, ki so bile potrebne popravila. Dne 21. in 22. januarja 1945 se je uresničila ideja, da so smuči preiskusili na smučarski tekmi. Tako je prišlo do edine smučarske tekme v takratni Evropi.

Zamenjava kož za usnje sredi sovražnikove postojanke

Usnjarne: Sprva so čevljarji v brigadah in odredih dobivali usnje pretežno iz usnjarn, ki so delovale še pred vojno, na primer: Gorica, Miren, Železniki, Črniče, Žiri in drugod. Ker pa je bilo usnja vedno manj, so začeli organizirano strojiti kože. Za predelavo kož, pa je bilo potrebno organizirati strojarne, ali pa si pomagati z usnjarnami v sovražnih postojankah.

Partizanska vojska je porabila za prehrano sorazmerno veliko mesa. Zato so kože ubitih živali zbirali, po nalogu zaledne oblasti 9. korpusa, komande področij in komand mest tor gospodarskih komisij, da te ne bi šle v nič. Vse komande mest so zbirale kože na svojem območju in jih pošiljale na komando mesta Dornberk, ta komanda pa jih je preko svojega referenta Davida Arčona, iz Renč odpredajala v strojno zasebnika Rafaela Škaletari v Gorico. David Arčon iz Renč št. 13 je bil lastnik mesnice, klavnice in hladilnice, ki je bila v njegovi hiši na razpolago za potrebe NOV. Zbrane kože je do prevoza hranil doma v skriti shrambi. Da se niso pokvarile, jih je moral nasoliti s kameno soljo, ki jo je v ta namen dobival od ekonomskega odseka komande področja. Prevažal jih je z vozom zapravljenim, ki ga je vlekel le en konj, zato jih je peljal le od 300 do 500 kg enkratno in dva do trikrat tedensko. Za oddane kože je vsakokrat prejel potrdilo od Škaletarija v Gorici. Nazaj grede je vozil usnje ustrojenih kož intendantski službi komande področja. Vsega skupaj je tako prepeljal 4.000 kg ustrojenega usnja in to gornjega dela in podplatov. Strojarna Škaletari pa ga je v času obstoja področja ustrojila vsega skupaj okoli 6.500 kg za potrebe NOV. Ker sta bila podrti oba mosta čez reko Vipavo v Renčah in Mirni, je moral Arčon voziti nižje skozi vas Rubije, zato pa je bila vožnja trikrat daljša. Niti Nemci niti Italijani niso odkrili, da je bil Arčon referent za predelavo kož in, da je iste prevažal. To je dobro zakrival s svojo obrtno dejavnostjo – mesarijo, saj je od časa do časa tudi klal živino v svoji mesnici v Renčah za prebivalce Renč in okolice. Pri delu v mesnici, klavnici in skladišču so takrat Davidu Arčonu pomagali še: Dušan Arčon, sin, star 15 let; Dušan Vičič, iz Renč, star 17 let in Franc Oskar, oče Davida Arčona.

Sabotažne skupine komande goriškega vojnega področja so v Gorici, Trzinu in drugih krajih večkrat zaplenile večje količine piščancev in domačih zajcev ter jih po več sto kilogramov pripeljali v mesnico Davida Arčona. Ta jih je shranil v hladilnik do predaje intendantski službi področja. Takratna kapaciteta hladilnika je bila 400 kg. V hiši Arčona še vedno deluje obnovljena mesnica, v sklopu organizacije združenega dela »živinopromet« iz Nove Gorice, kapaciteta hladilnika pa se je pri obnovi povečala na 6.000 kg.

Lokovaški kovač Ivan Humar s svojim sinom Albinom pri kovanju žebeljev za NOV KGVP poleti 1944

Vojska je naredila strojarno

Spomladi 1944. leta je prišel na kmetijo Jerneja Tuška, intendant vojne oblasti Viktor Grobar z nalogo, da organizira strojarno. Na tej domačiji se je pojavil »čebeljak« na precej nenavadnem kraju v gozdu, ob vodi in skrit v grmovje. Imel je velike kadi, mizo in napeljavno vodo. Ljudje so dalj časa verjeli, da je to res čebeljak čeprav nenavaden.

Se nadaljuje

Nova knjiga Po partizanskih stopinjah

Pionirji pridobivajo znake partizanskih enot

Na tradicijah narodnoosvobodilnega boja je zgrajena naša družba, na njih gradimo jutrišnji dan. In med temi graditelji boljšega in lepšega jutri so tudi naši pionirji. Graditi pa ne morejo iz nič, zato je prav, da poznajo naš narodnoosvobodilni boj, ne samo tako površno in mimogrede, pač pa da se znajo poglobiti tudi v podrobnosti tega boja, da spoznajo njegov smisel in vrednote, katerih dediči so postali. Koliko novih prijateljev se je že sklenilo širom po Jugoslaviji prav na taborih Sutjeska, na zborih pionirjev, pohodih bratstva in enotnosti in raznih drugih srečanjih! Vrednote, kot so bratstvo in enotnost, samoupravljanje, tovarštvo, prijateljstvo, ne-

skovati in spoznavati kraje, na katerih so se med narodnoosvobodilnim bojem dogajali pomembni dogodki, za vedno začrtani v zavesti naroda. V pripravi tega gibanja je vsaka občinska zveza prijateljev mladine v sodelovanju z občinskim odborom ZZB NOV Slovenije in drugimi organizacijami določila najmanj tri pomembne kraje, znane iz NOB v svoji občini. Pripravili so tudi kratek opis dogodkov, vezanih na kraj.

Da bo vse skupaj lažje in bolj oprijemljivo, je Zveza prijateljev mladine Slovenije pripravila knjigo Po partizanskih stopinjah, nekakšen vodič, ki bo pionirje vodil do bronastega, srebrnega in zlatega znaka. Pravzaprav je

ta komandanta Staneta Semiča-Dakija, ki poveljuje topničarjem, na drugi pa so pionirji ob grobnici narodnih herojev v Ljubljani. Knjigo sta uredili Ančka Čerin in Olga Vipotnik. Za opise zgodovinskih krajev je poskrbel Mile Pavlin. Strokovni sodelavci so bili še Ivan Križnar, Jože Heinz in dr. Janko Prunk. Inženir Nadja Furlan pa je knjigo likovno opremila. Vsako opisano področje jo opremljeno še z eno do dvema fotografijama, ki so si jih izposodili v Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani.

Seveda, najbolj nas zanima, kako priti do znakov, še prej pa povejmo, da je v knjigi na dvajsetih straneh najprej zajeta zgodovina NOB Jugoslavije, ki daje splošen pregled in uokvirja v prostor in čas na naslednjih straneh opisanih 21 območij in zgodovinskih krajev, med katerimi naj pionirji izbirajo za obisk. Na koncu vsakega poglavja so vprašanja za pionirje in navedeni najpomembnejši spomeniki v občini, čeprav je pravzaprav kar težko reči, da je kak spomenik naši revoluciji manj pomemben. Čisto na koncu knjige pa je sedem vprašanj, ki preverjajo, če so pionirji knjigo in svojo nalogo razumeli.

Bronasti znak: Namenjen je pionirjem do 4. razreda osnovne šole. Zanj morajo obiskati vsaj tri spomenike NOB, pomnike ali obeležja v svoji občini. Pionirji morajo vedeti, kam in zakaj bodo šli. Biti morajo primerno motivirani, ne le z obljubo, da dobijo značko. V njih je treba vzbuditi zanimanje za dogodek iz NOB, ki se je v kraju, katerega bodo obiskali, zgodil. Za to pa je potrebna predhodna priprava. Pozneje, na sestanku pionirskega aktiva pa je treba analizirati uresničitev programa posameznega obiska.

Srebrni znak: Zanj se bodo potegovali učenci 4., 5. in 6. razreda. Obiskati morajo tri znane kraje iz NOB, vendar iz sosednjih občin, lahko iz ene, še raje pa iz več sosednjih občin. Tako bodo spoznali zgodovino širše okolice.

Zlati znak partizanskih enot naj pridobivajo pionirji šestih, sedmih in osmih razredov, pa tudi še mladinci osmih razredov osnovnih šol. Pogoji je organiziran obisk treh krajev: Ljubljane, ki ji je kot mestu heroju namenjeno posebno mesto v knjigi (Pionirji ljubljanskih občin obiščejo namesto Ljubljane Bazo 20.), drugi obvezen kraj je obisk Titovega rojstnega Kumrova, tretji kraj pa si pionirji sami izberejo izmed tistih, ki so v okviru 21 območij opisani v knjigi.

Pridobivanje znakov partizanskih enot je eden od sodobnih načinov dopolnjevanja pouka zgodovine v šolah, način, ki privlači in pusti več kot klasični šolski učbenik.

Živa Drole

Po partizanskih stopinjah

Pionirji pridobivajo znake partizanskih enot

sebičnost, ustvarjalnost, te vrednote partizanov so postale vrednote pionirjev, rastejo z njimi in jih plemeniti. To so Titovi pionirji, najmlajši borci za samoupravni socializem in za vse, kar je napredno in pravično. Tito jim je vedno govoril, da morajo negovati in razvijati revolucionarne tradicije NOB, jih varovati kot punčico svojega očesa, ker so za naš nadaljnji razvoj nepogrešljive. Njegove besede so vedno naletele na odprta ušesa in plodna tla, saj so pionirji z veseljem izpolnjevali naloge in zadolžitve, ki jim jih je s tem naložil.

Več načinov je za ohranjanje in razvijanje revolucionarnih tradicij. Že znani kurirčkovi pošti, zborom in pohodom pionirjev zgodovinarjev, taborom Sutjeska in drugim aktivnostim so slovenski pionirji pred leti dodali še »tekmovanje za znak partizanskih enot«. Pravzaprav je to zelo preprosto, morda pa prav zato toliko bolj privlačno. Pridobivanje znakov partizanskih enot je postalo pravo gibanje, katerega osnovni smisel je obi-

knjiga že tri leta v pripravi, konec septembra pa bo sveže natisnjena v nakladi 4000 izvodov »prišla na svetlo«. Na Zvezi prijateljev mladine Slovenije na Miklošičevi v Ljubljani so prejeli že 1500 prednaročil.

Komu bo knjiga namenjena? Seveda predvsem mentorjem zveze pionirjev, učiteljem in družbenim delavcem. Le z njihovo pomočjo bo vsebina te knjige, NOB in naša revolucija, prav zaživele v zavesti in pred očmi pionirjev, ki bodo sledili partizanskim stopinjam borcev in aktivistov, ki bodo pridobivali partizanske znake in razširjali spoznavanje svoje domovine in njenih ljudi.

Kako knjiga izgleda?

Najprej na naslovni strani pritegne pozornost nekakšna vetrnica mod dvema fotografijama; ena je iz sodobnosti, ena iz vojnega časa. Prva predstavlja pohod Stirinajste, druga pa obisk mladih pri spomeniku v Dražgošah. Vetrnica ponazarja vrtenje časa. Enaka likovna oprema je na zadnji strani knjige, le da fotografiji tu predstavlja-

11. kongres ZSMS v pripravi Kaj pa zaposlovanje?

Zaposlovanje je sploh največji problem današnjega časa, in ker z delom stopa v življenje največ mladih ljudi, se gotovo največ vprašanj o zaposlovanju mota ravno med mladino, v razpravah mladinskih organizacij, v razmišljanju vsakega posameznika, v pripravi na mladinski kongres.

Iz Murske Sobote je prispel takšen glas: »Zaposlitvene težave so že nekaj časa predmet razprav mladih, pa tudi drugih družbenopolitičnih organizacij. Število nezaposlenih se je povzpelo že nad tisoč, v glavnem pa gre za mlade, med katerimi jih je vse več s končanimi srednjimi šolami. Prav struktura – vse več strokovno usposobljenih – nezaposlenih nas najbolj skrbi. Težave bodo postajale še resnejše, saj imamo na ravni usmerjenega izobraževanja precejšnje usmeritveno neskladje. Še vedno prevladujejo družboslovne usmeritve, takšnih kadrov pa združeno delo še dolgo ne bo potrebovalo. Z novim šolskim letom se je sicer odprlo nekaj tehničnih usmeritev.«

Kaj je storila mladina za izboljšanje zaposlitvenih razmer?

»V javno razpravo smo pritegnili tudi druge družbenopolitične organizacije, s sindikati pa smo se lotili akcije za dosle-

dno izvajanje družbenega dogovora o kadrovski politiki. Pri tem imajo pomembno vlogo tudi osnovne mladinske organizacije v tozdih, predvsem pri prilagajanju njihovih samoupravnih aktov določilom družbenega dogovora in seveda njegovemu izvajanju v praksi. Gre za zmanjšanje in ukinjanje vseh oblik rdnarnega dela in pogodbenega dela ter zaposlovanja upokoencev, s tem bi namreč pridobili številna delovna mesta.«

Z zaposlovanjem je tesno povezana tudi štipendijska politika, tudi na tem področju ste mladi zgrabili za delo.

»V zadnjem času je bilo slišati polemike, ali je štipendiranje ustrezno. Mladi smo mnenja, da štipendijska politika sicer ne potrebuje sprememb, sistem kot tak je dober, le dosledneje ga je treba izvajati. To nalogo so prevzele tudi osnovne organizacije v krajevnih skupnostih, saj je bilo prav štipendijsko sito najbolj redko pri izdajanju potrdil o premoženjskem stanju. Štipendije so dobivali tudi takšni, ki bi je z učinkovitejšo družbeno kontrolo in tudi odgovornostjo ne smeli dobiti. Mladi bomo tudi vztrajali pri zaposlovanju štipendistov, vse več jih namreč po šolanju naleti na zaprta vrata matične delovne organizacije.«

Ž. D.

Srečanje z borkami – pohodnicami 14. divizije

Na osnovni šoli v Dobrni smo v lanskem šolskem letu praznovali dvajseto obletnico dela v novi šolski zgradbi. Slovesnost je bila decembra lani. Takrat se je vsem delavcem šole in mladini uresničila dolgoletna želja. Dobili smo stalno razstavo dokumentov in fotografij o pohodu 14. divizije, po kateri nosita ime šola in pionirski odred.

Člani novinarskega krožka smo ob tej priložnosti v svoj program dela dodali še eno nalogo. Odločili smo se, da bomo zapisovali pogovore s preživeli borkami 14. divizije, ki se vsako leto zberejo v Dobrni.

Letošnje četrto srečanje je bilo 18. in 19. junija. V programu je bil tudi pogovor z mladimi novinarji na osnovni šoli 14. divizije.

Nanj smo se člani krožka temeljito pripravili. Najprej smo se z mentorico pogovar-

jali o štirinajsti in o pohodu na Štajersko. Nato je vsak zapisal nekaj vprašanj, ki jih je želel postaviti borkam. Iz teh vprašanj smo sestavili vprašalnik za intervju. Odločili smo se, da bomo razgovor opravili v štirih skupinah. Vsaka skupina se je pogovarjala z dvema udeleženkama pohoda.

Goste smo pozdravili s krajšim kulturnim programom in predstavili delo pionirske organizacije. Nato jim je tovariš ravnatelj pokazal razstavo likovnih in tehničnih izdelkov naših učencev, ki smo jo postavili ob koncu šolskega leta.

Borke so se ustavile še pred panojo stalne razstave 14. divizije. Obujale so spomine na težke dneve pohoda. Tako so bile še bolj pripravljene za razgovor, ki je potekal zelo sproščeno. Spraševali smo jih o njihovi mladosti, o vključevanju v

NOB, o dneh pohoda in o nas mladih. S srečanjem smo bili zadovoljni vsi; saj je v kroniki novinarskega krožka med drugimi tudi naslednji zapis:

»Prisrčen sprejem nas je ganil. Občutili smo, kako resnično je ljubezen in spoštovanje do tradicij našega boja, vsajena v srce mladih ljudi. To jim bo pomagalo razločevati med pravimi in dozdevnimi vrednotami v življenju. Za vse nas so taka doživetja neprecenljiva. Hvala vam vsem od srca! V imenu vseh 22 udeleženk srečanja – Vera Hreščak-Bebler!«

Posebej zadovoljni pa smo mladi novinarji, ker bomo z zapisi pogovorov dopolnjevali stalno razstavo o Štirinajsti in ohranjali izročila NOB.

Novinarski krožek
Osnovne šole 14. divizije
Dobrna

Nov dom za upokojence

V Gradišcu pri Prvačini je bil letos zgrajen nov dom upokoencev. Ostareli občani so se tako preselili iz stare graščine v sodobno opremljene prostore, hkrati s preselitvijo pa je izginil tudi tu-roben prizvok »hiralnice«, ki so ga bivšemu domu ponujali stari zidovi.

V soboto je bila slovesna otvoritev doma, ki je potekala hkrati s praznovanjem občinskega praznika Nove Gorice, obenem pa pomeni dom darilo starejšim v letošnjem letu starejših občanov. Za kulturni program so poskrbeli osnovnošolci iz Renč, Dornberka, Šempetra ter iz glasbene šole v Prvačini.

Alenka Jazbec iz 8. razreda osnovne šole v Renčah je na proslavi takole povedala o svojem obisku v bivšem domu:

»Kadarkoli sem hodila mimo gradiškega doma za starejše občane, sem v srcu mislila, kako lepo je njegovim prebivalcem. Ne mučijo jih več skrbi za šolo, ne mislijo na to, kako bodo našli primerno službo, kako si bodo uredili stanovanje ali si kupili nov avto. Le kaj je lepšega kot to, da je za vse poskrbljeno. Vendar sem se kmalu prepričala, da resnica ni taka.

Obiskali smo dom, pripravili smo kratek kulturni program za 8. marec. Videti bi morali, kako so nas stari ljudje poslušali. Ne le žene, ki jim je bil program namenjen, ne, enako zavzeto so nas poslušali tudi moški. Pretreslo me je, ko sem jih videla na marsikaterem licu, in nisem vedela, kaj naj rečem stari ženi, ki mi je po nastopu stiskala roko.

Zapletla sem se v pogovor

z njo. Spoznala sem tudi drugo stran njihovega življenja. Res da nimajo nikakršnih skrbi, vendar pa je življenje za marsikoga izmed njih brezcilno životarjenje in čakanje na zadnje dejanje.

Zamislila sem se, zakaj je tako. Ali ne bi tudi mi lahko marsikaj storili, da bi bilo tem ljudem lepše? Ali ne bi lahko večkrat žrtvovali urico prostega časa, da bi razveselili osamljene in prinesli kanček veselja v njihov vsakdan? Lepo je bilo med nastopom, vendar je bilo še lepše pozneje med pogovorom z našimi gostitelji. Koliko znanja, izkušenj in modrosti je skritega v njih. Tudi mi bi lahko le pridobili v tem srečanju.

Ko sem se vračala, sem premišljevala, zakaj je življenje nekaterih ostarelih ljudi tako dolgočasno. Spoznala sem, da velik del krivde za to imajo mlajši ljudje, zlasti mnogi svojci. Ostarele so poslali v dom, kjer zdaj dan za dnem hrepenče čakajo na obisk, ki jim okrepi zavest, da so ljubljene, da svojem ni vseeno, kako je z njimi. Radi bi še delali, pa ne morejo. Iztržili so se, tudi za nas mlade. Pa se tega dovolj zavedamo? Bojim se, da ne vsi.«

Ž. D.

Pionirji kurirji med NOB

Vojna leta, ki so jih preživeli takratni otroci, ne bodo nikoli pozabljena. Pretrpeli so veliko hudih in žalostnih trenutkov. Čeprav so bili majhni kot škinkavci, so velikokrat pomagali partizanom. Prenašali so pošto od čete do čete. Otroci v vaseh so bili vedno na straži, če je bila tam četa partizanov. Te otroke so Nemci mučili in pretepali. Velikokrat so bili lačni, premraženi, bosi, a pomagali so vseeno veliko, saj so nosili hrano, obveze, zdravila. Zbirali so material, municijo, saj so vse to partizani zelo potrebovali. Pomagali so tudi onemoglim in bolnim ljudem. Dosti kurirjev je med zimo zmrznilo na poti ali padlo pod streli sovražnika.

Ti otroci so danes že odrasli ljudje, ki se še spominjajo teh dogodkov. Tudi mi pionirji bi kot kurirji pomagali po svojih močeh v primeru vojne.

RAJKO VIDIC,
OŠ Ljube Mikuš, Žalec

★

Danes smo lahko srečni in zadovoljni z vsem, kar so nam priborili partizani in kurirji. Le-ti so velikokrat nosili zelo pomembno pošto partizanom, ki jim je lahko pomenila svobodo ali pa smrt. Biti kurir ni bilo lahko delo, ampak nevarno, polno preprek. Vsakdo, ki je hotel postati kurir, je moral marsikaj storiti, predvsem pa je moral biti pogumen in vztrajen, kajti kurirji so imeli zelo pomembno vlogo. Morali so biti hrabri, posebno, če so padli v sovražnikovo zasedo, kajti sovražniki so jih mučili, nazadnje pa umorili. Z njimi pa so zelo veliko izgubili tudi partizani, ker niso dobili pošte, ki bi jih opozorila na nevarnost.

Mi smo danes zelo ponosni na kurirje, predvsem pa na naše partizane, ki so nam ustvarili svobodno domovino, v kateri srečni živimo.

MARKO KOS
OŠ Ljube Mikuš, Žalec
(šola s prilagojenim programom)

Pionirji za praznik

Občani Nove Gorice in okolice praznujejo svoj občinski praznik ob spominu na znamenito Goriško fronto leta 1943. Pionirji naše šole smo se tudi letos vključili v praznovanje. Nekaj učenec je ob pomoči učiteljice pripravilo po zvočniku informacijo o poteku fronte na našem območju. Tako pripravljeni smo v petek krenili na pohod; nižji razredi do Lemutovega spomenika, kjer jih je sprejel predstavnik ZB in jim spregovoril o preteklih časih, višji razredi smo imeli daljšo pot. Razvrščeni po oddelkih smo se nato zbrali na kromberškem gradu. Na kratki priložnostni prireditvi nam je tov. Pahor spregovoril o bojih na Goriškem leta 1943. Pevski zbor je zapel dve pesmi, nato smo se pomerili v kvizu. Iz vsake ra-

zredne skupnosti je po en učenec odgovarjal na vprašanja o goriški fronti.

Naša pevska skupina, recitatorji in harmonikarica so popestrili s kratkim programom srečanje borcev. V dvoranici krajevne skupnosti so se namreč pobratili člani ZB iz krajevne skupnosti Rastislav Delpin in člani ANPI in Podgore v Italiji. Pod večer v petek pa smo se skupaj s starši zbrali na Delpinovi ulici, da bi prisostvovali odkritju spomenika Rastislavu Delpinu-Zmagu.

Delegacija pionirjev je v soboto pozdravila tudi slavnostno sejo skupščine občine Nova Gorica.

Dogodki torej ne gredo mimo nas!

TANJA ČERNE
Osnovna šola M. Štrukelj
Nova Gorica

Spomin na 19. september 1941

Spomin na 19. september 1941 je še vedno živ; takrat je gorela Rašica. Plameni so uničili hiše, prebivalce pa so požigalci izgnali. Toda nečesa niso mogli uničiti – trdne volje domoljubov do svobodnega in človeka vrednega življenja na svoji zemlji, čeprav je bilo treba za to življenje skozi plamene in skozi smrt. Narodnoosvobodilni boj je vzplamtel!

Vsakoletno srečanje likovnikov na Rašici, ki s potezami svinčnikov in čopičev ustvarjajo verno podobo Rašice danes ali pa v mislih podoživljajo vojni čas, je posvečeno spominu na ustanovitev in delovanje Rašiske čete. Seveda oživi v spominu tudi dan, ko je bila vasica požgana do tal.

Sedemnajstega septembra so se na Rašici srečali mladi likovniki iz osnovnih in srednjih šol, naslednji dan, v soboto, pa so jih zamenjali likovniki ljubitelji in vojniki.

V sredo 22. septembra je bila otvoritev razstave »Rašica '82« v galeriji Ceneta Štuparja. Razstavljena so likovna dela učencev osnovnih šol. Učenci bežigradskih osnovnih šol bodo svoje stvaritve z Rašice razstavili v isti galeiji 12. oktobra, 4. novembra pa bo razstavni prostor na razpolago likovnikom ljubiteljem.

Ž. D.

Razmišljanje osnovnošolca

Oboroževalna tekma

Svet je zajet v popoln nesmisel – oboroževalno tekmo. Kot vemo, je Jugoslavija neuvrščena država. Vemo tudi, da leži med dvema velesilama – ZDA in SZ. Ti dve velesili tekmujeta, katera bo močnejša. Obe imata najsodobnejše orožje in naprave, celo satelite, s katerimi nadzorujeta ves svet. Do sedaj je ameriška vesoljska ladja – vesoljski taksi COLUMBIA – že trikrat poletela v vesolje in s tem se je začel tudi boj v vesolju. V SZ tudi ne spijo, če lahko tako rečem, saj so lani imeli veliko več poletov v vesolje kot ZDA. Tako sta spet obe velesili enaki. Obe pomagata tudi v boju. Ena eni državi, druga drugi, kar lahko vsak dan slišimo po radiu in vidimo na televizijskem ekranu.

V svetu so tudi protesti zaradi te oboroževalne tekme. Imajo tudi razne konference, toda kaj pomaga, če pa je le še huje.

Tako oboroževanje si lahko privoščita le SZ in ZDA, kajti vse ostale države so premajhne ali pa prešibke.

Zanima me, kdaj se bo končala ta oboroževalna tekma in kako?! Če se bo brez vojne, bo dobro, če pa z vojno, pa bo ves svet uničen, saj so tako oboroženi, da bi lahko z njihovim razstrelivom uničili kar več »zemelj«, ne pa samo ene.

Morala se bo končati ta tekma, saj drugače iz nje ne bo izhoda.

IGOR KARNET
OŠ Kerenčevih
Pesnica

Albert Soban-Orel

Prišla je priključitev

Sedela sva pod latnikom pred njegovo hišo v Vrtojbi pri Novi Gorici. Počival je po delu v vinogradu. Veliko me more delati, kajti nagaja mu astma. Kljub temu vsak dan postori to in ono. Tudi na kolo sede in se odpelje do bližnje gostilne, kjer poklepeta s prijatelji. Albert Soban-Orel je pred kratkim dopolnil 74 let. Na zunaj jih dobro skriva. Toda težka mladost, dve svetovi vojni in ves čas trdo delo so vklesali vanj globoke brazde.

»Druga svetovna vojna me je zatekla doma, takrat v Italiji. Leta 1941 sem hotel priti na Poljsko. Prišel sem samo do Salzburga, nato sem se septembra 1941 vrnil domov. Zadnje dni meseca oktobra istega leta sem se povezal z

pod vojaško sodišče. Zapor-nike so odpeljali do Firenc, tu je v celici narisal tudi srp in kladivo, nato v Bologno, pa v Benetke in na koncu v Trst. Tam ga niso obsodili, ampak so ga odpeljali v Verono, kjer so zapornike kazali ljudem kot kakšna čuda. Kapitulacijo Italije je dočkal v Roverettu. »Po popotovanju po Italiji sem končno prišel domov in 13. oktobra 1943 odšel v partizane. Med drugim sem bil komandant bataljona Simona Gregorčiča, nato pa sem po šolanju postal obveščevalec.«

Do osvoboditve je nato Albert Soban doživel marsikaj. Ves čas se je »potepal« po Primorski, osvoboditev pa dočkal v Gorici. »Najbolj veselo po osvoboditvi je bilo,

Vladimir Vodopivec-Vito

Ni miru za starega vojaka

V kotu je slonel, obkrožen s kurirji in pribočniki, skrušen in razcapan, s coklami na nogah, nekdanji prvi imenitnik srbske marionetne države, general Milan Nedić.

Avstrija, pomlad 1945. Mimo čez noč skorajda neopazne postave so prišli za Nedića neznani ljudje, zmagovalci. Med njimi načelnik vojne misije porajajoče se nove države pri zavezniški misiji za Avstrijo, Vladimir Vodopivec-Vito, že nekoliko starejši možakar. Ko ga je Nedić zagledal, je dejal svojim: »To je gotovo brat mojega nekdanjega podrejenega, ko sem še bil komandant skopske armadne oblasti...!«

Ni bil brat. Bil je natanko tisti Vladimir Vodopivec, ki mu je bil pred mnogimi leti general Milan Nedić starešina.

Vladimir Vodopivec-Vito se skriva za očali. In odkriva z blestecim spominom. Vse na njem je uravnano. Poteze vojaka. Izbrane kretnje se družijo z vljudnostjo. Roka nekajkrat seže v žep. Ne preseda se, visokorastla postava kipi v zrak. Čilost mu je zapisana, kljub častitljivim letom, v slehernem gibu, v umerjenem nasmehu, v gostih, pa premišljenih besedah. Ta človek je imel rad življenje, bereš iz gub, premikov rok, rad delo, ustvarjanje...

»Rodil sem se 1898. leta v Gorici, v družini, kjer je bilo slovanstvo sveta stvar. Goreli smo, bi lahko rekel, za vse Slovence in obsojali spore med njimi. Ta pot je vodila do preporodovcev. 1916. leta sem končal učiteljske v Ljubljani. Dve leti pred tem so mi agentje tajne policije premetali stanovanje. Vzrok: zanimalo jih je, kako si predstavljam Jugoslavijo. Da imam menda zemljevid, kjer je to natančno zarisano.«

Seže v žep. Človeku se zadi, da išče natanko tisti zemljevid.

Niso ga našli, zemljevida, stakljivi agentje, pač pa so ga 1916. leta mobilizirali. Mladi učitelj skusi grenkobo bistre Soče, desete ofenzive, pekel Kanal-Bodreža in odide s 27. slovenskim polkom na romunsko fronto. Na reki Seret, pred Sovejo, stakne svinec.

»Še sedaj tiči v bližini vrata,« reče in narahlo zdrsi s prsti od ramena proti glavi.

Ko vsaj za silo utihnejo topovi, stopi Goričan Vodopivec med slovenske prostovoljce, borce za severno mejo in naredi v Pliberku oficirsko šolo pod komandantom Leonom Raktelom.

»Mislim, da sem storil svojo dolžnost. Častno in brez oklevanja. Dali so mi zlato medaljo za hrabrost Miloša Obilića.«

To nekako mimogrede zdrzne z jezika.

Stopil je v armado. V Sarajevu končal oficirsko šolo. Učiteljstvo je bilo pozabljeno, nekaj drugega je tlelo v mladeniču: Gorica, še kdaj Gorica?

Predaval je tretjemu letniku vojne akademije v oficirski šoli. Prvič v zgodovini vojske so teorijo dopolnili še s prakso. Vodopivec, ki je srečal novo ljubezen, strel-

stvo, se ves preda novi službi. Izumlja, izboljšuje, nove ideje žlahtijo vojaški poklic. Odlikovanja prihajajo. Za najboljšo izvedbo rednega izobraževanja v polku. Za celo vrsto stvari. Pisal tistikrat še ni. Pozneje, v novi Jugoslaviji, mu stee pero. Več kot sto petdeset strokovnih člankov, nekoliko knjig je za njim. Zadnja natanko 1. maja lani.

»V stari Jugoslaviji mi patentov niso priznali,« reče brez obtoževanja, »še v novi sem dobil zanje priznanje. Črno na belem.«

Slovenca Vodopivca so prerneščali. Iz Sarajeva v Split in Šibenik, Biograd na moru in Delnice.

Starejši ljudje v Delnicah se brčkone spominjajo nekdanjega komandanta mesta in področja od Reke do avstrijske meje.

Vmes je bil še v Vranju.

Ko se je poslovil od Delnic, je krenil v Ljubljano in se, ob pripravi na mobilizacijo, srečal z Božidarjem Jakcem. Marsikaj sta dorekla: Vodopivec si je besede zakopal v spomin.

V Slovenj Gradcu je dočkal mobilizacijo kot namestnik komandanta polka.

»Polkovne zastave nisem hotel zapustiti, zato sem odšel, da bi prek Novega mesta

slovenske vojske. Takrat se je rodilo novo prijateljstvo. V glavnem štabu je srečal Janko Avšiča – do konca vojne sta sodelovala, do konca je trajalo prijateljstvo.

V Kočevju so ga napravili za vojnega referenta pri rajonskem odboru OF, tik pred kapitulacijo Italije je prevzel komando mesta, nekaj dni zatem pa še komando kočevskega vojnega področja.

»Pri razoroževanju italijanske divizije Isonzo sem igral pomembno vlogo,« poudarja z mirnostjo, ki jo prinesejo le leta.

»Opozoril sem Rajka Tanaskovića, da nam bodo Nemci skočili za hrbet. Tanasković tega ni verjel, sta pa zato, k sreči, verjela Franc Rozman-Stane in Jaka Avšič. Stane in Jaka sta bila zadovoljna: takoj sem proti Brodu na Kolpi poslal štirideset mož s havbicami...«

Vojna pot Vladimirja Vodopivca-Vita ne pozna predaha. Razvihanost, lastna življenju nesojenega primorskega učitelja, divja ob bitkah. Kaj kmalu postane načelnik višjega oficirskega tečaja pri GS NOV in POS, da bi takoj zatem postal namestnik komandanta višje oficirske šole, pred odhodom v Biograd na moru.

»Osem tečajev sem dal skozi,« se mu zasvetijo oči ob ljubem spominu. »Vrsta

Pokličejo ga v Beograd in mu povedo, da bo prevzel mesto načelnika vojne misije pri zavezniški misiji za Avstrijo. Takrat se sreča s svojim nekdanjim komandantom, Milanom Nedićem.

»Moral sem podpisati verz za Nedića,« se živo zahahlja.

Skromnost, ki še danes veje iz tega človeka, ga je pripeljala do generalnega štaba jugoslovanske vojske, kjer je postal načelnik oddelka za zvezo s tujimi vojaškimi atašej.

Dobro opravljeno delo mu je v ponos.

»Nikakršnega incidenta ni bilo med mojim službovanjem. General Koča Popović je bil zadovoljen!«

Za vojaka več kot dovolj.

In tako je naposled prirnil svoj težko obloženi, a nikdar preklinjani voziček življenja do načelnika učnega oddelka v generalnem štabu jugoslovanske vojske, ki ji je posvetil domala ves svoj vek. Ukvarjal se je z izvenarmadno vzgojo – in dočkal pokoj.

Pokoj?

»Sledilo je nekaj odlikovanj,« vendarle reče bolj sebi kot prek mize. Za svojo zgodovino. Sebi v veselje. V potrditev, da je življenje le več kot le golo preživljanje.

List papirja pošumeva v rokah vojaka. Strokovnjaka za strelstvo. Družbenopolitičnega delavca, ki ga Beograščani, kjer živi, dobro poznajo. List s skrbno izpisano pisavo. Velike črke, mejniki ustvarjanja. Zlata plaketa za razvoj strelstva. Diploma za delo pri zvezi rezervnih vojaških starešin...

Priznanja. Včerajšnja, današnja, za njimi morda še jutrišnja...?

Kup popisanega papirja, skrbno spravljene v mapah. Naslovi, podnaslovi. Kočevje, glavno mesto partizanske Slovenije. Zgodovinski utrinki v rokopisu.

»Že leto dni se ukvarjam s tem, hkrati pa pišem še dve strokovni knjigi o strelstvu. Kaj naj sicer počnem? Meni je sleherni dan prekratek, minute imajo premalo sekund. Delam z veseljem. Z velikim veseljem...«

Tako je to pri meni, kako je z drugimi, ne vem. Vem le, da je naš današnji človek preveč zaposlen sam s seboj, s svojimi zahtevami, ki ga vodijo naposled v nove težave, veriga ja neskončna, haska malo... Nimam ne avtomobila, ne televizije, ne vika...

Iz kota se privali glas: »Če-tudi bi vse to vendarle lahko imel...?!«

»Bi,« reče in se ne ozre, niti se ne premakne, misel mora vendarle dokončati. Z vojaško disciplino. »Če bi imel vse to, ne bi mogel delati. Koristno delati.«

Milenko Strašek

Albert Soban-Orel

organizatorji OF. Marca ali aprila 1942 smo v bližnjem gozdu pri Vrtojbi ustanovili odbor OF. Takrat je postal tajnik Kamilo Lasič, jaz pa tehnični. V odboru so bili še Emil Fornazarič, Nikolaj Derman in Karlo Lasič. Zbrali smo nove simpatizerje. Takrat sem se srečal tudi z Antonom Veluščkom in Tomom Brejcem, ki sta nam povedala, da bodo kmalu prišli partizani na Primorsko.

Oktobra 1942 se je zgodilo nekaj, kar bo Orlu ostalo vse življenje v spominu. Takrat je bil z eno nogo že v grobu. Po izdaji so ga namreč karabinjerji zaprli.

»Spominjam se, da je bila sobota popoldne. Karabinjerji so obkolili našo hišo. Pripeljali so se s kamionom. Vstopil je oficir in dejal, da moram z njimi. Zvezali so me skupaj z drugimi tovariši z verigo. Odpeljali so nas v Šempeter. Tu so nas mučili. Slekli so me. Trikrat so me spravili k zavesti z vodo. S palico, na koncu katere je bil svinec, do udrihali, kamor je priletelo. Še danes se vidijo posledice udarcev. Nato so me golega in krvavega vrgli v klet. Ostali moji tovariši so takoj nato začeli kričati, češ da sem mrtev. Karabinjerji so jim dovolili, da so me odnesli ven. To sta storila Slavko Faganel iz Vrtojbe in Grnuč iz Bukovice.

Slavko me je pokril s plaščem. Nato mi je v usta vlil deciliter konjaka in počasi sem prišel k sebi...« Orla so nato spet zasliševali in ker ni nič vedel, so ga poslali v zapor v Gorico. Tam se je dva meseca zdravil zaradi udarcev, ki jih je dobil v Šempetru. Vendar pa ga potem niso izpustili. Odpeljali so ga na sodišče v Rim, kjer je bilo takrat okoli 8000 političnih zapornikov. Tam so ostali do maja. Nato je prišlo sporočilo, da Trst in Gorica spadata

ko je prišla priključitev k matični domovini. To je bil za nas primorske Slovence zares svečan in enkratni trenutek.

Albert Soban se je rodil v Vrtojbi. Prav v hiši, kjer še sedaj prebiva. Večkrat se je po sili razmer selil od doma. Tako se spominja, da so bile leta 1915, ko je bila Vrtojba še pod Avstrijo, tam hude borbe. S starši so se morali odseliti v Log pri Brezovici, kjer je hodil tudi v šolo. Leta 1918 so se vrnili v Vrtojbo in hišo našli porušeno. V Campi Santi, kot se je pod Italijo imenovala Vrtojba, so obnovili porušeni dom, Albert pa se je kot 14-letni fantič odšel učiti za čevljarja. Po služenju vojske v Piemontu in Livornu se je zaposlil kot šofer pri komunalnem podjetju v Gorici in pozneje imel v Gorici obrtno delavnico za popravilo čevljev. »Po priključitvi Primorske k matični domovini Jugoslaviji sem delal na terenu. Aktiven sem bil v borčevski organizaciji. In tudi v športnem društvu Jadran. Seveda pa je bila moja prva skrb kmetovanje. Rad sem delal na zemlji. Imeli smo tudi živino. Danes z veseljem gledam na mlade in na ponovno oživljanje kmetijstva. Vedno sem govoril, da bomo še kako morali ljubiti zemljo.«

Orel, ki ga zelo boli krivica, in te je po njegovih besedah kar preveč, je z ženo vzgojil dva sinova. Oba sta njegova dostojna naslednika. »Rada poprimeta za delo na vrtu. Včasih naredita kaj narobe. Tako je najmlajši pred kratkim pripravil premočno škropivo in požgal vse breskve. Toda naučil se bo. Tudi sami smo se učili. Pri pripravi vina, pridelamo ga le za sebe, pa morata še vedno poslušati mene. Pa jima ni nič kaj prav,« je končal pogovor Albert Soban-Orel. Jani Alič

Vladimir Vodopivec-Vito

nekako dosegel Karlovac. Novo mesto je bilo že zasedeno, v rokah Nemcev, ustaši so prodirali proti Karlovcu. Odšel sem proti Kostanjevici.

V Kostanjevici, kjer je nekaj časa živel, se je povezal z Žokaljem, z odporom. Z Dečkom in drugimi, ki so v višokorastlem oficirju videli predanega sodelavca.

Neke noči, spomladi 1942, so obkolili hišo, kjer je živel. Naslednja postaja Goričan Vodopivca je bila: Gonars. Za njim Padova. Ko so ga tik pred kapitulacijo Italije izpustili, se je znova povezal z Božidarjem Jakcem, ta pa ga je prek nekega arhitekta povezal z glavnim štabom

naših današnjih generalov se je izšolala pri meni. Na primer general Poglajen...«

Imena ljudi zanimajo. V njih iščejo potrdila. Sebe. Zgodovino. Iščejo imena. Vodopivec spet seže v žep. Hitro nazaj. Na mizo. Tjakaj poromajo še očala. Roka zdrsi čez čelo. V tišini spomina ni...

V Biogradu na moru mora ustanoviti oficirsko šolo. Ves vesel je, ko pošlje z Unrinimi kamioni v Slovenijo skupino Štajercev, izkušenih artileristov. Sredi dela je, ko prideta ponj Lidiya Šentjurs in Franc Pirkovič. Skupaj odidejo proti Trstu.

1. maja 1945 postane komandant mesta Trsta. Blizu je rodna Gorica...

tv-15 naš TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Glavni urednik: DRAGO VRESNIK; Odgovorni urednik: TONE URBAN; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino; BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIĆ – naša organizacija; Lektor-redaktor: MILENA GLAVNIK; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Vodja uprave: MILAN SENČAR; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 320-486 – Uprava in naročniški oddelki: Miklošičeva 28/1 p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 400 din, posamezna številka v prosti prodaji 10 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/I-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektore in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35